

Громадська думка про правотворення

/Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів/

№ 4 (148) лютий-березень

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

- Глава держави: попереду – десятиліття української мови в Україні*..... 2
Перший заступник Голови Верховної Ради України Ірина Геращенко: переконана, що законопроект про національну безпеку цієї сесії стане законом 2

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова

- Зміни нормативно-правової бази у сфері вдосконалення правового статусу і соціального становища внутрішньо переміщених осіб в Україні* 3

Т. Полтавець

- Право на мирні зібрання: зарубіжний досвід* 15

Н. Тарасенко

- Польський Закон «Про Інститут національної пам'яті»: погляд з України* 21

ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

О. Єфімов

- Аванс, завдаток, застава: три обличчя одного явища?*..... 31

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ

- Огляд валютного ринку* 36

- Моніторинг законодавства* 39

- ЩОДЕННИК БЛОГЕРА** 44

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Глава держави: попереду – десятиліття української мови в Україні

Під час церемонії вручення Національної премії України імені Тараса Шевченка 2018 року Президент Петро Порошенко проанонсував «десятиліття української мови». «Року замало, щоб надолужити все те, що внаслідок колоніальної політики втратила українська мова», – наголосив він. Президент повідомив, що найближчим часом має намір підписати Указ про розробку десятирічної програми укорінення та зміцнення державного статусу рідної української мови. «Я закликаю вас всіх до співпраці, до наполегливої роботи в цьому напрямку. ... Протягом цих десятиліть позитивні незворотні зміни мають відбутися. І ключове слово – незворотні», – зазначив він.

Глава держави наголосив, що українська влада впевнено тримає курс на посилення ролі мови Шевченка в усіх сферах суспільного життя. Водночас, він підкреслив, що, як Глава держави є активним учасником процесу розбудови української політичної нації та дбає аби українські законодавчі ініціативи залишали широкий простір для реалізації прав тих громадян України, чиєю рідною мовою чи мовою спілкування є кримськотатарська, російська та інші мови. «Так само очевидно, що влада ніколи не втручатиметься в приватну сферу і жодним чином не регламентуватиме в ній мову міжособистісних комунікацій», – наголосив Петро Порошенко (*Офіційне інтернет-представництво Президента України. – 2018. – 9 березня <http://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-poperedu-desyatilittya-ukrayinskoyi-movi-v-uk-46234>*).

Перший заступник Голови Верховної Ради України Ірина Геращенко: переконана, що законопроект про національну безпеку цієї сесії стане законом

Під час брифінгу у м. Одеса, в рамках засідання Міжпарламентської ради Україна-НАТО І. Геращенко поінформувала, що під час запланованого обговорення ряду важливих питань співпраці Україна-НАТО, особливу увагу буде надано імплементації стандартів НАТО до законодавства України у сфері екології, культурно-гуманітарній сфері та зокрема у сфері національної безпеки та оборони.

У цьому зв'язку політик відзначила, що 28 лютого ц.р. Президентом України внесений до Парламенту законопроект «Про національну безпеку України» як невідкладний.

«Цим законопроектом передбачається імплементація стандартів НАТО у сфері безпеки та оборони, починаючи від структури оборонного відомства України закінчуючи запровадженням цивільного контролю над ним, як це передбачено у більшості країн-членів НАТО», – наголосила І. Геращенко.

Президентський проект закону зареєстровано під номером 8068. Проект передбачає скасування трьох законів, об'єднуючи їх. Це закони «Про основи національної безпеки України», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» та «Про організацію оборонного планування».

Крім того, у поданому проекті викладено систему забезпечення нацбезпеки та повноваження кожного з її суб'єктів, зокрема, президента, міністерств оборони та внутрішніх справ, збройних сил, генштабу, СБУ, держприкордон служби тощо.

Крім того, в окремій статті проекту йдеться про стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України. Реалізувати її якої планується «з використанням механізмів державно-приватного партнерства» та із «залученням міжнародної консультативної, фінансової, матеріально-технічної допомоги».

«Ми переконані, що вже цієї сесії цей законопроект стане законом і, взагалі, тема національної безпеки стане ключовою для нинішньої сесії Верховної Ради», – наголосила І.Геращенко (*Офіційний веб-портал Верховної Ради України <http://rada.gov.ua/news/Top-novyna/155315.html> – 2018. – 6 березня*)

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова, старш. наук. співроб. НЮБ

Зміни нормативно-правової бази у сфері вдосконалення правового статусу і соціального становища внутрішньо переміщених осіб в Україні

Серед багатьох проблем сучасного українського суспільства вже четвертий рік поспіль вкрай актуальною залишається невирішеність питань захисту прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Воєнний конфлікт на Сході України триває вже майже чотири роки і все ще далекий від завершення, а відтак вирішення проблем майже 1,5 млн вимушених переселенців не перестають виступати нагальним завданням і влади, і громадянського суспільства, і нарешті самих ВПО.

Недостатня увага до проблем внутрішньо переміщених осіб призводить до підвищення рівня конфліктності в місцях нового проживання переселенців і приймаючих громадах. Про це 25 січня 2018 р. заявила експерт програми «Радник з питань ВПО» І. Люк під час презентації результатів дослідження «Соціальна згуртованість та конфліктна чутливість в Україні крізь призму внутрішнього переміщення». Вона також зазначила, що загальні висновки роботи свідчать про те, що в регіонах досить високий рівень нетолерантності. При цьому експерти звертають увагу органів місцевої влади на практично повну відсутність будь-яких програм, спрямованих на підтримку ВПО на місцевому рівні.

На необхідність більш активного і швидкого вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб державою наголошують і міжнародні партнери України. Зокрема, 23 січня 2018 р. на засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) була прийнята резолюція «Гуманітарні наслідки війни в Донбасі», автором якої є литовський депутат із групи Європейської народної партії Е. Варейкіс. Як акцентовано в документі, українські переселенці повинні чітко бачити своє майбутнє. Резолюція містить 15 пунктів, адресованих українській владі, де зазначено рекомендації щодо конкретних дій задля розв'язання проблем переселенців зі сходу України та всіх тих, хто постраждав від конфлікту в Донбасі й анексії Криму. Європарламентар Е. Варейкіс підкреслив, що пошук рішення для серйозних проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні повинен стати стратегічною метою українського уряду. Резолюція закликає Київ забезпечити право ВПО на участь у виборах, спростити процедуру отримання соціальних і пенсійних виплат, запустити спеціальні житлові програми для переселенців і гарантувати їм доступ до дитячих садків, шкіл та вузів. У зазначеній резолюції ПАРЄ також закликає всі країни-члени Ради Європи активізувати свою політичну співпрацю, щоб покласти край конфлікту і припинити страждання цивільного населення.

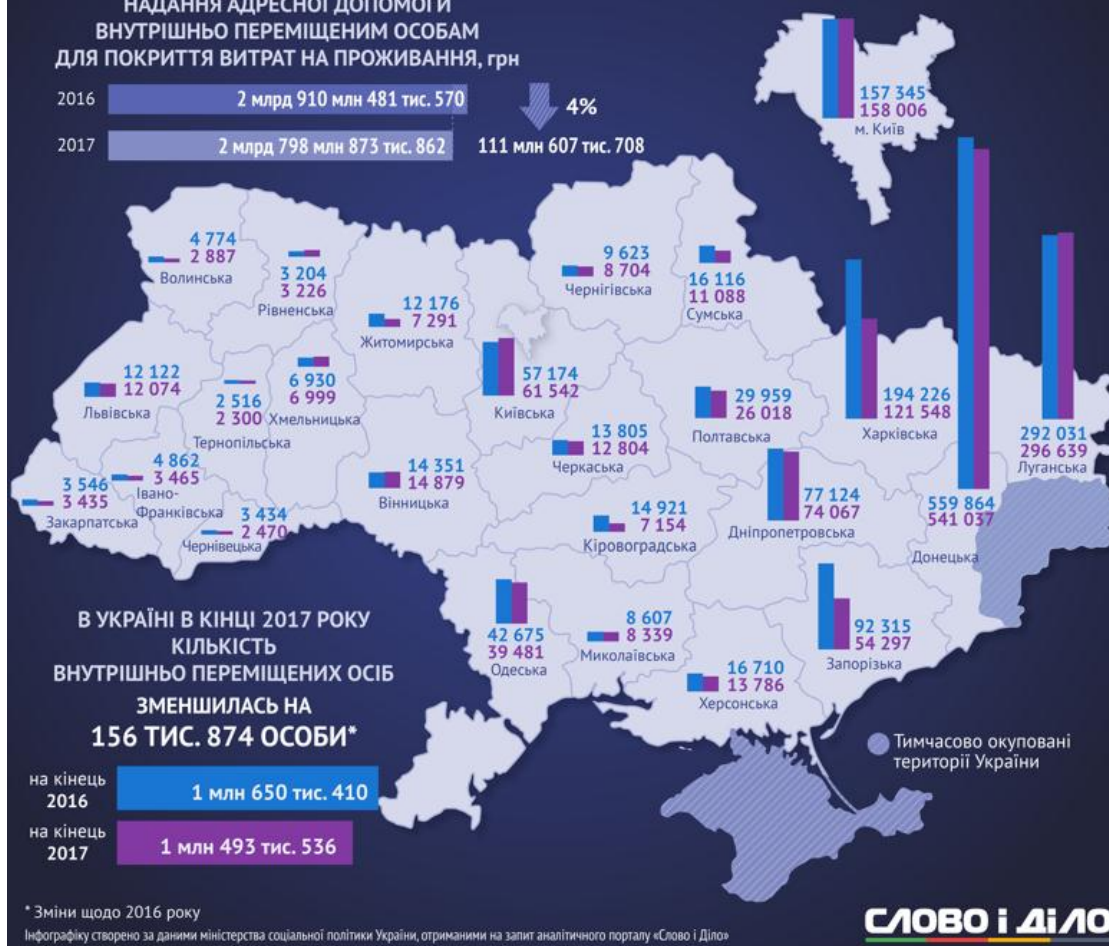
Як повідомляє Міністерство соціальної політики України, станом на 9 січня 2018 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, зареєстровано 1 492 100 переселенців або 1 218 002 сім'ї з Донбасу і Криму.

Експерти відмічають, що в Україні вперше за чотири роки зафіксована негативна динаміка у зміні кількості зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб. Порівняно з 2016 р. кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні у 2017 р. зменшилася майже на 157 тисяч. Як повідомляє інформаційний портал «Слово і Діло», можна виділити постійні тенденції та такі, що проявилися лише останнім часом. Зокрема, стабільно зменшується чисельність ВПО у західних областях та зростає в Києві. Натомість має місце і непостійна складова міграційного процесу. Так, суттєво скоротилась кількість переселенців у Запорізькій області, майже вдвічі – в Кіровоградській та Житомирській областях. Як і раніше, лідерами серед областей за кількістю ВПО залишаються Донецька і Луганська області, натомість якщо у 2017 р. вперше в Донецькій області кількість ВПО скоротилася, то в Луганській, навпаки, збільшилася.

ЯК ЗМІНИЛАСЬ КІЛЬКІСТЬ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У 2016-2017 РОКАХ

НАДАННЯ АДРЕСНОЇ ДОПОМОГИ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ
ДЛЯ ПОКРИТТЯ ВИТРАТ НА ПРОЖИВАННЯ, грн

2016 2 млрд 910 млн 481 тис. 570
2017 2 млрд 798 млн 873 тис. 862 111 млн 607 тис. 708 4%

<https://www.slovoidilo.ua/2018/02/02/infografika/suspilstvo/yak-zminylasya-kilkist-pereselencziv-ukrayini-2016-2017-roky>

Причинами зменшення загальної чисельності внутрішньо переміщених осіб фахівці називають різні обставини. Серед найбільш важливих є повернення частини українських громадян до власних домівок на тимчасово неконтрольовані території. Спонукальними мотивами для прийняття такого рішення виступає таж таки невирішеність головних життєвих проблем переселенців на місцях нового проживання в Україні.

Так, у звіті Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами за 2017 р.¹, оприлюдненому у грудні 2017 р., зазначено, що 60 % респондентів причиною повернення називають володіння приватною власністю, у зв'язку з чим немає потреби платити за оренду житла. Іншими факторами є сімейні причини – 44 %; недостатні можливості працевлаштуватися

¹Метою запровадження Національної моніторингової системи в Україні, що діє на основі підходів Матриці відстеження переміщень Міжнародної організації з міграції, є підтримка уряду України у збиранні та аналізі інформації щодо соціально-економічних характеристик внутрішньо переміщених осіб та їх домогосподарств, а також викликів, з котрими вони стикаються. Оприлюднена інформація про соціально-економічні характеристики ВПО на рівні окремих осіб та домогосподарств, у тому числі, про тенденції та наміри стосовно переміщення, зайнятості та засоби для існування, доступ до соціальних послуг та потреби у допомозі зібрана на підставі офіційних даних, обговорення у фокус-групах, вибіркового опитування ВПО і ключових інформантів у жовтні-листопаді 2017 року у 24 областях України та м. Київ.
http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_8_december_2017_ukr_press.pdf

на новому місті проживання – 18 %; неможливість інтегруватися у місцеву громаду – 6 %; обмежений доступ до соціальних послуг (охорони здоров'я, освіти тощо) – 5 %; інше та відсутність відповіді – по 8 %. (Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді). У порівнянні з підконтрольними Україні територіями, де більшість ВПО проживає в орендованому житлі, на тимчасово неконтрольованих районах Луганської та Донецької областей 97% ВПО, які повернулися, живуть у власних квартирах чи домах. 3% респондентів повідомляють, що їхні будинки були зруйновані або пошкоджені в результаті конфлікту, через що вони живуть з родичами або в орендованому житлі.

За відомостями проведеного Міжнародною організацією міграції ООН опитування, оприлюдненого у листопаді 2017 р., 70% респондентів-переселенців розповіли, що повертаються до своїх домівок на окупованих територіях, бо там їм не треба сплачувати за оренду житла. Майже дві третини опитаних розповіли, що їхніх доходів на новому місті проживання вистачає лише на їжу. Половина внутрішньо переміщених осіб, які повертаються, це пенсіонери віком старше за 60 років. У МОМ підкреслили, що це підвищує їхню вразливість, бо виплата пенсій залежить від статусу переселенців та проживання на території, підконтрольній уряду.

Іншою причиною скорочення кількості ВПО аналітики вважають втрату статусу ВПО. Причинами може бути, наприклад, купівля житла на підконтрольній Україні території чи не підтвердження довідки переселенця або відомостей про реєстрацію.

Можливою причиною зміни чисельності ВПО експерти називають виїзд частини переселенців за кордон. І хоча точних цифр загальної кількості переселенців з Криму та Донбасу, які покинули Україну для постійного проживання в інших державах світу, немає, фахівці вважають, що така тенденція має місце і певним чином впливає на загальні показники міграції переселенців. Більш-менш відомою є відповідна статистика за 2015 р. Зокрема, за даними Управління з координації гуманітарних питань при ООН, у березні 2015 року, за кордоном налічувалося понад 760 тисяч біженців з України, які виїхали за межі країни через події на Сході та в Криму. З них понад 625 тис. (33,2%) виїхали до Росії, понад 80 тис. (4,3%) – до Білорусі, понад 44 тис. (2,3 %) – до Польщі, до інших країн – 14 тис. (0,7%).

У 2017 р. з'явилися різні відомості щодо виїзду наших громадян і отримання ними статусу біженців у Польщі, які озвучили представники польської та української влади. Зокрема, прем'єр-міністр Польщі М. Моравецький заявив про те, що в останні роки країна прийняла до себе понад 1,5 мільйона українців, з яких декілька десятків тисяч – біженці з Донбасу. Утім посольство України в Польщі повідомляє, що протягом січня-жовтня 2017 р. до Управління звернулося 625 громадян України з проханням надати їм міжнародний захист. 2016 р. таких звернень було 1306, що вказує на зменшення цієї категорії осіб майже вдвічі. За ті ж 10 місяців 2017 р. компетентні органи Польщі надали статус біженця 56 громадянам України (2016 року – 32) і прийняли 175 рішень про надання українцям статусу особи, яка потребує додаткового захисту (2016 року було 64 таких рішення). Тож відомості, озвучені представниками української та польської влади, суттєво відрізняються від

показників 2015 р. Управління з координації гуманітарних питань при ООН. Натомість експерти зі захисту прав ВПО вважають, що міграція за кордон залишається у тих же самих пропорціях, що і раніше, і навряд чи може суттєво вплинути на зменшення загальної кількості вимушених переселенців.

Отже, невирішеність проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні фактично залишається причиною, яка, попри усі намагання частини ВПО почати життя на новому місці, змушує їх повертатися до неконтрольованих територій.

Суттєві недоліки у цьому напрямі діяльності українського уряду відмічають не тільки самі переселенці, а й представники громадських організацій. За словами експерта Центру інформації про права людини А. Луньової, із 33 заходів Національної стратегії з прав людини², які мали б забезпечити права переселенців у 2017 році, Кабмін реалізував лише 13, причому лише формально. Вона зауважила, що ціла низка базових заходів так і не була виконана. Серед них – зміни в порядку перетину лінії розмежування, реєстрації народження та смерті, зміни щодо соціальних виплат та виборчих прав.

Проте варто відзначити, що українські урядовці час від часу оголошують про розробку концепцій і впровадження окремих ініціатив, які мають на меті покращення статусу і становища переселенців. І частина із зауважених недоліків розглядалися і були усунені наприкінці 2017 – на початку 2018 років.

Головним результатом діяльності уряду у цьому напрямку стало схвалення Кабінетом Міністрів України 15 листопада 2017 р. «Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». У документі зазначено, що Стратегія спрямована на розв'язання державою проблеми внутрішнього переміщення громадян України та його наслідків, зокрема приймаючих територіальних громад, створення ефективних інструментів державного управління, задоволення нагальних та постійних потреб внутрішньо переміщених осіб. У розпорядженні українського уряду Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб разом з Міністерством соціальної політики та іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади доручено розробити та подати у тримісячний строк Кабінетові Міністрів України проект плану заходів з реалізації Стратегії. Відтак, до середини лютого 2018 р. мають з'явитися конкретні кроки, які пропонує виконавча влада для виконання завдань Стратегії.

Суспільство по-різному зустрівало цей документ. Начальник Управління з питань внутрішньо переміщених осіб та гуманітарного співробітництва Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України І. Калупаха 30 листопада 2017 р. в Українському кризовому медіа-центрі зазначила, що у Стратегії інтеграції ВПО до 2020 року врахували інтереси і переселенців, і приймаючих громад.

Натомість самі переселенці вважають, що при розробці Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб до 2020 року пріоритети внутрішньо

---

² Національна стратегія у сфері прав людини – це системний документ, покликаний інтегрувати цінності прав людини в різні сфери державної політики. Документ затвердив Президент України П. Порошенко своїм указом від 25 серпня 2015 р. №501/2015.

переміщених осіб практично не враховано. Таку точку зору висловила голова Правління ГО «Активна громадянська позиція» Н. Омельченко. За її словами, розробники Стратегії проігнорували резолюцію круглого столу для вирішення проблем ВПО, в якому взяли участь близько 150 зацікавлених організацій та фізичних осіб.

Важливим аспектом вирішення проблем ВПО є залучення переселенців як потужного ресурсу розвитку об'єднаних територіальних громад. На думку радниці з питань внутрішньо переміщених осіб у Харківській області програми «Радник з питань ВПО» О. Аверіної, найбільшими проблемами для ВПО залишається відсутність постійного місця проживання. Вона наголосила, що без прописки переселенці не можуть бути занесені до єдиного реєстру мешканців об'єднаних територіальних громад і, відповідно, отримувати державні субвенції на медицину та освіту. Це так само стосується і виплати пільг та субсидій. Загалом закон України, який сьогодні регламентує діяльність об'єднаних територіальних громад, не містить жодних положень про внутрішньо переміщених осіб. Тож вона зазначила, що ці та інші проблемні питання мають бути враховані у Плані заходів із реалізації Стратегії.

Частина українських експертів, поділяючи невдоволення переселенців і занепокоєння фахівців під час розробки Стратегії, в цілому сам факт появи такого документу вважають позитивним зрушенням у цьому напрямку діяльності уряду. Концептуальні ідеї і засади, на їх думку, тепер необхідно доповнити конкретними кроками і заходами з реалізації Стратегічних завдань.

Загалом Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України як керуючого профільного органу разом із представниками дотичних до проблем переселенців центральних органів виконавчої влади, державних інституцій, міжнародних установ та організацій громадянського суспільства активно проводиться робота із підготовки зустрічей та робочих засідань для удосконалення національного законодавства та регуляторної бази з питань, пов'язаних із проблематикою ВПО.

Грудень 2017 р. та січень 2018 р. виявилися доволі продуктивними у даному напрямку діяльності уряду. Однак результативність частини змін у нормативній базі фахівці називають сумнівною. Зокрема, 9 грудня 2017 р. Кабінетом Міністрів України внесено зміни до постанови КМУ № 9 від 09.01.2013р. «Про затвердження Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я». Як наголосили представники Благодійного фонду «Право на захист», вказаними змінами встановлювався спеціальний порядок підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території, що по своєму змісту дуже нагадував процедуру, передбачену для підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я, який існував для «нестандартних випадків» (народження дитини вдома, за допомогою фахівців нетрадиційної медицини тощо). Але експерти зазначили, що у зв'язку з тим, що регламент встановлення факту передбачав складну процедуру підтвердження факту народження дитини членами спеціальної комісії, до складу якої мають входити державні службовці Міністерства охорони здоров'я і Міністерства з питань тимчасово окупованої території та внутрішньо переміщених осіб, а також представники міжнародних

гуманітарних організацій, визначених МТОТ, такий порядок дій не можна вважати функціонуючим. І тим більше навряд чи ця процедура спростить мешканцям окупованих територій можливість отримати українське громадянство для своїх новонароджених дітей. Тож як і раніше головним способом підтвердження факту народження і смерті на непідконтрольній території залишалася процедура через звернення до суду за правилами, що діяли і до прийняття цієї постанови.

20 грудня 2017 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 1044 «Про внесення змін до Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг».

Документом передбачено встановлення типової форми акта обстеження технічного стану житлового приміщення (будинку, квартири), яке було зруйновано або стало непридатним для проживання в результаті проведення антитерористичної операції. Такий акт необхідний тим громадянам України, хто має житло, що стало непридатним в ході проведення АТО на підконтрольній території, наприклад в Слов'янську чи Краматорську.

Крім того, постановою визначено органи, які утворюють відповідні комісії з обстеження технічного стану житлових приміщень.

21 грудня 2017 р. Верховна Рада ухвалила законопроект №7338 про зміни до закону «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» щодо відновлення можливостей розвитку малого та середнього бізнесу з використанням позикового фінансування на території проведення АТО.

За новим законом скасовується мораторій на пеню і штрафи на основну суму заборгованості за зобов'язаннями за кредитними договорами та договорами позики, укладеними після 1 січня 2018, і за кредитними договорами та договорами позики, в яких після цієї дати за погодженням сторін вносилися зміни в частині продовження термінів виконання зобов'язань або зменшення розміру відсотків, штрафних санкцій з юридичними особами та фізичними особами-підприємцями, які перебувають не в неконтрольованих населених пунктах і не на лінії зіткнення.

Крім того, з 1 січня 2018 р. не буде діяти мораторій на продаж іпотеки, що знаходиться в зоні проведення АТО, якщо фізичні й юридичні особи знаходяться не там і оформили іпотеку з метою забезпечення виконання зобов'язань за договорами, укладеними після 1 січня 2018, або за договорами, в які вносилися зміни в частині продовження термінів виконання зобов'язань або зменшення розміру відсотків, штрафних санкцій.

Важливою рисою нового закону є можливість для переселенців отримання нових кредитів за договорами іпотеки, оскільки раніше було заборонено стягнення заставленого майна за такими договорами на всій території Донецької та Луганської областей, включно з підконтрольними Україні районами. За словами народного депутата від фракції Партії «Блок Петра Порошенка» Д. Лубінця, документ спрямований на створення умов для відновлення економічної конкуренції на підконтрольній Україні території проведення АТО.

Важливо зазначити, що для підписаних до 1 січня 2018 р. договорів положення про мораторій на нарахування штрафів і пені за кредитами, а також на примусове виселення власників житлової нерухомості залишаються в силі. Це уточнення має суттєве значення, оскільки в комунікаційному просторі почала розповсюджуватися неточна інформація, причиною чого стали численні заголовки у ЗМІ, на кшталт, «з 2018 року з переселенців почнуть стягувати пеню за кредитами».

Наступною дією, спрямованою на покращення становища внутрішньо переміщених осіб, стало прийняття 17 січня 2018 р. Кабінетом Міністрів України двох документів. По-перше, постанови про зміни до того ж «Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг». Але тепер зміни підвищили розмір щомісячної адресної допомоги переселенцям: для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг тим, хто отримує пенсії, і дітям – з 884 до 1000 гривень; граничний розмір загальної суми грошової допомоги, що виплачується на сім'ю змінено з 2400 до 3000 гривень і до 5000 гривень багатодітним сім'ям. Однак, важливо, як підкреслюють експерти, що для працездатних осіб розмір грошової допомоги залишився на тому ж рівні – 442 гривні на одну особу (члена сім'ї). Зміни почали діяти з 20 січня 2018 р., коли зазначена постанова набрала чинності.

На тому ж засідання уряду Міністр соціальної політики А. Рева зазначив, що готується проект змін до порядку призначення субсидій, яким спрощується доступ внутрішньо переміщених осіб до їх отримання. За його словами, уряд планує надати право на отримання субсидії для ВПО без необхідності реєстрації та без договору оренди житлового приміщення лише на підставі декларування ними повного складу сім'ї.

Другою постановою того ж дня кабмін вніс внутрішньо переміщених осіб до переліку осіб, які мають право на тимчасове проживання в житлі з відповідного фонду. Згідно з цим документом, переселенці за умови наявності у них непридатного для проживання житла, розташованого на підконтрольній Україні території, мають надати довідку про визнання його таким, що не відповідає санітарним і технічним вимогам, яка видається місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування. На цій підставі відтепер місцева влада може надавати ВПО житло для тимчасового проживання з відповідного житлового фонду.

Важливим документом, який надав нові можливості мешканцям тимчасово окупованих територій та ВПО, став прийнятий Верховною Радою України 18 січня 2018 р. закон «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях». Він дозволяє визнавати документи про народження та смерть особи на тимчасово окупованих територіях.

На необхідність таких змін вже давно звертали увагу правозахисники. Так, у Проміжній відповіді про виконання Україною Конвенції ООН про права дитини, яку оприлюднила Українська Гельсінська спілка з прав людини

наприкінці 2016 р. зазначалося, що хоча урядовою постановою від 12.06.2014р. № 919 про зміни до «Порядку реєстрації актів громадянського стану в Україні» передбачена можливість реєстрації актів цивільного стану таких як народження, за межами зони АТО у будь-якому відділі держреєстрації актів цивільного стану, натомість практично здійснити це неможливо. УГС відзначає, що проблема пов'язана із тим, що форма медичного свідоцтва про народження 103/о, що видається на непідконтрольних територіях, має печатки самопроголошених республік, тому органами реєстрації актів цивільного стану не приймається. Відповідно до вимог діючого законодавства України у такому разі батьки дитини звертаються за встановленням факту народження до суду, що має свої мінуси, наприклад процедура розгляду такої справи іноді займає більше року, тоді як Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» встановлений 12 місячний термін для звернення до органів соцзахисту населення з метою оформлення державної допомоги при народженні дитини.

Отже, відповідно до нового закону українською владою вперше визнаються дійсними документи, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово неконтрольованих районах у Донецькій та Луганській областях, які додаються до заяви про державну реєстрацію народження та смерті особи відповідно.

Натомість найбільшого розголосу в інформаційному просторі наприкінці 2017 р. – на початку 2018 р. щодо проблем вимушених переселенців викликало поновлення дії програми «Доступне житло».

На актуальності житлового питання для ВПО неодноразово наголошували і українські, і міжнародні експерти. Зокрема, директор Міжнародного центру моніторингу щодо переміщення О. Білак підкреслила, що фахівцями їх організації виявлено, що потреби внутрішньо переміщених осіб із часом міняються. За її словами, проблеми психосоціальної інтеграції та реабілітації іноді стають навіть гострішими. Для довготривалого переміщення експерти вважають характерними земельні, житлові та майнові проблеми. О. Білак зазначила, що для України варто говорити про відсутність компенсації за житло, проблеми з реєстрацією, доступ до житлових кредитів, питання безпеки нерухомості, відновлення прав на майно, нестачу правових рамок у цих питаннях.

Загалом зазначена державна програма «Доступне житло» не є новою, тим не менш фактично скористатися нею не було можливості через брак фінансування та відсутність юридичного механізму дії. Ще 9 квітня 2017 р. набрали чинності доповнення до Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі і житлового будівництва» від 2008 р., які передбачили право ВПО на державну підтримку у розмірі 50% вартості будівництва (придбання) доступного житла та (або) пільгового іпотечного житлового кредиту.

22 вересня 2017 р. набрали чинності зміни до Постанов Кабінету Міністрів України №140 від 2009 р. і №193 від 2012 р. про умови участі ВПО у Порядку забезпечення громадян доступним житлом і Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки для будівництва (придбання) доступного житла.

Органом, що відповідає за керівництво і виконання програми, як і раніше виступає «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (ДСФУ), оскільки він має розгалужену регіональну систему відділень, що можуть організувати відповідну роботу з переселенцями. Голова правління фонду С. Комнатний заявив про початок з 28 листопада 2017 р. прийому документів за відновленою програмою «Доступне житло» для внутрішньо переміщених осіб і учасників АТО. Для того, щоб мати право взяти участь у програмі, вони повинні відповідати певним критеріям.

Головною умовою участі у програмі є відсутність у переселенця або членів його сім'ї житлової нерухомості окрім тієї, що розташована на території, визначеній тимчасово окупованою територією та на території населених пунктів, зазначених у переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення. Другим важливим критерієм є середньомісячний грошовий дохід внутрішньо переміщеної особи, який разом із доходом членів їх сімей із розрахунку на одну особу не має перевищувати п'ятикратний розмір середньомісячної заробітної плати у відповідному регіоні. До середньомісячного грошового доходу включаються усі види виплат громадян, а саме: заробітна плата, пенсія, соціальна та матеріальна допомога, стипендія та інші соціальні виплати, дохід від підприємницької, наукової, викладацької, творчої діяльності та іншої незалежної професійної діяльності, усі види винагород, грошове забезпечення військовослужбовців, дивіденди, відсотки, роялті, дохід від відчуження цінних паперів і корпоративних прав тощо.

Для участі у програмі «Доступне житло» переселенцям необхідно звернутися до регіонального управління «Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву», оформити необхідні документи і перебувати у черзі. Із більш детальною інформацією щодо зразків документів та умов участі у програмі можна ознайомитися на офіційному сайті ДСФУ – www.molod-kredit.gov.ua. Там же створена можливість відслідковувати статус власної заяви, побачити статистичні відомості щодо дії програми та дізнатися про існуючі об'єкти будівництва і компанії забудовників.

Отже, на папері все виглядає доволі привабливо, натомість реальні справи мають дещо інший вигляд. По-перше, як наголошують експерти і фахівці, відновлення дії державної програми не означає, що проблему буде вирішено, а тим більше найближчим часом. Навіть сам С. Комнатний наголошує на недостатньому фінансуванні програми. За його словами, у державному бюджеті на 2018 рік передбачено 100 млн. грн. на програму «Доступне житло», хоча просили 1 млрд. грн. на надання державної підтримки для будівництва (придбання) доступного житла.

Ті кошти, які були виділені, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України розділило між областями пропорційно до кількості зареєстрованих учасників АТО та ВПО. Відтак ситуація з можливостями скористатися програмою «Доступне житло» для переселенців суттєво залежить і від того регіону, до якого виїхали ВПО. Справжній ажіотаж виник вже у перші дні, через що ДСФУ припинив прийом

документів, і поновив процедуру з 16 січня 2018 р. Лише за перший тиждень прийому документів на участь у модернізованій програмі «Доступне житло» громадяни подали заявки на суму 160 млн. грн, хоча на весь рік у бюджеті-2018 на програму передбачено 100 млн. грн.

На кінець січня 2018 р. лідером за кількістю заявок переселенців на участь у програмі виявився Київ – 730. Далі ситуація виглядає наступним чином: Харків – 280; Одеса – 157; Дніпро – 93; Вінниця – 81; Львів – 61; Запоріжжя – 57; Івано-Франківськ – 23. Цей процес не напряму залежить від кількості зареєстрованих у регіоні внутрішньо переміщених осіб, оскільки, наприклад, у Луганській області попри велику кількість ВПО подано лише 25 заявок, а в Донецькій області – взагалі 6.

Голова ДСФУ С. Комнатний зазначив, що особисто він, як громадянин, не може погодитися з тим, що у бюджеті на житлові програми передбачено загалом 130 млн. грн, а на утримання апарату ВРУ – 1,6 млрд. грн. Він порівняв аналогічні цифри у бюджеті 2013 р., коли на апарат ВРУ виділялося 849 млн. грн., на житлову програму – 1,3 млрд. грн.

Координатор ініціативної групи Всеукраїнської асоціації переселенців Р. Калінін також наголошує на недостатньому фінансуванні програми «Доступне житло». Він пояснив, що разом з іншими зацікавленими організаціями Всеукраїнська асоціація переселенців буде клопотати про внесення змін до бюджету 2018 року і виділення мільярда гривень на цю програму. Така сума, за його словами, дозволить скористатися програмою близько 5 тис. родин переселенців.

Учасники дискусії у рамках круглого столу «Міфи та реальність. Що передбачено державним бюджетом 2018 для забезпечення прав ВПО?», який відбувся 7 грудня 2017 р. у Комітеті Верховної Ради з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування висловили обурення тим, що на житлові програми у проекті бюджету-2018 виділяється лише 100 млн. грн., а, наприклад, на створення штучних футбольних полів у 3,5 разів більше.

За словами представника сумської громадської організації «Північна правозахисна група» Н. Єсіної, сумнівним питанням програми є і закріплена гранична вартість житла, яка не відповідає ринковій ціні. Крім того, переселенці не мають можливості вибору як забудовника, так і об'єктів житлового будівництва, які встановлені державою і затверджуються спеціальною міжвідомчою комісією.

Однак попри усю критику, як заявив очільник Держмолодьжитла С. Комнатний, на сьогодні єдиним державним механізмом по вирішенню проблеми житла для переселенців в Україні залишається саме програма «Доступне житло». За результатами її роботи у 2017 р. фонд сприяв забезпеченню житлом 65 сімей переселенців. З ним погоджуються і представники громадськості. Відновлення дії програми «Доступне житло» і можливість участі у ній переселенців безумовним позитивом назвала правовий аналітик Благодійного фонду «Право на захист» Е. Шишкіна.

Натомість станом на початок лютого 2018 р., як зазначає громадський активіст Р. Калінін, 2 690 родин переселенців і учасників АТО подали

документи на участь у програмі «Доступне житло». За його словами, щоб задовольнити кількість всіх заявок, на сьогоднішній день програму потрібно профінансувати в розмірі 890 млн. грн. Відтак, як зазначають експерти, існуючими на сьогодні державними темпами фінансування допомогти вирішенню житлового питання понад 1 млн. 218 тисячам родин переселенців буде дуже проблематично.

Отже, резюмуючи, варто зазначити, що питання соціального становища і правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні залишаються гострою проблемою для українського суспільства. В експертному середовищі відмічають, що урядовці намагаються вирішувати поточні нагальні питання, утім зусиль держави у вирішенні проблем переселенців явно недостатньо. На це звертають увагу як українські, так і міжнародні фахівці та правозахисники. Необхідність посилення захисту прав внутрішньо переміщених осіб в Україні актуалізується ще й тим, що, за словами заступника міністра з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб України Ю. Гримчака, до 80% переселенців не збираються повертатися в майбутньому до своїх колишніх місць проживання на Донбасі. Саме тому держава має враховувати сучасні реалії життя та допомогти українським громадянам, які вимушені були покинути власні домівки у Криму та Сході України, соціалізуватися на новому місці, інтегруватися до нових територіальних громад та розкрити власний творчий потенціал, оскільки, як вважають експерти, переселенці є однією з найбільш мотивованих до змін верств нашого суспільства.

(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1044-2017-%D0%BF>,
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80>, <http://uacrisis.org/ua/>,
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62975,
<http://www.msp.gov.ua/news/14636.html>, <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/>,
<http://www.molod-kredit.gov.ua/pres-tsentr/novyny/>, <http://p.dw.com/p/2rNhQ>,
<https://news.un.org/en/story/2017/11/637701-lack-jobs-money-rent-add-woes-conflict-affected-eastern-ukraine-says-un-agency#.WiBVDkqWbcv>,
<https://reliefweb.int/map/ukraine/ukraine-overview-population-displacement-23-march-2015>, <http://mtot.gov.ua/vidsutnist-nalezhoyni-uvagy-do-problem-vopryzvodyt-do-pidvyshhennya-rivnya-konfliktnosti-v-regionah/>,
<https://humanrights.org.ua/material/>, <http://donbass.ua/news/region/2018/02/03/>,
<http://solydarnist.org/?p=154739>, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2387123-derzmolodzitla-vidzvitualo-pro-kvartiri-dla-simej-ucasnikiv-ato-i-pereselenciv.html>,
<http://www.mediaport.ua/zhitlo-dlya-pereselenciv>,
<https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/CRC-Interim-Report-Ukr-1.pdf>,
<https://ukr.segodnya.ua/ukraine/izvestno-skolko-ukraincev-poluchili-status-bezhencev-v-polshe-1102721.html>, <https://lg-news.net/press-relizy/item/10527>,
<http://ua.interfax.com.ua/news/general/478874.html>,
<https://www.ostro.org/blogs/kalinin/>, <http://qha.com.ua/ua/suspilstvo/zayavniki-na-dostupne-jitlo-za-tijden-vibrali-i-richnii-byudjet/24330><https://www.pravda.com.ua/news/2017/11/30/7163812>).

Право на мирні зібрання: зарубіжний досвід

Право на свободу мирних зібрань закріплено в багатьох міжнародних документах, зокрема, Загальній декларації прав людини від 10.12.1948 р., Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на ґрунті релігії та переконання 2001 р., Міжнародному пакті про громадські та політичні права 1973 р., Міжнародному пакті про економічні та культурні права 1973 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у чинній редакції 2013 р.

Відповідно до українського законодавства кожен громадянин України має право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації. Нормативно-правова база в цій сфері на сьогодні регулюється Указом Президії Верховної Ради СРСР від 1988 р. № 9306 «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР», Конституцією України, зокрема, ст. 39 щодо прав та обмежень мирних зібрань, відповідно до офіційного тлумачення положення в Рішенні Конституційного Суду № 4 від 19.04.2001 р.

З початку 2000-х років Верховною Радою було зареєстровано понад 10 проектів законів, які стосуються питання мирних зібрань. Наразі на опрацюванні у комітетах Верховної Ради України перебуває ще 2 законопроекти: проект Закону № 3587 «Про гарантії свободи мирних зібрань» від 07.12.2015 за подання народних депутатів Немирі Г. М., Луценко І. С. та ін. і альтернативний проект № 3587-1 «Про гарантії свободи мирних зібрань в Україні» від 11.12.2015 за ініціативою Луценка І. В., Мосійчука І. В. та ін. Метою законопроектів заявлено створення умов для вільної реалізації свободи мирних зібрань в Україні та подолання негативних неправосудних судових заборон мирних зібрань, а також незаконних силових розгонів та незаконних затримань учасників мирних зібрань; переорієнтацію органів державної влади і органів місцевого самоврядування на повагу до свободи мирних зібрань та сприяння в її реалізації.

Ці проекти неоднозначно були сприйняті суспільством, експертами, високопосадовцями та міжнародними комісіями. Проте Європейська комісія «За демократію через право» загалом позитивно оцінила документи і визнала, що більшість положень обох проектів відповідають міжнародним стандартам.

Спробуємо порівняти та проаналізувати міжнародний досвід із організації та проведення мирних зібрань. Історично склалося, що у **Великобританії**, як і в Україні, немає єдиного закону, який врегульовує питання мирних зібрань. Право на свободу мирних заходів в рамках Європейської конвенції з прав людини прописано безпосередньо в ст. 11 – про свободу зібрань та об'єднань. Відповідно до цієї статті, організаторами та учасниками може бути будь-яка особа з власного бажання і без примусу незалежно від того, чи є вона членом профспілки, політичної партії або будь-якої іншої асоціації.

Основним законом, що регулює проведення походів і демонстрацій у Великобританії є Закон про охорону громадського порядку від 1986 р. Відповідно до цього закону, організатори мирних заходів повинні повідомити

поліцію про місце події та маршрути, за якими відбувається процесія; за невиконання цієї вимоги відповідальність несуть лише організатори (правопорушники можуть бути ув'язнені на строк до 3 місяців або покарані штрафом у розмірі 1000 фунтів). Водночас за виниклі під час заходу масові заворушення організатор не несе відповідальності, а от учасникам заворушень загрожує до 10 років ув'язнення. Провокації та підбурювання до насильства караються строком до шести місяців або штрафом до 5000 фунтів. Органи державної влади можуть обмежувати права на свободу зібрань у випадку, коли буде доведено, що цей захід загрожує національній або громадській безпеці. Згідно із законом про охорону громадського порядку, несанкціоновані зібрання біля парламенту чи біля стратегічних об'єктів та використання гучномовців під час заходу без дозволу караються відповідно до кримінального кодексу цієї країни. Законом Великобританії «Про поліцію та кримінальні докази» 1984 р. передбачено, що поліція під час мирного зібрання може зупиняти, обшукувати його учасників та транспортні засоби.

Право на мирні зібрання та свободу слова передбачені Конституцією **Німеччини** від 23 травня 1949 р. Відповідно ст. 8 про свободу зібрань, всі німці мають право збиратися мирно, без використання зброї, без реєстрації або дозволу, однак, якщо зібрання проходять під відкритим небом або у випадку наявної небезпеки для важливих законних інтересів, безпеки учасників чи глядачів, захід може бути забороненим. Вуличні демонстрації та мітинги в Німеччині регулюються також Федеральним законом «Про зібрання і походи» в редакції 1978 р. Відповідно до цього закону, організатори зобов'язані подати повідомлення в місцеву поліцейську дільницю про проведення заходу не пізніше ніж за 2 доби. У випадку ігнорування цієї вимоги організаторам загрожує покарання у вигляді позбавлення волі строком до 1-го року. У разі порушення заявленого порядку проведення заходів, організатор карається штрафом або позбавленням волі на строк до шести місяців. Якщо керівник заходу не в змозі домогтися виконання своїх розпоряджень, він зобов'язаний оголосити про припинення мирного заходу. З цього моменту всі, хто не підкорився вимогам організаторів, потрапляють під визначення «особи, що діє проти громадського порядку» і несуть кримінальну відповідальність. Незважаючи на суворі покарання за недотримання законодавства Німеччини, все ж таки мирні зібрання є найважливішим проявом демократії в країні.

Законодавством **Сполучених Штатів Америки** закріплено право громадян збиратися та мирно протестувати проти уряду та політики. Згідно з 1-ю поправкою до Конституції США, мирні зібрання можна проводити у публічних місцях, на тротуарах, вулицях, площах та парках. Хоча влада не може заперечувати конституційне право на мирні протести, вона може регулювати час, місце та спосіб здійснення протесту. Окремі муніципалітети та міста можуть мати власні розпорядження, пов'язані з маршами, демонстраціями або протестами. Так, наприклад, в Північній Дакоті, представлено проект, в якому прописано, що водії мають право їхати в гурт людей, які використовують дорогу як місце зібрання.

Право на протест є важливою частиною **канадської демократії**. Канадська хартія прав і свобод 1982 р., зокрема, розділ 2, гарантує свободу

висловлення поглядів, свободу асоціацій і свободу мирних зборів. У деяких містах та населених пунктах країни потрібно отримати дозвіл на проведення заходу. Намагаючись покласти край акціям, канадський уряд прийняв «драконівський» за місцевими мірками закон про проведення масових акцій, відповідно до якого, покаранню підлягає будь-який заклик до протестів у навчальних закладах, а про проведення масових заходів необхідно повідомляти владу не менше ніж за вісім годин до їх початку. Крім того, закон забороняє проводити будь-які масові зібрання ближче ніж за 50 м від навчальних закладів і передбачає значні штрафи для порушників. У деяких містах заборонено проведення мітингів у безпосередній близькості до урядових і адміністративних будівель. У деяких містах існують обмеження протяжності маршруту походів, а в деяких, щоб отримати дозвіл, доведеться заплатити 300 дол. Натомість несанкціоновані акції підпадають під визначення «публічні заворушення», що ставлять під загрозу громадський спокій. Поліція в такому випадку має право розганяти маніфестації та заарештовувати найбільш активних їх учасників. Максимальне покарання, яке може загрожувати учасникам несанкціонованих зібрань – 10 років позбавлення волі. Але це тільки в тому випадку, якщо вони брали участь у заворушеннях зі зброєю. У переважній більшості випадків мітингувальники отримують покарання у вигляді адміністративного штрафу за створення перешкод для проходу людей та проїзду транспорту, максимальний розмір, якого становить 3000 дол.

У законодавстві **Франції** також не існує окремого Закону про зібрання. Проте, права на мирні заходи прописані в Декларації прав людини і громадянина від 1789 року та Європейській конвенції про права людини. За законодавством ще від 1935 р. організатори мирних зібрань повинні не раніше як за 15 діб та не пізніше як за 3 доби до проведення заходу повідомляти про це місцеву префектуру чи мерію міста. Для тих організаторів, які не повідомляють про проведення мітингу, передбачене покарання у вигляді ув'язнення до 6 місяців та штрафу у розмірі 7500 євро. За порушення порядку під час несанкціонованого зібрання настає кримінальна відповідальність. Влада має право забороняти демонстрації, що порушують громадський порядок, однак, організатори зібрань можуть оскаржити таке рішення в адміністративному суді.

Згідно з Конституцією **Італії**, громадяни мають право збиратися мирно і без зброї в будь-якому відкритому місці для публіки, тобто, у громадських місцях. Порядок організації мирних зібрань регулюється Законом про охорону громадського порядку від 1975 р., відповідно до якого організатори зобов'язані повідомляти місцеве поліцейське управління про запланований захід мінімум за 3 дні до його проведення. Відповідно до закону, італійцям під час проведення зібрання заборонено використання захисних шоломів або будь-яких інших способів маскування. Організаторам несанкціонованих мітингів може загрожувати покарання у вигляді штрафу в залежності від розміру заподіяної шкоди або позбавлення волі на строк від одного до 12 місяців. На учасників масових заворушень поширюється дія кримінального законодавства Італійської Республіки.

Законом **Республіки Молдова** «Про організацію та проведення зібрань» від 21. 07. 1995 року передбачено, що організатор мирних зібрань (дієздатні

громадяни; партії, суспільно-політичні організації, підприємства, установи, організації, профспілки, релігійні організації, громадські об'єднання, зареєстровані в установленому порядку) зобов'язаний: призначати осіб, які керуватимуть зборами та будуть нести відповідальність за їх проведення; створювати за погодженням з органом поліції свій апарат із забезпечення порядку; розмежовувати місце проведення зборів візуальними знаками; визначати маршрут до місця проведення зборів і від нього; забезпечувати співробітникам органів правопорядку, які виконують свої обов'язків, вільний доступ на зібрань.

Під час проведення публічного заходу учасники мають право використовувати під час проведення мирного зібрання символіку та інші засоби, а також засоби агітації, не заборонені законом; приймати резолюції, вимоги та інші звернення і передавати їх до державних органів, органів, а також до представництв міжнародних організацій. Учасники зібрання зобов'язані не перешкоджати проїзду транспортних засобів оперативних і спеціальних служб.

Згідно законодавства **Російської Федерації**, організатор мирного зібрання зобов'язаний подати до органу виконавчої влади суб'єкта Російської Федерації або орган місцевого самоврядування повідомлення про проведення публічного заходу. У термін, не пізніше ніж за три дні до дня проведення публічного заходу, інформувати орган виконавчої влади в письмовій формі про прийняття (неприйняття) його пропозиції про зміну місця або часу проведення публічного заходу. Організатор повинен забезпечувати в межах своєї компетенції громадський порядок і безпеку громадян під час проведення публічного заходу, зупиняти публічний захід або припиняти його в разі вчинення його учасниками протиправних дій. Організатори зобов'язані вимагати від учасників мирного зібрання не приховувати своє обличчя, у тому числі не використовувати маски, засоби маскування, інші предмети, спеціально призначені для утруднення встановлення особи. Згідно з російським законодавством організатор зібрання в разі невиконання ним обов'язків несе цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну учасниками заходу з відшкодування збитків в порядку цивільного судочинства.

Законодавством **Білорусі** передбачається, що особи, які допустили порушення порядку організації або проведення масового заходу, протягом одного року після накладення адміністративного стягнення за таке порушення не можуть виступати організаторами масового заходу. Згідно з білоруським законодавством, забороняється проводити мирні зібрання на об'єктах метрополітену, залізничного, водного і повітряного транспорту. Організатор масового заходу зобов'язаний постійно бути присутнім при проведенні масового заходу; забезпечувати дотримання умов і порядку, безпеку громадян, збереження будівель, споруд, транспортних засобів та іншого майна, а також зелених насаджень. Відповідальні особи повинні виконувати всі законні вимоги співробітників органів внутрішніх справ і представників громадськості; попередити та недопустити проявів екстремізму серед учасників. Організатори мирних зібрань зобов'язані здійснити оплату послуг з охорони громадського порядку, витрат, пов'язаних з медичним обслуговуванням і прибиранням території, відповідно до рішення місцевого виконавчого та розпорядчого органу,

на території якого проведено масовий захід.

У білоруському законодавстві прописано, що учасники мирного зібрання також не повинні перешкоджати руху транспортних засобів і пішоходів. Учасникам забороняється встановлювати намети або інші тимчасові споруди; мати при собі холодну, вогнепальну, газову чи іншу зброю, вибухові речовини й боєприпаси, їх імітатори й муляжі, а також спеціально виготовлені або пристосовані предмети, використання яких може становити загрозу життю та здоров'ю людей або спричинити матеріальну шкоду громадянам й організаціям; здійснювати пропаганду війни або екстремістську діяльність, у тому числі з використанням плакатів, транспарантів чи інших засобів; діяти методами, що створюють загрозу громадській безпеці, життю і здоров'ю учасників зазначених заходів чи інших осіб, або приховувати свої обличчя під масками; користуватися прапорами, вимпелами, незареєстрованими у встановленому порядку, а також емблемами, символами, плакатами й транспарантами, зміст яких спрямований на заподіяння шкоди громадському порядку, правам і законним інтересам громадян. Учасникам заборонено брати участь у масовому заході в стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному споживанням наркотичних засобів, психотропних, токсичних або інших одурманюючих речовин, а також здійснювати реалізацію алкогольних напоїв і пива в місцях проведення зазначених заходів і в радіусі 500 м прилеглих до них територій.

Таким чином, можна стверджувати, що у законодавчих актах зарубіжних країн простежується певна схожість у підходах до регулювання прав громадян на мирні зібрання:

- У всіх досліджених країнах (Великобританії, Німеччині, США, Канаді, Італії, Франції, Росії, Білорусі, Молдові) організатори мирних заходів повинні повідомити поліцію про місце розташування події та маршрути, за якими відбувається процесія;

- У Великобританії, Німеччині, Франції, США, деяких містах Канади, Росії, Білорусії та Італії потрібен спеціальний дозвіл для проведення мирних зібрань;

- Органи державної влади можуть обмежувати права на свободу зібрань та об'єднань у випадку, коли буде доведено, що цей захід загрожує національній або громадській безпеці у Великобританії, США, Німеччині, Франції, Білорусії;

- У Росії, Білорусії та Молдові висувуються вимоги щодо віку організаторів;

- Муніципалітети окремих міст США та Канади можуть мати власні розпорядження, пов'язані з маршами, демонстраціями або протестами;

- У Канаді, Німеччині, Білорусії вводяться територіальні обмеження, зокрема, заборонено проведення зібрань у безпосередній близькості до урядових і адміністративних будівель та стратегічних об'єктів;

- У Італії, Росії та Білорусії під час проведення зібрань, заборонено використання захисних шоломів або будь-яких інших способів маскування;

- У білоруському та молдовському законодавстві прописано, що учасники мирного зібрання не повинні перешкоджати руху транспортних засобів і пішоходів.

Отже, спираючись на зарубіжний досвід, можна стверджувати, що існує деяка схожість у законодавстві України та інших держав, що регулюють правові засади організації та проведення мирних зібрань. Так, наприклад, відповідно до ст. 4 проекту Закону про гарантії свободи мирних зібрань (реєстраційний №3587) «організатором мирного зібрання може бути фізична особа, яка є громадянином України, іноземцем або особою без громадянства, юридична особа, фізична особа, яка не досягла 16 років або є недієздатною, за умови, що хоча б одним із співорганізаторів є фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність, юридична особа або громадське об'єднання, а також громадське об'єднання незалежно від наявності у нього статусу юридичної особи». Передбачено, що у зібрання може бути один або декілька організаторів. Водночас, не можуть бути організатором мирного зібрання державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування. Подібні статті присутні в законах майже всіх країн, про які йшлося вище.

Сьогоднішні спроби уніфікувати вітчизняне законодавство передбачають, зокрема, у ст. 5 проекту закону №3587 про права та обов'язки організатора мирного зібрання, що мирні зібрання організуються на засадах добровільності, а «організатори мають право проводити мирне зібрання у будь-якій формі за умови додержання закону; встановлювати без спеціального дозволу на час проведення мирного зібрання намети, сцени та інші тимчасові споруди на місці або маршруті проведення мирного зібрання, які не перешкоджають руху транспортних засобів, пішоходів та не перекривають доступ до будівель; використовувати розпізнавальні знаки організатора мирного зібрання; використовувати під час проведення мирного зібрання звукопідсилювальну та іншу апаратуру, транспортні та інші технічні засоби, крім випадків, передбачених цим законом...». Схожими є також норми, якими передбачено обов'язок організатора мирної акції у випадку зміни умов її проведення невідкладно повідомляти відповідний владний орган.

Пропоновані вітчизняним законотворцем норми перегукуються з встановленими в інших країнах. Так, наприклад, згідно зі ст. 7 законопроекту № 3587, організатор мирного зібрання зобов'язаний письмово повідомляти відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування про намір проведення такого зібрання не пізніше як за 48 годин до його початку. У багатьох країнах світу є аналогічна стаття, яка передбачає повідомлення про наміри проведення мирного зібрання. У запропонованому законопроекті № 3587 висуваються вимоги щодо місця, часу та інших умов проведення мирного зібрання, відповідно до яких забороняється повністю перекривати прохід (проїзд) до закладу, підприємства, установи, організації, державного органу, органу місцевого самоврядування, поблизу яких воно проводиться; біля дитячих закладів та навчальних закладів з цілодобовим перебуванням дітей, стаціонарних закладів охорони здоров'я, жилих будинків у нічний час (з 23 до 7 години) рівень шуму не має перевищувати норми, встановленої Законом; організаторам та учасникам мирного зібрання забороняється мати при собі зброю або пристрої, що можуть загрожувати життю і здоров'ю людей.

Як бачимо, у багатьох країнах не існує спеціального закону, який би встановлював правові підстави та правила проведення мирних зібрань.

Зважаючи на те, що в багатьох європейських державах законодавчі акти застосовуються протягом десятків, якщо не сотень років, (у даному випадку варто згадати Великобританію) й неодноразово підтвердили власну дієвість. Отже, ефективність законодавства залежить не від розпорошення правових норм по безлічі законодавчих актів, а від традицій, які зафіксовані у правовій культурі відповідного суспільства. Натомість, навіть створивши «ідеальний» правовий документ і не гарантувавши його виконання, нам годі сподіватися на поліпшення ситуації в будь-якій сфері життя держави та суспільства (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57310, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57396, <http://nbuviap.gov.ua/images/nub/an1.pdf>, <http://www.legislationline.org/topics/country/28/topic/15>, https://en.wikipedia.org/wiki/Right_to_protest, <http://www.kanzlei-kotz.de/das-versammlungsrecht-und-die-redefreiheit-in-deutschland/>, <http://www.greenpeace.org/usa/4-places-where-the-right-to-peaceful-protest-is-under-attack/>, <https://theintercept.com/2017/01/19/republican-lawmakers-in-five-states-propose-bills-to-criminalize-peaceful-protest/>, <https://pencanada.ca/blog/canadians-right-to-protest/>, <http://www.mackesysmye.com/articles-resources/police-negligence/protesting-canada-rights>, <http://constitutional.findlaw.ca/article/protesting-your-rights-and-the-law/>, <https://publications.parliament.uk/pa/jt200809/jtselect/jtrightts/47/4705.htm>, <https://www.inbrief.co.uk/human-rights/peaceful-protest/>, <https://www.hrw.org/news/2012/06/08/russia-reject-restrictions-peaceful-assembly>).

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб., СІАЗ НБУВ

Польський Закон «Про Інститут національної пам'яті»: погляд з України

Тема українсько-польських відносин, яка вже протягом тривалого часу перебуває в центрі уваги ЗМІ й обговорюється в українських експертних і політичних колах переважно у площині суперечок щодо історичної правди, нещодавно отримала черговий інформаційний привід для свого розвитку. Цього разу резонанс спровокувало ухвалення польським парламентом нової редакції Закону «Про Інститут національної пам'яті (ІНП)», яка значно розширює повноваження цієї установи у справі розслідування «злочинів, вчинених проти польського народу та його доброго імені». На відміну від аналогічної установи в Україні, польський Інститут національної пам'яті має прокурорські функції. Він був створений на основі Головної комісії з розслідування німецьких злочинів, яка існувала з 1940-х років. У 1990-х роках вона була переформатована на нинішній польський ІНП, якому додали функції розслідувань радянських злочинів проти поляків і злочинів польської комуністичної влади. Польський ІНП має розслідувати «нацистські, комуністичні та інші злочини, які є злочинами проти миру, злочинами проти людяності, військовими злочинами».

Нове польське рішення вносить зміни до двох розділів закону про Інститут національної пам'яті. Крім нацистських та комуністичних злочинів, виділяють «злочини українських націоналістів та членів українських формувань, що співпрацювали із Третім німецьким рейхом», які вчинялися з 1925 до 1950 р. і «полягали у застосуванні насилля, терору чи інших форм порушення прав людини щодо груп населення, а передусім – щодо польського населення». Ця норма стосується, зокрема, подій 1943 р., що описуються в польській історіографії як «Волинська різанина», що її Варшава раніше визнала геноцидом. Згідно з Законом, невизнання таких злочинів буде загрожувати штрафом або позбавленням волі на три роки. Передбачається також запровадження кримінальної відповідальності за приписування польським громадянам чи державі злочинів, вчинених Третім рейхом під час Другої світової війни, у тому числі за публічні висловлювання про причетність поляків до Голокосту та використання формулювання «польські табори смерті».

Прийняття Закону передувала бурхлива дискусія щодо його змісту. Депутати від опозиції наполягали, що запропонований законопроект є невдалим і його потрібно змінити, оскільки він запроваджує цензуру в Польщі на ведення дискусій у питанні провини поляків за злочини під час Другої світової війни й погіршує відносини з іншими країнами, зокрема Ізраїлем та США. Тим більше, що напередодні голосування Державний департамент США закликав Польщу переглянути законопроект про Інститут національної пам'яті, висловивши стурбованість наслідками цього Закону для відносин Польщі зі Сполученими Штатами та Ізраїлем.

Водночас провладні депутати наполягали, що законопроект потрібно прийняти із запропонованими поправками, аби уникнути ситуацій, коли Польщу і польський народ безпідставно звинувачуватимуть у злочинах проти євреїв у роки війни. Тож, незважаючи на дискусії, Сенат Польщі прийняв закон про Інститут національної пам'яті без поправок. За нього проголосували 57 сенаторів, в основному з правлячої партії «Право і Справедливість», проти – 23 сенатори опозиційних сил, двоє – утрималися.

Ухвалення Польщею згаданого Закону викликало різку реакцію кількох країн, в тому числі і України, де закон і ЗМІ і громадськість описує як «антибандерівський». Зокрема, із критикою виступила ізраїльська влада – прем'єр Б. Нетаніягу та посол Ізраїлю в Польщі А. Азара, яка зазначила, що Закон дозволить карати навіть тих, хто пережив Голокост, за їхні свідчення. МЗС Ізраїлю заявило, що новий Закон «не сприятиме виявленню історичної правди і може зашкодити свободі проведення досліджень». У парламенті Ізраїлю запропонували законопроект, згідно з яким польський Закон про Інститут національної пам'яті прирівнюється до заперечення Голокосту.

Ізраїль також попросив відкласти візит у цю країну глави Бюро національної безпеки (BBN) Польщі П. Солоха, який повинен був відбутися на наступному після прийняття Закону тижні. Про це BBN Польщі повідомило у Twitter.

Розкритикував Закон про Інститут національної пам'яті колишній прем'єр-міністр Польщі, нинішній голова Європейської ради Д. Туск. Відповідну заяву опубліковано на його сторінці у Twitter. «Будь-хто, хто поширює неправдиві

формулювання про “польські табори”, завдає шкоди доброму імені та інтересам Польщі. Автори закону сприяли поширенню цього брудного наклепу в усьому світі, фактично, як ніхто раніше», – зазначив Д. Туск

Відреагували на «антибандерівський закон» Польщі також в Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ А. Дезір висловив стурбованість новим польським Законом про Інститут національної пам'яті. Він заявив, що Закон повинен бути відхилений, як «непропорційне обмеження свободи вираження поглядів». «Я серйозно стурбований законом, який криміналізує заяви щодо історичних питань. Незважаючи на чутливість до історичних подій, свобода вираження думок має особливе значення для істориків і вчених», – зазначив представник ОБСЄ. Польський Закон про Інститут національної пам'яті переписує історію, заявив міністр закордонних справ Франції Жан-Ів Ле Дріан. Він висловив сподівання, що Європейський Союз чинитиме «моральний тиск» на Польщу через цю ініціативу, а польський народ зможе змінити свою думку, яку йому «нав'язали націоналістичні сили».

У свою чергу Держдеп США закликав Варшаву переглянути Закон. Польська влада має перевірити, який вплив цей закон чинитиме «на свободу слова і на партнерські відносини з США», заявила офіційний представник відомства. До того ж, зазначили в Держдепі, Закон не може вплинути на стратегічні інтереси Польщі, зокрема на взаємини зі США та Ізраїлем.

Поширюється також неофіційна інформація про замороження американо-польських контактів на найвищому рівні та невиключене блокування фінансування військової співпраці. Урядовці Держдепу застерігають, що якщо польська прокуратура на підставу закону про ІНП почне слідство щодо будь-якого громадянина США, то наслідки будуть "драматичні". Найімовірніше йдеться про Яна Томаша Гросса, який має американське громадянство (професор Принстонського університету, автор досліджень дискримінації та знищення євреїв на території Польщі у ХХ столітті).

У відповідь на цю критику Міністерство закордонних справ Республіки Польща заявило, що ухвалені зміни до Закону про Інститут національної пам'яті Польщі «не обмежують свободу слова, повну свободу проведення наукових досліджень і публікацію їх результатів, свободу історичних дискусій або художню діяльність». Також у МЗС Польщі вказали, що головна мета поправки до Закону полягає в тому, «щоб боротися з усіма формами заперечення і фальсифікації правди про Голокост, у тому числі за скорочення відповідальності фактичних виконавців цього злочину». «У цьому контексті ми виступаємо за те, що звинувачення польської нації і польської держави в співучасті з третім німецьким рейхом – публічно і проти фактів – в злочинах нацистів є неприйнятним, що вводить в оману, і шкідливим для жертв, які є як єврейськими, так і польськими громадянами», – заявили в польському відомстві. У МЗС додали, що робота над законодавством, яке захищає історичну правду, не вплине на стратегічне партнерство між Польщею та Сполученими Штатами.

Пояснення щодо необхідності прийняття змін до Закону про Інститут національної пам'яті прозвучали також у телезверненні до польського народу голови Ради міністрів Польщі М. Моравецького, який запевнив, що вони

потрібні для протидії брехні щодо приписування злочинів проти євреїв невинним людям. Польський прем'єр також зазначив, що поляки розуміють емоції з боку Ізраїлю. «Потрібно виконати багато роботи, аби ми, наша спільнота, змогли разом розповісти складну історію. Культура польських євреїв є невід'ємним елементом нашої, польської спадщини», – наголосив політик.

Слід зауважити, що порівняно з Ізраїлем, де, згідно з повідомленнями ЗМІ, навіть пригрозили відкликати свого посла в Польщі, реакція офіційного Києва на прийняття закону була достатньо стриманою. 1 лютого Закон розкритикував Президент України П. Порошенко, заявивши, що рішення запровадити кримінальне покарання за пропаганду «бандерівської ідеології» є «абсолютно необ'єктивним й категорично неприйнятним». «Жодне політичне рішення не може замінити історичну правду. Прийнятий законопроект не відповідає проголошеним принципам стратегічного партнерства між Україною та Польщею», – зазначив Президент України. П. Порошенко закликав Польщу до об'єктивності та діалогу. Міністр закордонних справ України П. Клімкін підкреслив, що рішення польського парламенту спрямоване не на дискусію щодо історичної правди, а на побудову історичної міфології. «Введення в юридичну площину терміна “злочини українських націоналістів” посилює односторонні стереотипи і провокує реакцію у відповідь. Ідея визнати якісь нації злочинними веде в нікуди», – зазначив міністр.

Глава Комітету Верховної Ради у закордонних справах Г. Гопко наголосила, що, «політизуючи історію, польські політики переходять червоні лінії в добросусідських відносинах з Україною, Литвою, Німеччиною». На її думку, Польща «від локомотива і зразка демократії» в Центрально-східній Європі «скочується до шовіністичного диктату політики над історичною правдою, селективно обираючи чутливі сторінки історії».

Верховна Рада України 6 лютого ухвалила заяву щодо польського Закону, у якій назвала його положення такими, що суперечать змісту й духу стратегічного партнерства між Україною й Польщею. «Верховна Рада категорично вважає непринятною і відкидає політику подвійних стандартів і нав'язування ідей колективної відповідальності українського народу, а також спроби польської сторони прирівняти дії борців за незалежність України до злочинів двох тоталітарних режимів ХХ століття – нацистського й комуністичного», – ідеться, зокрема, у заяві. Також український парламент закликав А. Дуду скористатися своїми конституційними повноваженнями й спільно із Сеймом і Сенатом Польщі «повернути в українсько-польські відносини виваженість, раціональність і доброзичливість».

Голова УІНП В. В'ятрович наголосив, що новий польський Закон про Інститут національної пам'яті спрямований у першу чергу на українців, які мешкають нині в цій країні. «Ось що читаємо в обґрунтуванні: “...беручи до уваги зростаючі міграційні рухи з України, коли носії ідеології українського націоналізму і адепти світогляду опертого на прославлення формувань, які скоїли геноцид, все більше представлені в Польщі, що також призводить до напруженості у польсько-українських відносинах”. Наступний шмат тексту не менш цікавий – виявляється, закон покликаний нормалізувати міжнародні відносини та підтримати “справді демократичні спільноти в Україні”. Зважаючи

на те, що в Україні цей закон позитивно сприймають виключно проросійські сили, стає зрозуміло, кого збираються підтримувати польські політики», – зазначив В. В'ятрович.

Не випадковим у цьому контексті В. В'ятрович вважає той факт, що чи не єдиною країною у світі, яка підтримала ухвалення «антибандерівського закону», стала Російська Федерація, чи не єдиний політик, який підтримав його ухвалення – це одіозний Р. Кадіров.

Історик припускає, що одним з найбільш логічних пояснень ескалації польсько-українських відносин через побудову польськими політиками образу «бандерівської України», є підготовка польського населення до переавантаження відносин з Росією. На користь цієї тези В. В'ятрович наводить той факт, що теперішня польська влада, у тому числі Я. Качинський, неодноразово висловлювали свої євроскептичні заяви щодо розвитку Польщею своїх можливостей у ЄС. Не виключено, що на цьому євроскептицизмі знову ж зіграє Росія, яка може запропонувати якусь глобальну гру для Польщі, розмірковує очільник УІНП.

Аналізуючи польський Закон, він також констатує, що кримінальна відповідальність за невизнання злочинів «українських націоналістів» та публічні висловлювання про причетність поляків до Голокосту, згідно зі ст. 55b, поширюється не тільки на громадян Республіки Польща, а й на іноземців, які навіть не є на території Польщі.

У зв'язку з цим, відповідальний секретар Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті учасників АТО, жертв війни та політичних репресій С. Шеремета переконаний, що польський Закон несе небезпеку для величезної кількості українців. «Згідно з ним у Польщі зможуть відкривати кримінальні справи проти українців, які вшановуватимуть українську історію та Героїв на території свої держави», – застерігає він. С. Шеремета пропонує у відповідь відкривати кримінал проти поляків, які заперечують польську окупацію західноукраїнських земель.

«Я переконаний, що зараз потрібно приймати відповідне рішення українському парламенту щодо визнання польської окупації західноукраїнських земель, польських злочинів, які були вчинені проти українців у ХХ столітті, а також вводити кримінальну відповідальність за заперечення цих злочинів, зокрема, польської окупації», – наголосив С. Шеремета. «У такому випадку ми матимемо можливість проводити відповідний обмін: якщо у Польщі відкриватимуть кримінальні справи проти українців, аналогічні справи відкриватимуться проти поляків», – додав він.

Ще один нюанс Закону, на якому наголошує В. В'ятрович, полягає у перспективі припинення діалогу між Польщею та Україною на рівні істориків. «В інформаційному просторі звучать заспокійливі тези, що закон не припинить діалогу істориків, адже в ньому прописані винятки для наукових досліджень. Насправді – ні. Винятки у вигляді наукових досліджень і художньої діяльності застосовуються лише до тез про злочини поляків (колаборантів, підпільників чи когось іншого) – стаття 55а. Натомість заперечення “злочинів ОУН і УПА” – це зовсім інша, 55-та стаття, на яку винятки не поширюються», – написав голова УІНП у Facebook.

З огляду на це, Український інститут національної пам'яті заявив, що після підписання в Польщі закону про заборону «бандерівської ідеології» не бачить можливості продовжувати в нинішньому форматі Українсько-польський форум істориків. «Ми не можемо гарантувати збереження свободи слова українським дослідникам на польській території чи навіть безпеку їх перебування там», – пояснює відомство. Про це йдеться в офіційній заяві інституту.

Як зазначається, свого часу Український інститут національної пам'яті ініціював Українсько-польський форум істориків, аби їхній діалог дав можливість подолати наслідки колишніх конфліктів між народами і стереотипи. З 2015 р. відбулося п'ять засідань, почергово в Україні та Польщі. Відтак, «слідуючи цінностям відкритого діалогу та вільного доступу до джерел, звертаємося до польських колег з пропозицією щодо продовження історичних дискусій на території України, де відсутні будь-які обмеження чи політичний диктат щодо оцінок минулого» – заявив УІНП.

Інститут національної пам'яті Польщі у відповідь назвав «провокативними» побоювання українських колег щодо продовження роботи Польсько-українського форуму істориків у попередньому форматі. ІНП Польщі запевнив, що ухвалені в оновленому Законі положення не зачіпають наукової діяльності.

6 лютого, попри критику з боку Ізраїлю, США та України, президент Польщі А. Дуда підписав Закон про Інститут національної пам'яті, заявивши при цьому, що спрямовує його на перевірку до Конституційного суду. За його словами, положення Закону повинні бути досить точними, щоб у кожного громадянина після прочитання їх не виникало сумнівів, які дії тягнуть за собою покарання, а які ні. А. Дуда також підкреслив, що, можливо, на практиці буде майже неможливо карати порушників нового Закону, особливо – якщо порушення відбуваються за межами Польщі. Президент Польщі також зазначив, що внесені зміни не є новим законом, і їх обговорення велося протягом року, у тому числі з Ізраїлем. «Було прохання, щоб правила не стосувалися художньої та наукової діяльності, такий виняток було зроблено», – зауважив А. Дуда. При цьому під час виступу президент Польщі ні словом не обмовився про Україну, парламент якої закликав його накладати вето на прийняті парламентом зміни.

Тим часом, як зазначає журналіст та експерт Інституту масової інформації Р. Кабачій, у Законі про Інститут національної пам'яті Польщі топонім «український» зустрічається вісім разів. «Це прирівнює народ до власне всіх націоналістів і звинувачує нас у цих злочинах. При тому, що, якщо в єврейській частині цього закону йдеться про те, що поляків не можна звинувачувати в Голокості, то в українській йдеться якраз про те, що українці відповідальні за злочини проти євреїв під час Другої світової війни», – констатує Р. Кабачій.

Польський журналіст П. Боболович зазначає, що Закон створює значні ризики для свободи слова журналістів та публіцистів. Однак, на думку П. Боболовича, націоналістична риторика в Польщі орієнтована на внутрішню аудиторію. «У Польщі є деяка частина електорату, яка чутлива до питань, пов'язаних з проблемами націоналізму. Зараз там грає одна з польських партій, Kukiz'15. “Право і справедливість” завдяки цьому закону має можливість впливати на цей електорат», – пояснює журналіст. Проте він побоюється, що бажання заробити бали в очах виборців може дорого коштувати польській владі

на міжнародній арені.

Намагання апелювати до «культу Бандери» в Україні не мають під собою основи, вважає історик та журналіст О. Зінченко. «Якщо подивитись, наприклад, статистику запитів до Google, то побачимо, що, за запитів “Бандера” або “УПА” в Польщі значно більше, ніж в Україні, причому в Україні за останні п’ять років кількість таких запитів поступово і постійно зменшується. В Польщі, навпаки, збільшується. Іншими словами, напівжартома кажучи, бандеризація відбувається не в Україні, а в Польщі», – жартує О. Зінченко.

На думку П. Боболовича, українцям та полякам бракує дискусії на всіх рівнях. Крім того, частину відповідальності за ситуацію він покладає і на російську пропаганду, яка, за його словами, почала активно працювати в Польщі після початку Революції гідності. «Серед українців також зростають тенденції націоналістичні. Це видно на вулицях, у соцмережах, хоча тенденції націоналістичні в Україні не впливають на ставлення до Польщі. А в Польщі інакше: чим більше польських націоналістів, тим гірше ставлення до України – не до Росії», – зауважує він. На переконання журналіста, це є ознакою російського впливу на польський інформаційний простір.

Р. Кабачій теж схильний припускати, що польським націоналістам «підказують», у кому саме бачити ворога. «В 90-х роках, коли йшлося про Україну, дуже часто люди, виховані на польських підручниках, згадували передовсім про Богдана Хмельницького. Але потім, за деякими невідомими ниточками після 2003 року почала витягуватись власне історія з УПА, і вона, мені здається, в даному випадку почала затьмарювати якісь радянські злочини, передовсім Катинь. Тому в даному випадку можна говорити про те, що просто-напросто є люди, які вчасно натискають кнопки і підтягують емоції до якихось електоральних уподобань», – міркує експерт.

Водночас П. Кралюк, український філософ, письменник, публіцист, професор Національного університету «Острозька академія», вважає, що хоча Росія через свої спецслужби і пропаганду впливає на країни Східної Європи, російський чинник не варто перебільшувати. Він, радше, відіграє роль каталізатора процесів, які обумовлені іншими факторами – соціальними, демографічними, культурними тощо. «У контексті цього феномену й варто осмислювати політичні процеси в цих країнах, зокрема й прийняття в Польщі змін до закону про Інститут національної пам’яті. У цих змінах передбачене покарання за заперечення “злочинів українських націоналістів”. Останнє в Польщі трактується дуже широко. Під це формулювання при бажанні можна підвести чимало проявів національно-визвольної боротьби українців», – вважає науковець.

З точки зору П. Кралюка, ситуація навколо закону всередині Польщі виглядає «як така собі політична гра». Правляча в Польщі партія «Право і справедливість» та її лідер Я. Качинський лишаються «чистими», вони зробили «що могли». «Їхні» Сейм, Сенат і президент підтримали законодавчу ініціативу, яка подобається націоналістично налаштованим полякам. Саме вони і є електоратом партії ПiС. Конституційний же суд – це ніби «незалежний орган». Тому він може дозволити собі деякі «вільності». Але треба мати на увазі, що після проведення в Польщі судової реформи на цей орган має чималий вплив

чинна влада. Конституційний суд може стати хіба що своєрідним громовідводом, запропонувавши здійснити деякі поправки, припускає експерт.

У цьому контексті зрозуміло, що ухвалені поправки до Закону про польський Інститут національної пам'яті – це передусім тактичний хід у мобілізації консервативного й націоналістично налаштованого електорату навколо партії ПiС та її союзників. Щоправда, робиться це під шумок демагогічних заяв про пошук «історичної правди». Такі дії мають ефект – підтримка партії ПiС зростає, констатує професор.

Поправки до Закону про Інститут національної пам'яті, припускає він, мають також на меті приглушити й вияви національної свідомості українців, які живуть, працюють і навчаються в Польщі. А таких понад 1 мільйон. Зрештою, згадані поправки – чергова спроба нинішньої польської влади відстежити реакцію, як їхні партнери відреагують на згортання свободи слова в країні.

У подібному руслі висловлюється й український історик та дослідник українсько-польських відносин А. Павлишин. На його думку, правляча партія Польщі в боротьбі за свій електорат постійно повертається до болючих історичних питань. «Їм потрібно тримати цей електорат в постійній так би мовити “бойовій готовності”. Для цього вони щоразу завдають якихось болісних ударів всім можливим сусідам, яких вони визначили ворогами», – говорить історик.

А на думку ізраїльського історика, керівника Центру Симона Візенталя в Єрусалимі Е. Зуроффа, польська правляча партія «Право і справедливість» може таким чином створити собі ґрунт для подальших переслідувань опозиціонерів та не згодних з діями влади людей. «Вони можуть використати це, щоби змусити мовчати тих, хто, наприклад, збирає докази злочинів поляків в історії», – прогнозує Е. Зурофф.

Такому розвитку подій, на думку істориків, сприяє і те, що судова влада в Польщі фактично нищиться і підпорядковується виконавчій владі. Це створює небезпеку, подібно до ситуації, яка існує в Росії, коли кожного свавільно можна буде назвати проповідником певної ідеї і запроторити до в'язниці.

Геть інша ситуація з дратівливим для поляків висловом «польські табори смерті», стверджують історики. Вони погоджуються, що філологічно це визначення не є правильним, адже поляки не були причетні ані до створення, ані до управління нацистськими таборами, ані навіть до їхньої охорони. І тому бажання польського уряду прибрати цей вислів із вжитку історики розуміють. Утім, запровадження за це кримінальної відповідальності вони вважають надмірним і невинуватим кроком.

Але Закон передбачає кримінальну відповідальність не лише за згадування вголос «польських таборів смерті», а й за будь-яке звинувачення поляків у відповідальності за злочини нацистів. І тут, на думку істориків, Варшава намагається відверто відбілити дії своїх співвітчизників, які індивідуально подекуди брали участь у вбивствах євреїв під час Другої світової війни.

«Немає ніяких сумнівів, що багато поляків здійснювали злочини проти євреїв і вбивали їх під час Голокосту, – стверджує Е. Зурофф. – Польща була країною з дуже глибокими проблемами антисемітизму до Другої світової війни. Але це не було діями польської держави, адже держави не існувало тоді. Це

були індивідуальні дії поляків». Як один із прикладів масових погромів євреїв у Польщі вже після війни історики наводять випадок у місті Кельць 4 липня 1946 р. Тоді було вбито кілька десятків євреїв, але цей факт окремі польські можновладці і сьогодні не визнають.

Не може бути жодних суперечок щодо історичних фактів про те, що саме німці розробили, спланували та вчинили масове вбивство європейських євреїв, констатує політичний оглядач Frankfurter Allgemeine Zeitung Р. Везер. Найжахливіші місця Голокосту – табори смерті Аушвіц, Треблінка, Белжець, Собібор та Майданек – були створені націонал-соціалістами в окупованій ними Польщі, чиї неєврейські мешканці також піддалися жорстокій кампанії винищення. Враховуючи звірства, скоєні в часи німецької окупації Польщі, можна зрозуміти, чому фактично помилковий термін «польські табори смерті» викликає у Польщі бурхливу захисну реакцію – навіть попри те, що здебільшого він використовувався не задля фальсифікації історії, а через необдуманість, наголошує Р. Везер. За його словами, посольства Польщі в усьому світі послідовно реагували на публічне використання цього виразу, і їх підтримував Ізраїль. Тому Закон, майже одностайно ухвалений Сеймом, був непотрібний. Якби його було сформульовано обережніше і точніше, це принаймні не нашкодило б польсько-ізраїльським та польсько-американським відносинам, вважає оглядач.

Польський історик і політолог, фахівець з історії країн Східної Європи Л. Адамський зауважує, що польський Закон не єдиний у Європі. У багатьох країнах Європи є криміналізація публічного спростування факту Голокосту як спланованого геноциду. У Франції є закон, який забороняє спростовувати різанину вірменів у Туреччині, там теж кримінальна відповідальність. Такий закон є в Ізраїлі, він забороняє зменшувати відповідальність за Голокост. В Україні критика правомірності боротьби ОУН-УПА за незалежність України також є протиправною дією, але вона не передбачає кримінальної відповідальності.

Водночас Л. Адамський закликає враховувати різницю між польським та українським акцентами пам'яті про ОУН і УПА та висловлює докір до української й польської політики пам'яті за надмірний ухил в бік розмов про подвиги обох націй. «Історична політика потрібна, але якщо не буде відваги засудити людей, які скоювали злочини, немає готовності це засудити, тоді історична політика переростає в пропаганду, яка сприяє націоналізації громадської думки. Це веде держави до конфліктів», – резюмує експерт.

Щодо того, чи варто українцям перейматися ще одним актом польської влади щодо пошуку «історичної правди», думки наших експертів неоднозначні. Частина з них переконані, що гарячковості і симетричних негативних кроків у відповідь з боку Києва не має бути. Мовляв, польські націоналісти на це і розраховують, щоб згуртувати електорат довкола конфлікту і уявного ворога ззовні. «Ми не повинні реагувати на певні дії, в залежності від подразника. Ні, ми повинні працювати за позитивною програмою, розбудовувати інституції, які б серйозно і на рівні сучасних методологій займались минулим», – переконаний А. Павлишин.

Політики та експерти наголошують на тому, що в умовах військової агресії

Україна потребує максимальної консолідації міжнародного співтовариства для збереження територіальної цілісності й не може дозволити собі втрату зовнішньої підтримки, особливо від таких близьких сусідів, як Польща. Радикалізація ж українсько-польських відносин буде лише на користь Росії. Викликає занепокоєння і ризик того, що загострення політичних відносин може перейти в економічну площину.

Натомість П. Кралюк радить розпрощатися з «польськими ілюзіями». «Польща – давно вже не є “адвокатом” України в Європі. Вона там сама скоро потребуватиме адвоката. Не варто сподіватися, що ця країна допомагатиме нам інтегруватися в європейський простір. Для цього треба шукати інших партнерів, які відіграють провідну роль у Євросоюзі. Це насамперед Німеччина та Франція. Звичайно, не забувати й про східні країни ЄС, які нас підтримують. Наприклад, це стосується Литви». З Польщею варто вибудувати суто прагматичні стосунки без якогось символічного «братерства» й «стратегічного партнерства», вважає професор Острозької академії. «Українській владі, окрім гучних заяв щодо дій польських правих політиків (хоча такі заяви теж потрібні!), варто було б серйозно зайнятися і питаннями проблемної прикордонної торгівлі з Польщею, і питаннями рекрутації поляками робочої сили та студентів з України, й захистом українських громадян, які тимчасово чи постійно мешкають у Польщі. А ще не забувати про польських громадян українського походження. І нарешті нагадувати й польській владі, й країнам ЄС, що саме Україна зараз на сході Європи веде війну з Росією, захищаючи європейські цінності. Можливо, усвідомивши це, і в Польщі, і в Європі знайдуться ліберали, які скажуть: ми шкодуємо, що не є українцями», – запевняє П. Кралюк.

Історик О. Зінченко не бачить підстав сподіватись, що українсько-польська полеміка стосовно спільного минулого найближчим часом перейде в раціональне русло. «Українці і поляки не мають спільного бачення минулого. І, скоріш за все, не будуть в багатьох темах мати спільного бачення минулого. Нам дуже часто пропонують говорити про те, що, наприклад, союз Пілсуцького і Петлюри є якоюсь об'єднаною темою. Насправді в світлі тих документів, які зараз відкриваються все більше, це ще один міф, який намагаються нам нав'язати», – впевнений історик. Внаслідок цього, зізнається О. Зінченко, він сповнений песимізму щодо можливостей польсько-українського єднання протягом найближчих років.

Тим часом міждержавні польсько-українські контакти продовжуються. 16 лютого в рамках візиту до Республіки Польща віце-прем'єр-міністра України, голови Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв війни та політичних репресій П. Розенка відбулися переговори з віце-прем'єр-міністром, міністром культури і національної спадщини Республіки Польща П. Глінським.

П. Розенко за підсумками зустрічі повідомив, що сторони «порушили низку важливих для українсько-польських стосунків питань: загрози нового закону, права українців Польщі, відновлення зруйнованих пам'яток, проведення спільних заходів: конференцій, пошукових робіт. Переговори завершені. Але не закінчені... Будемо раді бачити пана Глінського в Києві». П. Розенко додав, що переговори були важкими, але наголосив, що обидві сторони прагнуть

домовитися, і переговори продовжаться.

Натомість у Польщі заявили, що «глибоко розчаровані» результатами переговорів між українським та польським віце-прем'єр-міністрами, оскільки Київ досі не прийняв рішення щодо питання скасування мораторію на ексгумацію польських поховань в Україні. Про це йдеться в заяві голови канцелярії польського президента К. Щерського, яка була оприлюднена 17 лютого. «Відсутність рішення української сторони щодо основного питання скасування заборони польських ексгумацій на території України означає серйозний регрес довіри та не виконує мандат на переговори, встановлений президентами обох країн, що суттєво впливає на взаємні відносини», – ідеться в заяві. Адміністрація президента Польщі висловила сподівання, що заборону на ексгумацію польських поховань буде скасовано найближчим часом.

Отже, дискусія навколо поправок до польського Закону «Про Інститут національної пам'яті» триває. Закон має вступити в дію після надання висновку Конституційного трибуналу Польщі. Якою має бути українська відповідь на польський Закон, єдиної думки немає. Слушною у цьому контексті виглядає порада відомого українського журналіста В. Портникова, що українська реакція повинна бути пов'язана перш за все з розумінням історії. Своєї і чужої. Разом з тим, вважає журналіст, «необхідно зрозуміти, що не можна судити минуле з точки зору логіки сьогодення. І не можна вірити в чорно-білу картину світу, в монохромність історичних персонажів. Одна і та ж людина може одночасно здійснювати героїчні вчинки і злочини. Це стосується і армії, і воєнізованого формування, і держави. При цьому для співвітчизників такої людини подвиг завжди може бути більш важливим фактом у його біографії, ніж злочин. Співвітчизники ж його жертв або політичні супротивники завжди будуть з куди більшою увагою ставитися до злочину, а не до подвигу. І ніхто ніколи не зможе викреслити з історії ані того, ані іншого. Як ніхто ніколи не зможе пояснити вчинки людей з якогось 1654 року або навіть із 1939 року знанням і логікою 2018 року. Більш того, така логіка, як правило, поширюється тільки на минуле – але ніколи не працює в сьогоденні» (*За матеріалами www.memory.gov.ua, ukr.segodayna.ua, gordonua.com, informer.news, nv.ua, novynarnia.com, www.radiosvoboda.org, www.dw.com, www.nasze-slowo.pl, glavcom.ua, expres.ua*).

ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

О. Єфімов, адвокат, аудитор, канд. юрид. наук

Аванс, завдаток, застава: три обличчя одного явища?

Багато хто з підприємців, маючи бажання підстрахуватися на випадок неоплати покупцем, вимагають від нього певну суму коштів, називаючи її заставою. Та чи завжди така грошова сума є заставою? Адже отримані у такий спосіб грошові кошти можуть бути і *заставою*, і *завдатком* і просто *авансом/передплатою*...

Нерозуміння різниці між наведеними вище правовими явищами проявила і ДФС. Так в ПК від 16.11.2017 № 2642/6/99-99-15-03-02-15/ПК ДФС розглянула звернення щодо порядку оподаткування ПДВ операцій з отримання **грошової застави** від провайдерів в якості забезпечення від несплати за надані послуги та дійшла висновку про те, що *«отримана грошова застава (депозит) в якості забезпечення від несплати за фактичні нарахування або інші безспірні рахунки (що мають сплачуватися провайдером за надані йому телекомунікаційні послуги, або авансові платежі за послуги, що надаватимуться), не зумовлюють у товариства податкових наслідків з ПДВ. При цьому на дату зарахування таких коштів в рахунок оплати вартості послуг товариство зобов'язане визначити податкові зобов'язання з ПДВ (при умові, що таке зарахування є першою подією) та скласти і зареєструвати в ЄРПН податкову накладну»*. До такого висновку в ДФС дійшли, враховуючи, що «заставодержателю» відповідно до умов договору дозволяється негайно зарахувати (використати) грошову заставу (депозит) для погашення заборгованості у разі несплати безспірних рахунків у встановлену дату оплати. У разі ж розірвання договору невикористана частина коштів грошової застави повертається провайдеру. А це, на думку ДФС, усуває необхідність застосування п.187.1 ст.187 ПКУ в частині дати виникнення податкових зобов'язань з ПДВ.

В ПК від 20.07.2017 № 1283/6/99-99-15-03-02-15/ПК щодо отриманих авансів/передплати ДФСУ дійшла висновку про те, що *«якщо постачальником товарів/послуг на дату отримання авансового платежу від покупця таких товарів/послуг були визначені податкові зобов'язання з ПДВ та у подальшому виникли обставини, внаслідок яких договір постачання товарів/послуг не виконано, товари/послуги не поставлено протягом ... позовної давності, і постачання інших товарів/послуг, в оплату яких можуть бути зараховані ці кошти, здійснюватися не буде, а кредиторська заборгованість за отриманим авансом списується, об'єкт оподаткування (операція з постачання товарів/послуг) відповідно відсутній. У такому випадку постачальник має право зменшити раніше нараховану суму податкового зобов'язання з ПДВ на підставі складеного та зареєстрованого в Єдиному реєстрі податкових накладних розрахунку коригування до податкової накладної. При цьому такий розрахунок коригування до податкової накладної підлягає реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних покупцем (пункт 192.1 статті 192 ПКУ)»*.

Проаналізувавши вказані ПК, можна дійти висновку про те, що багато чого залежить від умов договору щодо отримання грошових коштів. Так, якщо в договорі вказано, що такі кошти є заставою – забезпеченням майбутніх зобов'язань, то вони не створюють об'єкта оподаткування ПДВ та в дохід не включаються. Якщо ж вони є авансом, то податкові зобов'язання у їх отримувача виникають.

Та окрім цього висновку слід вказати ще й на ризик, який полягає в однаковому з точки зору платника податків та контролюючого органу розумінні розмежування правової природи отриманих платежів. І якщо розуміння такого розмежування виявиться неоднаковим, то те, що платник податків вважатиме заставою, контролюючий орган сприйматиме як аванс. От тоді конфлікт гарантований.

Наприклад, якщо зобов'язання продавця поставити покупцю автомобіль Volkswagen Passat чорного кольору 2018 року випуску, забезпечено заставою автомобіля Volkswagen Passat чорного кольору 2018 року випуску, а способом звернення стягнення є отримання покупцем предмета застави у власність, то навряд чи хтось повірить у те, що у цьому разі вказаний автомобіль виконував функцію застави. Логічним буде повірити у те, що вказаний автомобіль з самого початку було продано, просто момент продажу сторони договору з якихось підстав вирішили перенести на майбутнє, на момент звернення стягнення на автомобіль.

Інший приклад: забезпеченням обов'язку поставити вказаний автомобіль виступає грошова сума, а способом звернення стягнення на неї виступає використання її покупцем для покриття витрат на придбання такого автомобіля в іншого постачальника у разі, якщо перший постачальник не поставив цей автомобіль покупцю вчасно чи взагалі. У такому разі логічним виглядатиме визнання вказаної грошової суми заставою, а не авансом.

Грошові кошти як застава: чи можливо???

Як відомо, *в силу застави застагодержатель має право у разі невиконання заставодавцем зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом* (ст.572 ЦКУ). Заставою може бути забезпечена вимога, яка може виникнути в майбутньому і виникає вона (застава) на підставі договору, закону або рішення суду.

Предметом застави може бути *будь-яке майно* (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення (ст.576 ЦКУ). Майном як особливим об'єктом визнаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ст.190 ЦКУ). При цьому види майна, що вважаються валютними цінностями, та порядок вчинення правочинів з ними встановлюються *законом* (ст.193 ЦКУ).

Ст.1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 № 15-93 до валютних цінностей відносить валюту України, а саме *«грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України»*.

Таким чином, грошові кошти є валютною цінністю, а отже – й майном. Як наслідок, грошові кошти цілком можуть бути предметом застави, виконуючи при цьому відповідні функції.

У договорі застави визначаються суть, розмір і строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, подається опис предмета застави, а також визначаються інші умови, погоджені сторонами договору. У разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, застагодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави. За рахунок предмета застави він має право задовольнити в повному обсязі свою вимогу, що визначена на момент

фактичного задоволення, включаючи сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку із пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором. При цьому звернення стягнення на предмет застави здійснюється за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом. До того ж заставадержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави в разі, коли зобов'язання не буде виконано у встановлений строк (термін), якщо інше не встановлено договором або законом.

Таким чином грошова сума, отримана як застава, має такою й залишатися до виконання зобов'язання заставодавцем. І не повинна бути узгоджена як часткове виконання такого зобов'язання. У договорі не повинно бути застережень про те, що застава у формі грошових коштів зараховується в рахунок майбутнього виконання грошового зобов'язання. Навпаки в договорі має бути передбачено, що отримані в заставу грошові кошти будуть повернуті заставодавцю після виконання ним забезпеченого заставою зобов'язання. Ну хіба що окрім випадків, коли заставадержатель змушений буде звернути стягнення на предмет застави.

Згідно зі ст.593 ЦКУ «у разі припинення права застави внаслідок виконання забезпеченого заставою зобов'язання заставадержатель, у володінні якого перебувало заставлене майно, зобов'язаний негайно повернути його заставодавцеві».

Таким чином, грошові кошти можуть бути предметом застави. Важливим при цьому є чіткий виклад умов договору застави таким чином, щоб ним чітко було обґрунтовано та описано відносини саме застави, а не завдатку чи авансу.

Завдаток та аванс

Завдатком ЦКУ визнає грошову суму або рухоме майно, що видається кредитором боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання (ст.570 ЦКУ). Відмінністю завдатку від авансу є те, що у договорі, за яким сплачується завдаток, має бути прямо зазначено, що він є ним, тобто грошова сума сплачується саме як завдаток. У протилежному випадку завдаток є авансом, а не завдатком.

Відмінність завдатку від авансу полягає і в правових наслідках порушення зобов'язання, забезпеченого завдатком. Так, якщо таке порушення сталося з вини боржника, завдаток залишається у кредитора. А якщо – з вини кредитора, то він зобов'язаний повернути боржникові завдаток та додатково сплатити суму у розмірі завдатку або його вартості. Таких наслідків порушення зобов'язання, за яким було отримано аванс, ЦКУ не передбачає.

Обов'язково слід завдаток назвати завдатком у відповідному договорі ще й для того, щоб він не вважався отриманою оплатою (повною чи частковою). Адже оплата призводить до виникнення податкового зобов'язання з ПДВ згідно з п.187.1 ст.187 ПКУ. А завдаток до таких наслідків не призводить.

Проте, якщо кредитор і боржник не бажають настання наслідків, встановлених чинним законодавством для завдатку у разі порушення

забезпеченого ним зобов'язання, то в такому разі можна застосувати правила застави.

Ризик удаваного правочину

Цілком логічно та зрозуміло, що сторони господарського договору з метою уникнення небажаних податкових наслідків можуть заставою чи завдатком назвати аванс, отриманий насправді. Тобто приховати аванс під заставою чи завдатком.

А бувають випадки, коли в силу недостатнього фахового рівня, сторони господарського договору заставу чи завдаток так опишуть в договорі, що контролюючому органу не важко буде дійти висновку, що справжні відносини, врегульовані таким договором є авансом/передплатою, а ніяким там не завдатком чи заставою.

Додайте до цього ще фіскальну упередженість податківців, яка їм притаманна частіше, аніж нефіскальна, й матимете увесь набір ризиків, пов'язаних із тлумаченням насправді існуючих правовідносин.

Відповідно до ст.235 ЦКУ *«удаваним є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили»*. При цьому *«якщо буде встановлено, що правочин був вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили»*.

На практиці це може виглядати так: контролюючий орган під час перевірки встановить, що грошові кошти, отримані, як застава чи як завдаток, насправді є авансом, а тому й підставою для нарахування, наприклад, податкових зобов'язань з ПДВ. У такому випадку податкові зобов'язання нараховуватимуть вони разом із відповідними штрафними санкціями та супроводжуватимуть іншими негативними наслідками. Доводити у такому разі той факт, що застава є заставою, а не авансом, доведеться у процедурі адміністративного чи судового оскарження податкового повідомлення-рішення.

Для того, аби уникнути таких ситуацій необхідно у випадку забезпечення виконання зобов'язання завдатком прямо вказувати на це в договорі, яким таке зобов'язання забезпечується. Тобто в тексті договору має бути присутнім і не один раз слово «завдаток» та відсутнім слово «аванс». Бажано також виключити будь-яку згадку чи натяк на те, що завдаток може бути використаний в рахунок виконання основного зобов'язання. Має бути вказано, що він підлягає поверненню в будь-якому разі, окрім порушення зобов'язання боржником. І хоча з точки зору цивільного законодавства таке застереження не є принциповим, важливим воно є з точки зору ПКУ.

Щодо застави також варто зважити на те, щоб в договорі уникати умов, відповідно до яких застава може вважатися авансом. Краще передбачити повернення заставних грошових коштів заставодавцеві у разі виконання ним основного зобов'язання.

За можливості «розвести» предмет зобов'язання основного і застави таким чином, щоб грошовими коштами забезпечувалося не грошове зобов'язання, а грошове зобов'язання – забезпечувалося заставою іншого, відмінного від грошових коштів, майна.

Однак це не забороняє «грошовою» заставою забезпечувати грошове зобов'язання. У таких випадках варто чітко застерегти в договорі застави усі умови саме застави, передбачені законодавством, та виключити будь-який натяк на те, що предмет застави – грошові кошти, можуть бути використані на виконання основного зобов'язання. Краще потім укласти додаткову угоду до договору про це, або укласти договір про зарахування зустрічних зобов'язань. А найкраще – повернути заставу і отримати оплату, або навпаки – отримати оплату і повернути заставу. Можна це зробити і частково.

Ще варто звернути увагу на *системність*. Наприклад, якщо «заставодержатель» буде «системно» звертати стягнення на грошові кошти, що є предметом застави, і не повертатиме їх протягом певного періоду часу жодному «заставодавцю», то цілком логічно, що контролюючий орган тлумачитиме ці відносини, як відносини з отримання авансу/передплати, а не застави. І доказом такого тлумачення будуть виступати фактичні дії платника податків.

У будь-якому разі слід виходити з того, що і застava, і завдаток із застосуванням грошових коштів, мають право на існування, однак для такого їх існування їм треба надати відповідну юридичну форму – правильно скласти відповідний договір та правильно вчинити дії на його виконання (*Персональний сайт Олександра Єфімова* (<http://yefimov.com.ua/?p=3487>). – 2018. – 6.03).

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ

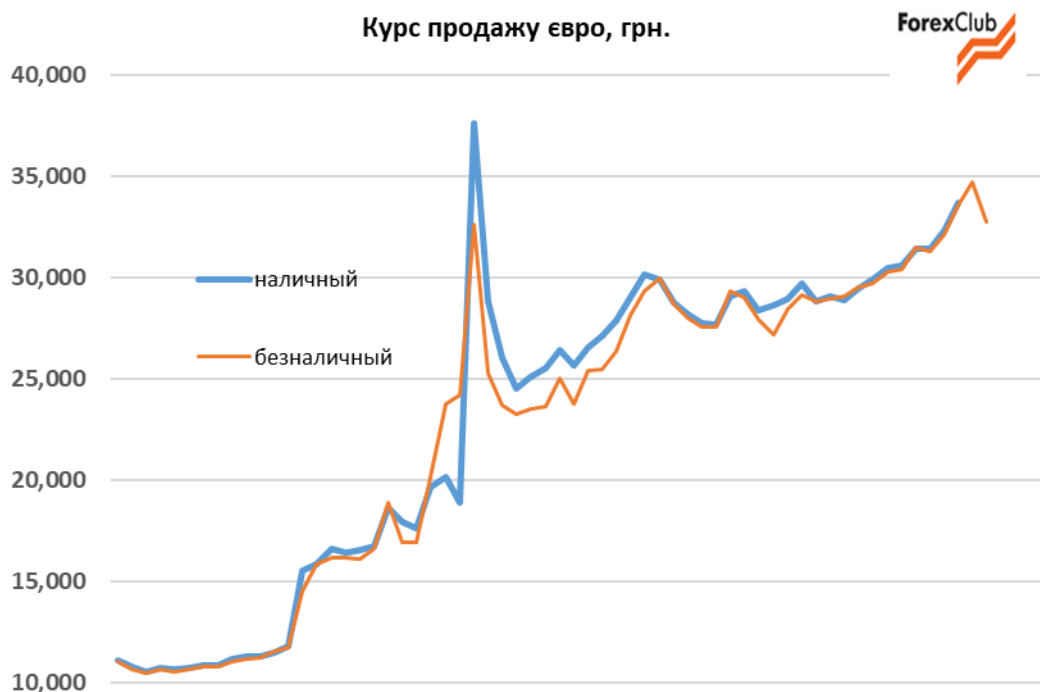
Огляд валютного ринку

Огляд валютного ринку в Україні за лютий 2018 року

Індекс долара США (долар проти кошика світових валют) у лютому зміцнився на 1,6%. Підтримку американській валюті надали очікування посилення грошово-кредитної політики ФРС на тлі зростання інфляції в США та бюджетного дефіциту.

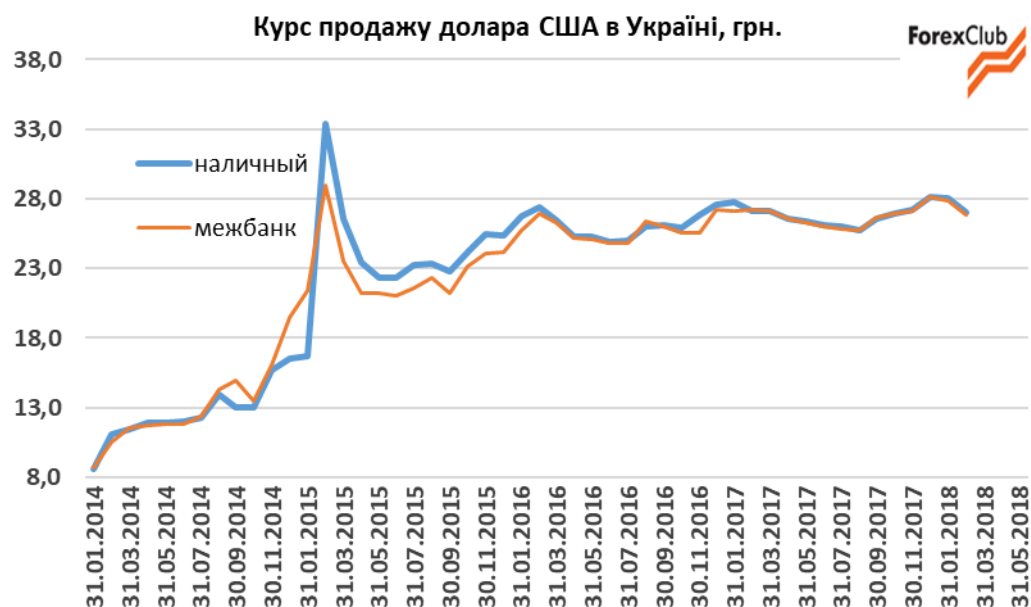
Євро

Євро на світових ринках у лютому знизився проти долара США на 1,7% до рівня 1,22. Курс продажу безготівкового євро в Україні впав на 5,7% до 32,77 грн., готівкового – на 4,7% до 33,27 грн.

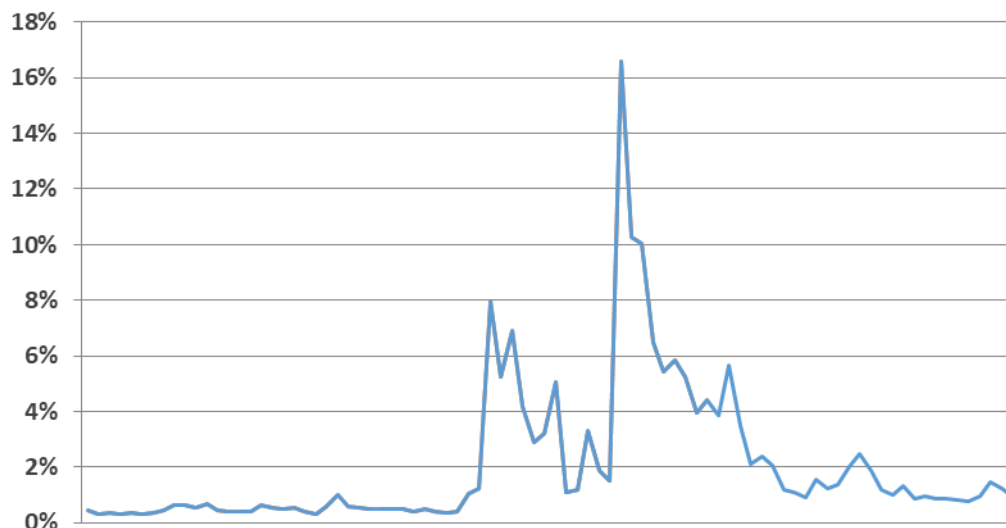
Долар США

Курс продажу безготівкового долара США в Україні у лютому знизився на 3,8% до 26,82 грн., готівкового – на 3,6% до 27,00 грн. Гривня зміцнилася на тлі припливу іноземної валюти з боку іноземних інвесторів за операціями Carry Trade.

Середній розмір спреду по готівкових операціях з долларом США підвищився до 1,2%, що говорить про дисбаланс попиту і пропозиції на ринку, та невизначеності щодо динаміки курсу.

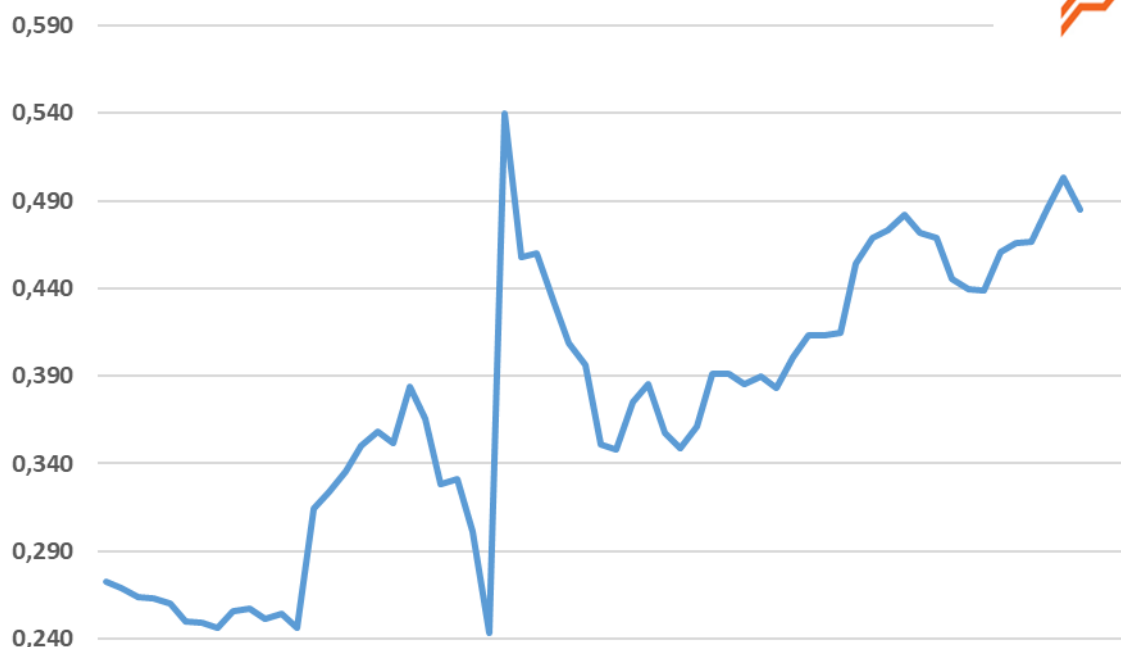
Середній спред за операціями з готівковим долларом США в Україні

Російський рубль

Курс продажу безготівкового рубля в Україні у лютому знизився на 3,7% до 0,477 грн., готівкового – на 3,6% до 0,485 грн. По відношенню до долара США російська валюта зміцнилася на 0,02%.

Курс продажу готівкового російського рубля, грн.

Прогноз валютного ринку в Україні на березень

За прогнозами аналітиків ГК FOREX CLUB, курс гривні у березні буде коливатися в діапазоні 26–27,5 грн. за доллар.

Експерти очікують стабілізації валютного ринку та зміцнення гривні у зв'язку із завершенням опалювального сезону та зниженням критичного

імпорту. Початок весни – активна фаза підготовки посівної кампанії аграріїв, під яку у країну заводить валюту. Залежно від погодних умов, цей фактор буде знаходити своє відображення і в другій половині місяця.

На початку місяця попит на іноземну валюту підвищиться з боку інвесторів-нерезидентів під вивід прибутку з країни. У другій половині березня активність експортерів – продавців валюти – підвищиться через необхідність здійснення квартальних податкових виплат.

«Грошово-кредитна політика НБУ та підвищення облікової ставки до 17% будуть стримувати вільну гривневу ліквідність на ринку та підтримувати гривню. Активність нерезидентів по операціях Carry Trade, яка «підірвала» пропозицію валюти у лютому, після підвищення ставки у березні, ймовірно, відновиться. Позитивним фактором буде виступати приплив валюти під участь у приватизації, а також перемога НАК «Нафтогаз» у Стокгольмському арбітражному суді, по якій «Газпром» зобов'язаний виплатити Україні 2,56 млрд. доларів. Надходження цих коштів може зняти необхідність кредиту», – зазначає Андрій Шевчишин, старший аналітик ГК FOREX CLUB.

Стримувати зміцнення гривні у березні буде зростання долара США проти світових валют. Якщо позиція ФРС щодо подальшого підвищення облікової ставки виявиться більш жорсткою або підвищення перевищить 0,25 пунктів, американський долар продовжить зміцнюватися, що чинитиме тиск на гривню.

Середній курс продажу готівкового євро в Україні у березні може коливатися в діапазоні 32,0–34,5 грн. за євро.

Моніторинг законодавства

Головні зміни

Постанова КМУ від 21.02.2018 № 117

Блокування ПН/РК знову запрацює вже з 22 березня! У середу, 7 березня, в «Урядовому кур'єрі» було опубліковано Постанову КМУ від 21.02.2018 № 117. Згідно з текстом постанови, вона набирає чинності через 15 днів з дня її опублікування. Отже, з 22 березня 2018 року блокування ПН/РК знову запрацює.

Податки та збори

Податок на додану вартість

ІПК ДФСУ від 19.02.2018 № 668/6/99-99-15-03-02-15/ІПК

Якщо фізична особа є зареєстрованою як платник ПДВ, то операція із внесення такою фізичною особою рухомого майна (транспортного засобу) до статутного фонду юридичної особи є об'єктом оподаткування ПДВ та підлягає оподаткуванню податком на загальних підставах за основною ставкою. У разі

якщо фізична особа не зареєстрована як платник ПДВ, то операція із внесення такою фізичною особою рухомого майна (транспортного засобу) до статутного фонду юридичної особи не є об'єктом оподаткування ПДВ.

ІПК ДФС від 19.02.2018

№ 669/6/99-99-15-03-02-15/ІПК

До операцій із постачання вживаних транспортних засобів, придбаних у нерезидентів України, правила визначення бази оподаткування ПДВ, встановлені п. 189.3 ПКУ (різниця між ціною продажу та ціною придбання), не застосовуються. База оподаткування за такими операціями визначається виходячи з їх договірної вартості, але не нижче ціни придбання.

Державне регулювання

Перевірки, контроль, штрафи

Новини на офіційному веб-сайті

Фонду соціального страхування України

З 1 березня 2018 року призупинено всі перевірки використання коштів Фонду соціального страхування України страхувальниками, окрім позапланових, які здійснюються за погодженням виконавчої дирекції Фонду за результатами моніторингу заяв-розрахунків.

Новини на офіційному веб-сайті Державної служби

геології та надр України

Державна служба геології та надр України в 2018 році перевірить 1100 суб'єктів господарювання. Однією з підстав таких масштабних перевірок є зняття Кабміном мораторію на проведення планових заходів щодо здійснення контролю в 2018 році.

Ліквідація та банкрутство

Постанова КГС ВС

від 01.03.2018 у справ № 7/98-б

Із зазначеного рішення суду касаційної інстанції вбачаються наступні висновки:

- визнання боржника банкрутом не є перешкодою для відкриття стосовно нього процедури санації за умови існування відповідного плану санації;
- виконання плану санації може бути розраховано на строк більший (у даному випадку на 5 р.), ніж визначений Законом про банкрутство сам строк процедури санації (максимум 18 місяців);
- поточні кредитори, які подали свої заяви з грошовими вимогами до банкрута на час визнання його таким, втрачають статус учасників справи з моменту відкриття процедури санації.

***Постанова НБУ
від 01.03.2018 № 20***

Змінюються вимоги до відповідальних співробітників банків з питань здійснення фінмоніторингу – таким співробітником не може бути призначений керівник банку, якому безпосередньо підпорядкований підрозділ (або підрозділу), яке безпосередньо надає банківські та/або інші фінансові послуги клієнтам. Також заборонено призначати цих керівників, а також голову правління банку (керівника філії іноземного банку), головного бухгалтера, його заступників, керівника підрозділу, який безпосередньо надає банківські та/або інші фінансові послуги клієнтам тимчасово виконуючим обов'язки відповідального співробітника.

***Галузі та сфери діяльності
Фінансові послуги***

***Постанова ВС від 27.02.2018 у справі
№ 918/92/17***

Верховний суд сформулював правовий висновок про те, що мажоритарний власник не може збільшувати статутний капітал ТОВ без урахування пропорційності частин інших учасників – надання можливості одному з учасників ТОВ, що володіє часткою, яка має вирішальний вплив при прийнятті рішень на загальних зборах товариства, права самостійно збільшувати статутний капітал товариства без урахування на основі пропорційності часток інших учасників, що фактично призводить до їх зменшення, свідчить про невідповідність таких рішень загальних зборів законодавству, правопорядку і Конвенції про захист прав людини і основних свобод.

***Постанова НБУ
від 05.03.2018 № 23***

НБУ пом'якшив вимоги до кредитних посередників банків – скасував вимоги щодо розміщення на веб-сторінці банку фотографій працівників кредитного посередника і реквізитів кожного посередницького договору, зменшені вимоги до працівників кредитних посередників, які обслуговують споживачів (залишаються вимоги щодо їх ділової репутації та рівень знань в сфері споживчого кредитування). Нацбанк встановив вимогу про виключення кредитного посередника з переліку кредитних посередників в сфері споживчого кредитування на ринку банківських послуг у разі нездійснення відповідної діяльності протягом року з дати включення в реєстр.

Об'єкти правовідносин

Земля

Закон від 01.03.2018

(законопроект № 3096-д)

При будівництві та обслуговуванні нафтових і газових свердловин зняття і перенесення ґрунтового покриття можна буде проводити без спецдозволу Мінагрополітики. Такі роботи вестимуться на підставі робочого проекту із землеустрою. Також скасовані гірничі відводи, оскільки вони повністю охоплюються спецдозволами на видобуток корисних копалин.

ПК ДФСУ від 22.02.2018

№ 724/6/99-99-12-02-03-15/ПК

До складу доходу платника єдиного податку третьої групи не включається отримана часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки.

Запитання – відповідь,

розміщені на ЗІР в категорії 112.03

Якщо рішення місцевої ради щодо встановлення ставок земельного податку (або зміни до рішення) прийнято та оприлюднено після 15.07.2017, то таке рішення є обов'язковим для виконання з урахуванням строків, визначених таким рішенням місцевої ради.

Запитання – відповідь,

розміщені на ЗІР в категорії 108.02.05

У разі набуття права на земельну ділянку у новій адміністративно-територіальній одиниці платник єдиного податку 4-ої групи повинен подати до контролюючого органу за своїм місцезнаходженням уточнюючу загальну податкову декларацію разом із додатком «Відомості про наявність земельних ділянок» та підтверджуючими документами щодо земельної ділянки та її нормативної грошової оцінки, а до контролюючого органу за місцем розташування ділянки – податкову декларацію з аналогічними документами з типом «Звітна» (якщо декларація до такого органу не подавалася) або з типом «Уточнююча звітна», якщо до такого органу подавалася звітна податкова декларація.

Конкуренція

Рішення ЧОТВ АМКУ

від 21.02.2018 № 1-р/к

Дії СТ «Гальнівський ринок» щодо встановлення та застосування економічно необґрунтованих тарифів на комплексні послуги з надання місць для торгівлі продовольчими і непродовольчими товарами визнано зловживанням монопольним становищем. СТ при розрахунку тарифу на утримання

торговельних місць на ринку закладало в фонд оплати праці персоналу вдвічі завищений розмір витрат на ЗП та включало витрати на ЗП непрацюючих працівників, що автоматично збільшувало розмір тарифу.

Постанова ВСУ

від 13.02.2018 по справі № 914/550/17

Закріплення в протоколі загальних зборів, акті приймання-передачі та розподільчому балансі відомостей щодо прийняття правонаступником ТОВ «Етрус» – ТОВ «Захід-Акварі» кредиторської заборгованості ТОВ «Етрус» перед АМКУ по сплаті штрафу без зазначення розміру такого штрафу, дати та номеру рішення АМКУ, на підставі якого нараховано даний штраф, не свідчить про перехід до правонаступника зобов'язання зі сплати штрафу за конкретним рішенням.

Праця

Постанова ВСУ

від 28.02.2018 по справі № 818/584/17

Усунення на виконання припису Держпраці порушень, виявлених під час перевірки, не є підставою для скасування штрафних санкцій, які застосовані за сам факт вчинення порушення у сфері законодавства про працю.

Постанова ВСУ

від 07.02.2018 по справі № 813/1170/17

Та обставина, що відповідно до колективного договору підприємства, 20 лютого 2017 року був вихідним для підприємства днем, не має жодного юридичного значення для інспектора Держпраці. Адже відповідно до вимог ч. 1 ст. 12 Конвенції Міжнародної організації праці № 81 від 1947 року «Про інспекцію праці у промисловості й торгівлі» інспектори праці, забезпечені відповідними документами, що засвідчують їхні повноваження, мають право безперешкодно, без попереднього повідомлення і у будь-яку годину доби проходити на будь-яке підприємство, яке інспектується. За недопуск інспекторів Держпраці до проведення перевірки на підприємство накладено штраф у розмірі 320 тис. грн., який залишено судом в силі.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА ³

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Алексей Шевчук, адвокат

Реформи 2018. Погляд Грановського

Будь-які зміни та реформи завжди пов'язані з незручностями навіть, якщо це зміни на краще.

Реформи відбуваються постійно. Щось міняється. Пенсійна реформа, медична реформа, реформа освіти. Тисячі гривень витрачаються з державного бюджету. Куди будуть витрачатись у 2018 році наші з вами гроші? І що таке реформи?

234 голоси “за” і Верховна Рада каже “так” судовій реформі. Основними новаціями законопроекту стали: ліквідація місцевих судів і створення окружних судів. Перехід на електронну систему комунікацій, поява антикорупційного і повне переформатування Верховного Суду. Останній запрацював 15 грудня – народження принципово нового Верховного Суду України. Він вперше був сформований на основі конкурсу, як відмітив Президент України.

Однак, запевняють експерти, конкурс був не настільки прозорим. Громадська рада доброчесності виявила дуже багато фактів, які засвідчували, що такі судді не мають бути у Верховному Суді. Наприклад, судді, які засуджували Генерального Прокурора, діючого, пана Луценка. Мова йде про суддів Слинька та Кравченка. Вони ж відпустили під підписку про невіїзд генерала Пукача, обвинуваченого у вбивстві журналіста Георгія Гонгадзе. Другий момент – всі знають, що статки суддів не відповідають їх доходам. Це, наприклад, суддя Ступак. Журналісти зафільмували маєток у якому мешкає працівниця Верховного Суду. Проте, в декларації будинок зареєстрований на її свекруху. Де сім'я Ступак взяла кошти на житло під Києвом перевіряє НАБУ.

Схожа ситуація зі створенням антикорупційного суду. 2 законопроекти зареєстровані у жовтні 2017 року Венеціанська комісія не підтримала. 22 грудня Президент запропонував власний, проте і він не отримав схвальних відгуків. Подання Президентом законопроекту про антикорупційний суд мало стати кроком у правильному напрямі у питанні боротьби з корупцією. Однак, у нас є серйозні застереження – низка положень законопроекту несумісні з зобов'язаннями України за програмою з МВФ, а також суперечать рекомендаціям Венеціанської комісії. Експерти переконані процес створення антикорупційного суду затягують навмисно. Невнесення Президентом законопроекту до якого немає застережень ні в українського суспільства, ні в міжнародних партнерів це теж елемент затягування.

Проте, МВФ ставить свої терміни ухвалення закону. Для нас дедлайном, тобто точкою, на якій ми маємо вийти на результат в цілях суспільного інтересу є квітень, коли буде прийматися рішення про подальшу співпрацю з МВФ на цей рік. Та навіть за позитивних обставин антикорупційний суд зможе запрацювати лише наприкінці 2018 року. Адже, на його формування відводять

---

³ Збережено стиль і граматику оригіналу

ще 12 місяців.

Україна, 2018 рік. Реформи.

Дуже багато говоримо і говорили про реформи. Україна та реформи, 2018 рік. Що таке реформи в нашій країні? Як пояснити сьогодні громадянам?

Реформа, простіше сказати, спроба, і в нашому випадку доволі успішна, зробити життя більш простим і більш ефективним. Насправді, ми пройшли дуже важкий рік. Було зроблено більше, ніж за багато-багато років в минулому, тому з упевненістю можна сказати, що таке реформи – видно. І народні депутати прикладають для цього максимальні зусилля. Реформи – це зробити життя простішим.

Нинішнім депутатам дістався мабуть один з найважчих періодів в житті країни і парламенту нинішнього скликання. Які б ключові реформи можна було б окреслити і виділити в 2017 році з переходом на 2018 рік?

Безперечно було задіяно за ініціативи Президента та підтримки парламенту доволі багато реформ. Зоокрема, судова реформа. Дуже важка, дуже складна, до якої ще довгий час ми будемо звикати. Багато нарікань на цей рахунок, але можна сказати, що вона проходить достатньо ефективно. Йдемо буром. Багато що змінили, але про це будемо говорити пізніше.

Безперечно було запущено медичну реформу – це дуже важливо. Будь-яка реформа, про яку ми говоримо, є на виду. Якщо ми прекрасно знаємо, що лікуватись в нашій країні важко, а частіше неможливо. Судитись було інколи важко і не ефективно. Подекуди упереджено. То сьогодні ми вже бачимо деякі плоди. Запущено новий Верховний Суд, куди попали люди, які безпрецедентно були відібрані по дуже прозорій процедурі. По такій процедурі, аналогів якій немає у всьому світі.

Ми говоримо про реформи децентралізації, а також багатьох інших реформах. Самою ключовою є, безперечно, судова реформа, яка є самою складною з усіх. Вносили зміни в Конституцію. Для того, щоб цей шлях пройти, треба було працювати доволі серйозно із залу. Переконавати залу. Це було не просто, але тим не менше, це вдалось. Це наше велике досягнення і, напевне, нажаль, результат цих реформ помітний не відразу. І тільки в майбутньому люди оцінять ефект від цих реформ і скажуть нам “дякуємо” чи ні. Тому, сьогодні ми можемо лише констатувати той факт, що нам це вдалося зробити – десь на папері, а десь було розпочато реалізовувати їх в життя, але їх ефект ми побачимо не сьогодні – вимагає якогось часу.

Як взагалі формується ідея проведення реформ? Як взагалі формується концепція реформ? Судову реформу проводять депутати поточного скликання не перші, і сподіваємось, не вони останні. Її постійно проводять. Хто придумав провести судову реформу?

Ініціатор судової реформи Президент. Безперечно, що Президент і сам розуміє, будучи досвідченою людиною, що відбувається в країні і не з чуток знає про всі проблеми. Помимо цього є парламентська зала, Кабінет Міністрів, є різноманітні консультанти. Проблеми всі на увазі.

Хто ця група, хто малює концепцію судової реформи?

В першу чергу Президент висвітлює своє бачення. Працює в Адміністрації Президента Олексій Філатов, який профільно відповідає за судовий напрямок.

Він, напевне, і формує логіку Президента з цього питання. Окрім цього є різноманітні консультанти. Окрім цього, коли документ приходить до парламентської зали, то він обробляється і всі бажаючі вносять в нього свої зауваження. Таким чином він і з'являється.

Сьогодні є концепція, якою має рухатись країна в плані тієї чи іншої реформи? Судова реформа, напевне, ще не завершилась?

Президент в кінці року підписав указ про реформування районних та апеляційних судів в цій країні.

Чи це потрібно було робити зараз?

Достатньо потрібна реформа, оскільки достатньо багато місць, якщо сказати на практичній, простій мові, в якихось віддалених закутках, де просто немає судів. В деяких населених пунктах може працювати 1, 2 особи, або й зовсім відсутні суди. Нажаль, такі приклади також були. Що таке судова реформа районних судів та апеляційних судів? Треба спростити доступ до правосуддя населенню. Якщо ми говоримо про те, що, наприклад, в якомусь районному суді міста Києва недобір суддів, не встигли провести конкурси. Чи географічно дуже важко було туди потрапити. Чи один суд обслуговував дуже велику територію, то люди не могли захистити просто свої права. Рішення виносились довго. Ми не по пліткам знаємо, що, наприклад, після подачі тієї чи іншої заяви до суду, в суді першої інстанції, дата могла призначатись через 3-4 місяці. Навіть є випадки, коли призначались і на 2019 рік. Це як мінімум неприпустимо. Тому, дійсно, така реформа, якщо ВККС здатна таку реформу реалізувати, якщо вистачить людського ресурсу, то, звісно, вона своєчасна. Вона просто не повинна затягуватись.

З 1991 року в Україні штучно насаджували ідею вірусу корупції і от буквально нещодавно Прем'єр-міністр сказав, що ідея з вірусом корупції дещо перебільшена. Чи подолає ця судова реформа, в тому форматі, в якому вона зараз з ліквідацією судів, оцей вірус корупції в судах? Чи це може штучно створена паніка щодо вірусу корупції?

На ці питання відповідає якась звичайна логіка. Чому вона існує? Тому, що людям пропонують гроші. Простіше сказати гроші, які вони не бояться брати за свою лояльність. Якщо судді будуть отримувати достатню заробітню платню. Треба начати з іншого. Хто ці люди? Все рівно країна змінюється. Сьогодні на прикладі Верховного Суду суддями стали не лише судді в минулому, а й адвокати з належною репутацією і наукові співробітники. Це ті люди, які не дозволять собі займатись подібними справами. Перш за все ми говоримо про якийсь людський стержень, який при будь-яких обставинах грає ключову роль. По-друге, заробітна плата. Не може суддя отримувати декілька тисяч гривень. Це людина, яка вершить долі людей, це людина, поведінку якої потрібно наслідувати. Це людина з репутацією, праця якої повинна належним чином заохочуватись. І відповідальність. Країна за декілька років змінилась так, що з кожним днем ризику в людей, які займаються певною корупційною діяльністю, не зіставні з тими благами, які вони отримують тоді, коли займаються цим.

Наприклад НАБУ. З'явився новий орган, який задав непоганий тон. Співробітників цього органу люди бояться.

Графіка щодо корупції в Україні.

Наскільки успішною є боротьба з корупцією?

2,5 % вважають, що боротьба з корупцією є успішною.

12,2 % вважають, що переважно успішною.

33,5% переважно неуспішною.

46,1 % вважають повністю провальною.

5,7 % важко відповісти.

Ось така соціологія. Це соціологія відкрита. Вона є в інтернеті. Фонд Демократичні ініціативи.

Чому сталася ситуація, що органи є, органи працюють, а статистика показує зворотнє? Чиновники бояться НАБУ. Але чому така статистика?

Коли ми говоримо про ті органи, які сьогодні воюють з корупцією, перш за все вони займаються так званою “елітною” корупцією у вищих ешелонах влади. Це річ йде зокрема про НАБУ. Є віра в те, що її стало менше скрізь. Статистика така тому, що люди в переважній більшості не довіряють іншій. По-друге, багато що залежить і від людей, від мешканців. Для того, щоб не брали, треба і не давати. А це психологія. Тому, ми повинні працювати над зміною законодавства в тому напрямку, щоб давати просто було не вигідно. Неодноразові бесіди з чиновниками у східній Європі, де інтенсивна боротьба з корупцією почалась достатньо давно і вони, нажаль, констатують ті ж обставини. Візуально можливо буде здаватись, що так, її стало менше. Її і насправді стало менше, але, насправді, вони не бачать великих змін, принаймні, поки не було змінено законодавство таким чином, що бізнесменам перестало бути вигідно платити чиновникам за ті чи інші послуги. В цьому то й справа. Суспільство на це повинно правильно реагувати. Щось відбувається не так, десь є подібні прояви, негайно треба заявляти. Будь-який факт, якому правильно надали розголосу, моментально знищується на корені.

Політики вірять в перспективу реформ. Чи вірять українці?

Думка громадян.

Чи вірите Ви в успіх реформ в Україні?

Думка 1:

Деяких так. Але тих, які українських політиків примушують приймати із за кордону. А тих реформ, що ми придумуємо і фантазуємо тут самі, не вірю, оскільки наші ж політики люблять власні інтереси, проводячи якісь реформи.

Думка 2:

Напевне, так. Мені б хотілось вірити. Не буває все просто. Не буває, щоб було все добре, а до цього не було погано. В будь-якому разі реформи завжди кажуть, що жити під час реформ і реформування саме складніше. Я вірю, що ми зможемо, ми пройдемо і що далі буде краще.

Думка 3:

Поки що не вірю. Тому, що я не бачу якихось дієвих результатів. Реформи є, руху багато, а толку ніякого.

Думка 4:

Напевне, що вірю. Чи хотілось би вірити. В іншому випадку, якщо і в цьому нас держава підведе, то ніяких шансів в Європу потрапити немає.

Потрібно вірити в ці реформи. Вони будуть рухатись. Чому тоді органи пересварилися між собою? Ми бачили з Вами в кінці року реформовані,

новостворені – всі пересварилися між собою. НАБУ з НАЗК, НАЗК з ГПУ, ГПУ із НАБУ і НАЗК, ще й САП десь в довісок.

Це питання часто задають і воно важке. Відповідь на це питання, як і на багато інших, лежить в одній площині – це людський фактор. Що таке НАБУ і САП? Давайте об'єднаємо їх в одне ціле. З'явилися нові амбіційні органи. Треба віддати їм шану. Вони запустилися не погано і задали дуже хороший тон. І дуже гарний темп. Керівництву цих органів вдалось виховати, швидко виховати, якісь такі правильні цінності в своїх співробітниках: командний дух та інше. І цілком природно, що ця поведінка відрізняється від поведінки в інших органах. Що таке ГПУ з іншої сторони? Це монстр, у якого самі широкі повноваження в області підслідності, нагляду за іншими правоохоронними органами, які мають власне слідство поки що. І традиційно цей орган в загальному міг приймати будь-яке рішення. Звісно, що тоді, коли в НАБУ щось об'єктивно виходить і за це його ще й хвалять, а будь-які ініціативи, будь-які добрі справи, які були реалізовані співробітниками ГПУ, ніхто не помічає, а в гіршому випадку ще й критикує, то звісно ж, що виникає цілком природна конкуренція. Тому, не потрібно докоряти настільки співробітникам НАБУ, ГПУ або САП у питаннях такої конкуренції і появ деяких непорозумінь, оскільки це просто людський фактор, який притаманний будь-якій такій проблемній ситуації. З упевненістю можна сказати, що в майбутньому їх буде менше, всі зможуть знайти спільну мову в цьому питанні.

Поцікавившись, як ці процеси проходили в інших країнах, де з'являлись такі нові органи, то можна зрозуміти, що такі конфлікти були скрізь. Тому, він був невідворотнім. Він повинен був, напевне, бути іншим. Але, з точки зору невідворотності, ми були змушені побачити такий конфлікт. Ті правоохоронці, які працювали до створення НАБУ і САП, не користувались такою підтримкою іноземців, вони не користувались такою медійною підтримкою, і ніхто не пробачав ніяких помилок ніколи і не збирається цього робити. Тому, вони природнім шляхом реагують на ту похвалу, яку отримують їх конкуренти, як їм може здаватися, якимось по своєму. Їх можна зрозуміти в цьому.

Суб'єкт законодавчої ініціативи народний депутат Грановський боїться НАБУ і САП як новостворених органів?

Цікаве питання. З правової точки зору такого страху не має, оскільки немає за що відповідати. Але, питання цікаве тому, що у випадку, якщо у слідства або в детективів НАБУ з'являться якісь здогади, що Грановський повинен за щось відповідати, є побоювання того, що суспільство дуже складно буде переконати у зворотньому. Це той орган, який користується найвищим кредитом довіри і в словах якого ніхто не сумнівається. І це, напевне, добре. Але, слідство повинно бути справедливим. Суди повинні працювати ефективно. І до думки слідчого суд повинен відноситись критично. Грановський не боїться з точки зору власного життя і ми всі опинились в такій ситуації, коли сперечатись з таким органом доволі важко. Напевне, що можливо, але, в принципі, не просто. Це певна специфіка.

Для чого нам антикорупційний суд, якщо в нас сьогодні є НАБУ і суди, які ми прореформували і вони мають працювати ефективно?

Чергове непросте питання. Грановський не є причіником створення

антикорупційного суду, але ми з вами працюємо на суспільство, на країну. Якщо країна вважає, що такий суд потрібен ...

Країна чи активісти?

Є схильність вважати, що активісти, про яких іде мова, змогли сформуванати суспільну думку, напевне, що навіть в рамках країни. Треба перевірити. Суд це ж не тюрма. Суд це місце, де правлять правосуддя.

Якщо там буде такий Бобровник, який сьогодні сидить в Солом'янському суді і підписує все підряд без суду та слідства...

Давайте зробимо знижку на те, що ми знаходимось в тому часовому проміжку, коли ці органи тільки розвиваються. Тому, є якісь там певні моменти, як, наприклад, було названо прізвище відомого судді, то це викликає певні побоювання. Стахановець просто – працює 24 години на добу... Напевне ми з вами справедливо можемо вважати, що в майбутньому такі інцидентів буде менше. Тому, якщо такий, згідно думки суспільства, суд потрібен, то хай він буде.

Перемелемо, пройдемо. Якщо буде непотрібен, то викинемо?

Об'єктивно досвіду створення антикорупційних судів в світі мало. Їх не так багато. Тим не менше немає нічого складного, якщо з'явиться ще один суд і він буде працювати професійного. Ті, хто звикли до так званого “старого життя”, коли ті чи інші питання вирішувались під столом або за кадром. Ті люди, які бояться нового життя, коли всі процедури будуть прагнути до якоїсь прозорості, відкритості і рішення будуть прийматись максимально чесно, це тільки краще. Тому, що неймовірна кількість недоліків було і у тієї системи серед людей, у яких були можливості. Все це небезпечно, некомфортно і просто сумно.

Коли вдасться переконати парламентарів все-таки прийняти антикорупційний суд?

Парламент вже готовий.

Чи готовий Олександр Грановський перестати бути народним депутатом і піти суддею антикорупційного суду, якщо в нього такий кредит до цього суду?

Треба займатись тим, чим подобається, але в загальному треба бути готовим займатись тим, для чого можна бути потрібним. Питання реторичне.

Провокація хабара стала доволі частою в українському соціальному просторі. Про це говорять, а НАБУ це використовує як спосіб боротьби з корупцією. Яке ставлення до такої ідеї, яку використовують для боротьби з топ-корупціонерами?

Звісно ж, що з людської точки зору, треба не брати. Треба бути розумнішим, вести себе правильно і просто не брати. З юридичної точки зору, напевне, інтрига в іншому місці знаходиться. Багато топ-чиновників вважають, що у випадку, коли був зафіксований, або в майбутньому буде зафіксований або встановлений факт провокації хабара, то це звільняє від відповідальності того, хто його брав. Ми ж розуміємо, що це зовсім не так. В цьому випадку буде відповідати не тільки провокатор по закону, але і той, безперечно, хто цей хабар взяв.

Європейський суд іншої думки і він каже, що якщо мала місце провокація хабара і в цьому задіяні працівники правоохоронних органів, то виключається можливий склад злочину і взагалі виключається склад злочину, оскільки би за

реальних обставин він ніколи не відбувся. Але наше законодавство прописане трішки інакше.

На скільки можна зрозуміти, то співробітники НАБУ дуже добре аналізують цю ситуацію, добре прочитали КПК. І коментар. І діють, як їм здається, в рамках закону. Наскільки вони вміло маневрують при цих обставинах, тільки в майбутньому стане зрозумілим та очевидним, коли суди будуть приймати відповідні рішення. Треба бути пильним. Треба розуміти з ким розмовляєш і просто не попадати в ті ситуації де це можливо. Ось і все.

Думка населення.

Чи варто провокувати посадовців на хабар?

Так – 54,3 %

Ні – 25,7 %

Важко відповісти 20,0 %

Українці по різному ставляться до боротьби з корупцією і до провокації хабара.

5 пріоритетних реформ депутата Грановського на 2018 рік:

1. Закінчити реформу правоохоронних органів;

2. Запустити ДБР;

3. Закінчити судову реформу;

4. Податкова реформа – частиною цієї реформи повинна стати нульова декларація;

5. Медична реформа.

Якими ще реформами нас нагодує влада у 2018 році, побачимо.

По матеріалах програми ДокаZ з Олексієм Шевчуком: Олександр Грановський, народний депутат України на каналі ZIK (ефір від 04.02.2018 р.) (https://censor.net.ua/blogs/3050831/reformy_2018_poglyad_granovskogo). – 2018. – 16.02).

***

Блог на сайті «Pravotoday.in.ua»

Про автора: Морозов Е.А., адвокат (судебная защита)

Стягнення з банку безпідставно списаних коштів з карткового рахунку

Стягнення з банківської установи на користь споживача (позивача) безпідставно списаних коштів з карткового рахунку.

У рішеннях Верховного суду від 23 січня 2018 року у справі № 202/10128/14-ц (ЄДРСРУ № 71807586), 01 лютого 2018 року у справі № 758/7327/14-ц (ЄДРСРУ № 72044195) та від 12 лютого 2018 року у справі № 592/2386/16-ц (ЄДРСРУ № 72199299) досліджувалися питання щодо стягнення з банківської установи на користь споживача (позивача) безпідставно списаних коштів з карткового рахунку.

Приклад фабули справи: між позивачем та банком було укладений договір на відкриття та обслуговування карткового рахунку.

В процесі користування та/або через деякий час, невідомими особами з карти позивача було знято кошти (можливо кредитні) про що останнім одразу повідомлено Банк на гарячу лінію про вчинення шахрайських дій та заблоковано

картковий рахунок, а також написано звернення до правоохоронних органів із заявою про вчинення кримінального правопорушення (відомості про злочин внесені до Реєстру досудових розслідувань, однак досудове розслідування триває, винних осіб співробітниками поліції не знайдено, грошові кошти позивачу не повернуті і т.і.).

Таким чином, посилаючись на те, що позивач не порушував Умов та правил надання банківських послуг, жодній особі не повідомляв свій пін-код до картки та CVV-код, не реєструвався у системі LigPay, просив стягнути з банку грошові кошти, безпідставно списані із карткового рахунку.

З першу необхідно вказати, що Конституційний Суд України у Рішенні від 10 листопада 2011 р. у справі № 15- рп/2011 роз'яснив, що положення пунктів 22, 23 ст. I, ст. 11 ЗУ «Про захист прав споживачів» треба розуміти так, що їх дія поширюється на правовідносини між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і виконання такого договору.

Так, згідно із пунктом 37.2 статті 37 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» у разі ініціації неналежного переказу з рахунка неналежного платника з вини ініціатора переказу, що не є платником, емітент зобов'язаний переказати на рахунок неналежного платника відповідну суму грошей за рахунок власних коштів, а також сплатити неналежному платнику пеню в розмірі 0,1 відсотка суми неналежного переказу за кожний день, починаючи від дня неналежного переказу до дня повернення відповідної суми на рахунок, якщо більший розмір пені не обумовлений договором між ними.

Відповідно до п. 8 та п. 9 Розділу VI Постанови НБУ № 705 від 05.11.2014 року «Про здійснення операцій з використання електронних платіжних засобів»: «Емітент у разі здійснення помилкового або неналежного переказу, якщо користувач невідкладно повідомив про платіжні операції, що ним не виконувалися, після виявлення помилки негайно відновлює залишок коштів на рахунку до того стану, у якому він був перед виконанням цієї операції (п. 8).»

Згідно п.9 розділу VI Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, затвердженого постановою Правління НБУ від 05.11.2014 року №705, користувач не несе відповідальності за здійснення платіжних операцій, якщо електронний платіжний засіб було використано без фізичного пред'явлення користувачем та/або електронної ідентифікації самого електронного платіжного засобу і його користувача, крім випадків, якщо доведено, що дії чи бездіяльність користувача призвели до втрати, незаконного використання ПІНУ або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції.

Відповідно до статті 1073 ЦК України у разі несвоєчасного зарахування на рахунок грошових коштів, що надійшли клієнтові, їх безпідставного списання банком з рахунка клієнта або порушення банком розпорядження клієнта про перерахування грошових коштів з його рахунка банк повинен негайно після виявлення порушення зарахувати відповідну суму на рахунок клієнта або належного отримувача, сплатити проценти та відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено законом.

Відповідно до пунктів 6.7, 6.8 Положення «Про порядок емісії спеціальних

платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням», затвердженого постановою Правління Національного банку України № 223 від 30 квітня 2010 року банку разі здійснення не дозволеної або некоректно виконаної платіжної операції, якщо користувач невідкладно повідомив про платіжні операції, що ним не виконувалися або які були виконані некоректно, негайно відшкодовує платнику суму такої операції та, за необхідності, відновлює залишок коштів на рахунку до того стану, у якому він був перед виконанням цієї операції. Користувач не несе відповідальності за здійснення платіжних операцій, якщо спеціальний платіжний засіб було використано без фізичного пред'явлення користувачем або електронної ідентифікації самого спеціального платіжного засобу та його держателя, крім випадків, коли доведено, що користувач своїми діями чи бездіяльністю сприяв втраті, незаконному використанню персонального ідентифікаційного номера або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції.

Зазначені норми є спеціальними для спірних правовідносин.

Таким чином Верховний суд вказує, що задовольняючи позов споживача суд має враховувати положення статей 1068, 1071, 1072, 1073 ЦК України, статті 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», пункту 9 розділу IV Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 05 листопада 2014 року № 705, та діяти на підставі доказів, поданих сторонами, які належним чином оцінені.

Зазначений висновок відповідає правовій позиції Верховного Суду України, викладеній у постанові від 13 травня 2015 року у справі № 6-71цс15: «...не встановивши обставин, які безспірно доводять, що користувач своїми діями чи бездіяльністю сприяв втраті, незаконному використанню ПІН- коду або іншої інформації, яка дає змогу ініціювати платіжні операції, відсутні підстави для цивільно-правової відповідальності позичальника».

Більше того, аргументи касаційної скарги про те, що позивач не довів вини банку у порушенні умов договору, укладеного з ним, колегія суддів відхилила, оскільки згідно з положеннями частини другої статті 614 ЦК України саме банк має довести відсутність своєї вини, а не перекладати це на клієнта банку, споживача послуг, що відповідає й вимогам статей 10, 60 ЦПК України у редакції, чинній на час розгляду справи.

Європейський суд з прав людини вказав що п. 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень, але це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними в залежності від характеру рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, між іншим, різноманітність аргументів, які сторона може представити в суд, та відмінності, які існують у державах-учасниках, з огляду на положення законодавства, традиції, юридичні висновки, викладення та формулювання рішень. Таким чином, питання, чи виконав суд свій обов'язок щодо подання обґрунтування, що впливає зі статті 6 Конвенції, може бути визначено тільки у світлі конкретних обставин справи (Проніна проти України, № 63566/00, § 23, ЄСПЛ, від 18 липня 2006 року).

Стосовно моральної шкоди суд вказує, що відповідно до положень статей 4,

22 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі мають право на відшкодування моральної шкоди тільки в разі її заподіяння небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законом.

Аналогічна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 9 листопада 2016 року у справі № 6-1575цс16.

З наявних в матеріалах справи складових частин договору про надання банківських послуг (заяви позичальника) не передбачено відшкодування моральної шкоди за порушення договірних зобов'язань. Відсутні також підстави для відшкодування моральної шкоди з підстав, передбачених Законом України «Про захист прав споживачів».

Таким чином, судом не встановлено обставин, з якими закон пов'язує право позивача на відшкодування моральної шкоди.

ВИСНОВОК: Для фактичного повернення банком грошових коштів споживача, безпідставно списаних з карткового рахунку останнього необхідно: 1) негайно повідомити обслуговуючий банк про несанкціоноване списання грошових коштів з рахунку; 2) заблокувати рахунок на виконання будь-яких транзакцій; 3) звернутися до правоохоронних органів із заявою про вчинення кримінального правопорушення і, як мінімум, отримати витяг з ЄДРДР та пам'ятку про права потерпілого; 4) звернутися з офіційною письмовою вимогою про повернення коштів в обслуговуючий банк; 5) в разі незадоволення вимоги – звернутися до суду з відповідним позовом(<http://pravotoday.in.ua/ru/blogs/3597/1980/>). – 2018. – 18.02).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Станіслав Куценко, керівник столичної юстиції

Насильство в сім'ї: як каратимуть домашніх тиранів?

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. Це надзвичайно серйозний виклик для всього суспільства. З року в рік різні правозахисні організації, громадські лідери, а також уряди різних країн намагаються звернути увагу на дане питання, щоб якомога швидше мінімізувати випадки цього негативного суспільного явища.

За різними даними, щороку від домашнього насильства в Україні гинуть понад 600 жінок. Це жахливий показник, а тому парламент нарешті суттєво посилив покарання, криміналізувавши дане правопорушення. На жаль, жінки в більшості випадків відмовляються скаржитися на своїх чоловіків у міліцію, соцслужби, бо вважають це ганебним, і продовжують терпіти... Згідно з дослідженням Українського інституту соціологічних досліджень, 27% жінок вважають проявом насильства образи, 32% так оцінюють приниження, а для 49% домашнє насильство – це виключно побої.

Хотілося б, щоб в Україні жінки перестали сприймати насильство тільки у вигляді синців й відповідним чином ставилися до моральних знущань.

У зв'язку з необхідністю ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, також відому як Стамбульська конвенція, у грудні 2017 року

Верховною Радою України у другому читанні прийнято закони (законопроекти №4952 та №5294), покликані максимально зменшити прояви вищезгаданого суспільного явища.

Що означає прийняття даних законів?

Насамперед це є проявом того, що ми рухаємось у напрямку до усунення толерантності до насильства в усіх його проявах.

Тепер під домашнім насильством розуміється будь-яка дія фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, а також погрози вчинення таких діянь.

Раніше кривдника могли тільки затримати, сьогодні же йому загрожує від 150 годин громадських робіт до двох років в'язниці.

Однією з головних змін стало те, що тепер домашнім насильством вважаються не тільки побої, але й психологічний тиск, примушування до вступу в статевий зв'язок, обмеження у засобах на життя або навіть позбавлення документів.

Поскаржитись на кривдника зможуть і ті, хто живе в цивільному шлюбі. До речі, в цьому випадку покарання навіть посилюється.

Також запроваджується кримінальне покарання за проведення абортів без згоди жінки. Примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої каратиметься обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примушування до шлюбу або співжиття каратиметься арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Згвалтування в новій редакції закону каратиметься позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Також за всіма статтями посилюється покарання за домашнє насильство, яке здійснювалося в присутності дітей. Закон передбачає обмеження можливості наближення кривдника до жертви насильства. Якщо насильницькі дії відбувалися по відношенню до дитини або в її присутності, злочинець буде позбавлений права спілкуватися і бачитися з дитиною.

Закон набуде чинності тільки через рік після його опублікування (тобто 11.01.2019), адже потрібен час для відповідної підготовки правоохоронних органів.

Чи змінить закон ситуацію?

Ухвалення таких законів – дійсно рішучий крок для зменшення випадків насильства над жінками та домашнього насильства. Але викоринити проблему повністю навряд чи вдасться без чіткої взаємодії скривджених із правоохоронцями. Справа в тому, що більшість жертв навіть не заявляють про такі злочини, а продовжують терпіти знущання. Також поширені випадки, коли після написання заяви потерпілі пишуть відмову від своїх показань і продовжують жити з тиранами.

Тож критично важливим є руйнування стереотипів навколо цього поняття, щоб потерпілі не боялися звертатися за допомогою та захистом(https://lb.ua/blog/stanislav_kutsenko/390007_nasilstvo_simi_yak_karatim

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Сергій Алексеев, юрист, народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради з питань правової політики та правосуддя.

Суддівські тестування

Минулого тижня майже непомітно для широкого загалу відбулась дуже важлива подія для судової системи та України загалом. Почалось кваліфікаційне оцінювання суддів місцевих та апеляційних судів на відповідність займаним посадам. Простіше – розпочалась передбачена судовою реформою повна переатестація суддівського корпусу із першого списку 990 суддів. Складатимуть тестування вони протягом місяця з 14 лютого до 15 березня. Така процедура чекає на кожного суддю, що планує продовжувати працювати, а це не багато, не мало – понад 5200 діючих служителів Феміди. 500 вже пройшли оцінювання 2016 року, коли була, фактично, перша хвиля подібного тестування.

Якщо порівнювати цьогорічне оцінювання зі схожим оцінюванням 2016 року, умови стали набагато жорсткішими. Це стосується і тестових завдань, як теоретичної частини, так і практичної, і оцінювання результатів. Якщо учасники першої хвилі у випадку поганих результатів могли розраховувати на підвищення кваліфікації в Національній школі суддів, а згодом на перескладання тестування, то зараз нескладання іспиту є прямою підставою для звільнення. І йдеться навіть не як раніше про недобір балів за результатом всіх етапів кваліфікаційного оцінювання, а навіть про нескладання тестової частини, де треба набрати мінімум 50% від максимальної кількості балів.

В результаті судової реформи було не тільки запроваджено проведення такого оцінювання, щоб зрозуміти, чи має право діючий суддя продовжувати чинити правосуддя, а й відповідальність за відмову у такому оцінюванні. І вона більш ніж однозначна – звільнення. З огляду на це варто відзначити, що до другого списку з 1789 суддів, на відміну від першого, включені і судді, які не реєстрували бажання проходити тестування, а внесені до нього рішенням ВККС. Вони мають визначитись щодо участі у тестуванні та бажанні далі обіймати посаду судді, бо для цієї групи суддів оцінювання розпочнуться вже з 22 лютого. Заради справедливості треба відзначити, що судді самі зацікавлені у проходженні тестування, бо тільки після нього у відповідності до Перехідних положень ЗУ «Про статус суддів та судоустрій» вони зможуть отримувати підвищену суддівську винагороду.

Безумовно, оцінювання усього суддівського корпусу буде досить тривалим процесом. Перша група з 57 суддів, що проходили тестування 14 лютого, проходитимуть співбесіди не раніше середини березня. Станом на 20 лютого таких груп було вже чотири. Та це все одно краще, ніж ми би звільнили всіх суддів і набирали нових за конкурсом, як пропонували під час ухвалення судової реформи. В такому випадку вся судова система країни була б заблокована навіть не на місяць чи два, а набагато довше, бо необхідно було б організувати та провести конкурс на заміщення усіх 5700 посад.

Якщо ж хтось сумнівається у прозорості нинішнього оцінювання, то Вища кваліфікаційна комісія суддів, що проводить тестування, використовує підходи, які були і під час конкурсу до Верховного Суду та тестування при доборі кандидатів на вакантні посади суддів місцевих судів. Не варто забувати і про Громадську раду доброчесності, яка більш ніж ретельно слідкує за процесом. Нам же лишається чекати повного завершення тестування хоча б суддів із першого списку, аби оцінити його результативність(https://lb.ua/blog/sergiy_alekseev/390775_suddivski_testuvannya.html). – 2018. – 21.02).

***

Блог на сайті «Судебно-юридическая газета»

Про автора: Станіслав Куценко, юрист-експерт, очільник столичної юстиції

Виселяють з квартири? За що можете позбутись майна?

Тема виселення з житла викликає неабиякий інтерес в суспільстві, оскільки зачіпає невід’ємне право людини і громадянина...

У 2016 році вперше в Україні за борги продали квартиру. Після продажу квартири частина грошей йде на покриття заборгованості, залишок віддають власнику.

Тож перед тим, як взяти кредит під заставу квартири чи роками «махнути рукою» на комунальні платежі, тричі подумайте та зважте всі «за» та «проти».

Тема виселення з житла викликає неабиякий інтерес в суспільстві, оскільки зачіпає невід’ємне право людини і громадянина, яке надано Конституцією України (стаття 47), де передбачено, що «ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше, як на підставі закону за рішенням суду». Однак статтею 109 Житлового кодексу Української РСР (чинний) також визначено, що виселення із займаного житлового приміщення допускається в адміністративному порядку з санкції прокурора лише осіб, які самоправно зайняли житлове приміщення або проживають у будинках, що загрожують обвалом.

Виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) Законом України «Про виконавче провадження» покладено на Державну виконавчу службу, відповідно до положень якого державний виконавець здійснює заходи щодо своєчасного і повного виконання рішення у спосіб і порядок, що визначені виконавчим документом.

Після прийняття на виконання виконавчого документа, згідно з яким необхідно виселити боржника, державний виконавець не пізніше наступного робочого дня виносить постанову про відкриття виконавчого провадження. Копія даної постанови не пізніше наступного робочого дня з дня її винесення надсилається сторонам для ознайомлення.

Відповідно до ч. 6 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження», за рішенням немайнового характеру виконавець у постанові про відкриття виконавчого провадження зазначає про необхідність виконання боржником рішення протягом 10 робочих днів (крім рішень, що підлягають негайному

виконанню).

Державний виконавець наступного робочого дня після закінчення вищевказаного строку, перевіряє виконання боржником рішення про його виселення. У разі невиконання боржником рішення про його виселення самостійно державний виконавець виконує його примусово.

Відповідно до законодавства України виселення полягає у звільненні приміщення, зазначеного у виконавчому документі, від боржника, його майна, домашніх тварин та у забороні боржнику користуватися цим приміщенням. Особливістю при виконанні рішень даної категорії є те, що примусовому виселенню підлягають лише ті, особи, що зазначені у виконавчому документі.

Слід також знати, що між органами державної виконавчої служби та органами внутрішніх справ України встановлено порядок взаємодії при примусовому виконанні рішень судів та інших органів (посадових осіб), що затверджений спільним наказом.

Згідно ч. 4 ст. 66 Закону України «Про виконавче провадження», примусове виселення здійснюється у присутності понятих за участю працівників поліції.

Також відповідно до Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, поліцейські залучаються державними, приватними виконавцями для забезпечення публічної безпеки і порядку, запобігання, припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних, приватних виконавців, фізичних осіб, що виникли при проведенні виконавчих дій у випадку примусового виселення боржника.

Крім того, законодавством чітко визначено, що відсутність боржника, який був належним чином повідомлений про час і місце здійснення примусового виселення, не є перешкодою для виконання виконавчого документа. Це правило однаковою мірою застосовується до боржника — фізичної та боржника — юридичної особи. Якщо виселення здійснюється за відсутності особи, яка підлягає виселенню, то державний виконавець зобов'язаний провести опис майна боржника. Після чого описане майно передається на відповідальне зберігання стягувачу або іншій особі визначеною державним виконавцем.

Про виселення боржника з приміщення складається відповідний акт, який підписується особами, що брали участь у виконавчому провадженні. Після чого державний виконавець вносить постанову про закінчення виконавчого провадження.

У разі якщо особа самостійно вселилася у приміщення, з якого вона була примусово виселена, повторне її виселення може бути здійснено державним виконавцем на підставі ухвали суду, який прийняв рішення про виселення.

В такому разі виконавче провадження підлягає поновленню за постановою державного виконавця.

Виселення боржника відбувається виключно з дотриманням вимог статті 47 Конституції України на підставі відповідного рішення суду та дотриманням Закону України «Про виконавче провадження».

Поінформований — значить озброєний! (<https://sud.ua/ru/news/blog/115328-viselennya-z-kvartiri-za-borgi>). – 2018. – 22.02).

Блог на сайті «Судебно-юридическая газета»
Про автора: Максим Шевердін, к.ю.н., адвокат

Цивільний процесуальний кодекс України: питання до обговорення

Відповіді на деякі питання щодо застосування окремих норм нового Цивільного процесуального кодексу...

Нещодавно на теренах Інтернету один з суддів Верховного Суду слушно поставив деякі питання щодо застосування окремих норм нового Цивільного процесуального кодексу. Не втручаючись в повноваження суду щодо тлумачення та застосування норм ЦПК, та наголошуючи на тому, що все нижченаведене є суб'єктивною думкою, автор в порядку дискусії спробував дати відповідь на деякі поставлені запитання.

Стосовно малозначності справ

Питання:

1.1. Чи автоматично закон визначає малозначними усі справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (окрім випадків, визначених частиною четвертою статті 274 ЦПК України), або ж встановлення «малозначності» справи можливо лише ухвалою суду першої інстанції як щодо пункту 2 частини шостої статті 19 ЦПК України, так і щодо пункту 1?

Так, усі справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, є імперативно малозначними справами відповідно до п.1 ч.6 ст.19 ЦПК. Цей висновок слідує з сукупного тлумачення ч.6 ст.19, ч.1, ч.2 ст.274 та ч.1, ч.2 ст.277 ЦПК. Відповідно до ч.1 ст. 274 у порядку спрощеного позовного провадження розглядаються справи: 1) малозначні справи; 2) що виникають з трудових відносин. Структура даної норми свідчить про її імперативний характер.

Відповідно до ч.2 ст.274 ЦПК у порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті. На відміну від ч.1 ст.274 у ч.2 законодавець використовує диспозитивний принцип віднесення судом справ до категорії малозначних.

Відповідно до п.1 ст. 277 ЦПК питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження суд вирішує в ухвалі про відкриття провадження у справі. Але лише у випадку, передбаченому ч.2 ст.274 ЦПК, суд з урахуванням конкретних обставин справи може задовольнити клопотання позивача щодо розгляду справи в порядку спрощеного провадження; або 2) відмовити в задоволенні клопотання та розглянути справу за правилами загального позовного провадження.

Таким чином, малозначними справами є справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (окрім випадків, визначених частиною четвертою статті 274 ЦПК України). Такі справи імперативно мають розглядатися в порядку спрощеного провадження, про що суд повинен зазначити в ухвалі про відкриття провадження у справі.

1.2. Чи вважатиметься малозначною справа, яка була розглянута за

правилами загального позовного провадження, але підлягала розгляду за правилами спрощеного позовного провадження як малозначна?

Так, вважатиметься. Виходячи з доводів, викладених в питанні 1.1., закон імперативно відносить до малозначних справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (окрім випадків, визначених частиною четвертою статті 274 ЦПК України). Якщо така справа була розглянута судом в порядку загального позовного провадження, то це не змінює її категорії як малозначної, оскільки це є вимогою цивільного процесуального закону, і свідчить лише про процесуальне порушення з боку суду (фактично порушення принципу процесуальної економії). Проте таке порушення не є обов'язковою підставою для скасування рішення суду першої інстанції та ухвалення нового рішення відповідно до ч.3 ст. 376 ЦПК. Відповідно до абз.2 ч.2 ст. 376 ЦПК порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, лише якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи.

Таким чином, розгляд судом першої інстанції в порядку загального позовного провадження справи, яка є малозначною та підлягала розгляду в спрощеному провадженні, не позбавляє її статусу малозначної. Якщо така справа була вирішена по суті правильно, таке порушення судом норм процесуального права не є підставою для скасування або зміни рішення.

1.3. Чи взагалі можливе представництво особи у Верховному Суді не адвокатом (окрім трудових спорів та законних представників), з огляду на те, що судові рішення у малозначних справах не підлягають касаційному оскарженню?

Так, можливо.

Ч.1, 2 ст. 60 ЦПК визначає, хто може бути представником в суді: 1) адвокат; 2) законний представник (хто може бути законним представником визначається ст. 59 ЦПК); 3) особа, що досягла 18 років та має цивільну процесуальну дієздатність – при розгляді спорів, що виникають з трудових відносин та в малозначних справах.

Правила віднесення справ до категорії малозначних встановлені ч.6 ст.19, ч.1, 2 ст.274 ЦПК та висвітлені в питанні 1.1.

Ч.3 ст. 389 ЦПК встановлює обмеження права на касаційне оскарження для певної категорії справ. За загальним правилом рішення по малозначним справам не підлягають касаційному оскарженню (п.2 ч.3 ст.389 ЦПК). В той же час закон встановлює виключення із загального правила, а саме:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Відповідно до абз. 2 ч.5 ст. 394 ЦПК якщо суддя-доповідач дійде висновку, що подана касаційна скарга є обґрунтованою, він відкриває провадження, про що постановляє відповідну ухвалу.

Таким чином, якщо по малозначній справі суд з підстав, визначених в пп. «а»-«г» п.2 ч.3 ст. 389 ЦПК, прийме рішення про відкриття касаційного провадження, така справа розглядається судом касаційної інстанції в порядку, визначеному ст. 402 ЦПК.

Таким чином, виходячи з системного аналізу ч.5 ст.4 ЦПК, відповідно до якої жодна особа не може бути позбавлена права на участь у розгляді своєї справи у визначеному цим кодексом порядку, ч.2 ст.60 ЦПК, відповідно до якої по малозначних справах представником може бути особа, що досягла 18 років та має цивільну процесуальну дієздатність, та абз.2 ч.1 ст.402 ЦПК, відповідно до якої у разі необхідності учасники справи можуть бути викликані для надання пояснень, можливо представництво у Верховному Суді особи, що не є адвокатом, по малозначних справах, якщо суд касаційної інстанції дійде висновку про наявність підстав для відкриття касаційного провадження.

1.4. Чи повноважний представник (не адвокат) подати касаційну скаргу у малозначній справі, мотивуючи скаргу підпунктами «а», «б» чи «в» пункту 2 частини третьої статті 389 ЦПК України?

Так, повноважний. З підстав, викладених в питанні 1.3.

1.5. Чи наділений Верховний Суд повноваженнями встановити, що суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково (якщо особа, яка подає касаційну скаргу, цією обставиною свою скаргу не мотивує), і відповідно скасувати судові рішення з направленням справи на новий розгляд?

Так, наділений. Відповідно до ч.3 ст. 400 ЦПК суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права. Відповідно до п.7 ч.1 ст. 411 ЦПК судові рішення підлягають обов'язковому скасуванню з направленням справи на новий розгляд, якщо суд розглянув в порядку спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження.

Стосовно письмового провадження

Питання:

2.1. Чи здійснює суд касаційної інстанції «розгляд справи» в касаційному порядку чи «розгляд касаційної скарги» щодо перевірки правильності застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права?

Здійснюється «розгляд справи». Дійсно, норми ЦПК містять певну неузгодженість формулювань. Так, ч. 1 ст. 400 ЦПК передбачає, що під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. В свою чергу, відповідно до ч. 1 ст. 402 ЦПК у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням статті 400 цього

Кодексу.

Проте, з системного аналізу норм глави 2 розділу 5 ЦПК, що регулює порядок касаційного провадження, можна зробити висновок, що касаційне провадження складається з таких процесуальних стадій: 1) відкриття касаційного провадження (ст. 393-394 ЦПК); 2) підготовка справи до касаційного розгляду та попередній розгляд справи (ст. 399 – 401 ЦПК); 3) розгляд справи (ст. 402, 405, 407 ЦПК); 4) передача та розгляд справи палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою Верховного Суду (ст. 403 – 404 ЦПК); 5) прийняття постанови та її проголошення судом касаційної інстанції.

Таким чином, суд після відкриття касаційного провадження здійснює касаційний розгляд справи.

2.2. Чи підлягають застосуванню в суді касаційної інстанції норми статті 279 ЦПК України щодо проведення розгляду касаційної скарги в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін за клопотанням сторони про розгляд справи у судовому засіданні з повідомленням сторін?

Ні, не підлягають. Відповідно до ч.1 ст. 402 ЦПК у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням статті 400 цього Кодексу. У разі необхідності учасники справи можуть бути викликані для надання пояснень у справі.

В даному випадку положення ст. 402 ЦПК та положення ст. 279 ЦПК співвідносяться як спеціальна та загальна норми. При цьому норми кодексу, що регулюють процедуру касаційного провадження, передбачають дискреційні повноваження касаційної інстанції викликати сторони у разі необхідності (абз. 2 ч.1 ст.402 ЦПК). Відповідно до ч. 2 ст. 402 ЦПК розгляд справи в суді касаційної інстанції починається з відкриття першого судового засідання або через п'ятнадцять днів з дня відкриття касаційного провадження, якщо справа розглядається без повідомлення учасників справи. Вищенаведене в системному тлумаченні з ч.13 ст. 7 ЦПК, відповідно до якої розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, якщо цим Кодексом не передбачено повідомлення учасників справи, а судові засідання у такому випадку не проводиться, свідчить про можливість проведення розгляду справи в порядку письмового провадження без повідомлення сторін.

В той же час має місце колізія норм, а саме ч.13 ст.7 ЦПК та ч. 1 ст. 8 ЦПК, відповідно до якої ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Але в даному випадку мова йде про право сторони отримати інформацію про розгляд своєї справи, а не про обов'язок суду касаційної інстанції здійснювати повідомлення сторін.

Практика Європейського суду з прав людини допускає відсутність слухання у судах другої та третьої інстанції і не свідчить про порушення ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд) і може бути пояснена особливостями проваджень, за умови, що слухання було проведено у суді першої інстанції (*Helmerts v. Sweden* (Гелмерс проти Швеції), § 36; *Miller v. Sweden* (Міллер проти Швеції), § 30).

2.3. Чи вимагає закон від суду касаційної інстанції заздалегідь визначати дату, час та місце розгляду касаційної скарги в порядку письмового провадження без проведення судового засідання?

Ні, не вимагає. В той же час, виникає колізія норм ч.13 ст. 7 ЦПК та ч.1 ст.8 ЦПК.

2.4. Чи вимагає закон від суду касаційної інстанції повідомляти учасників справи про дату, час та місце розгляду касаційної скарги в порядку письмового провадження без проведення судового засідання?

Ні, не вимагає з підстав, зазначених в питанні 2.2(<https://sud.ua/ru/news/blog/115307-tsvilniy-protsestualniy-kodeks-ukrayini-pitannya-do-obgovorennya>). – 2018. – 21.02).

***

Блог на сайті «Судебно-юридическая газета»

Про автора: Сергій Гирич, суддя Личаківського районного суду м. Львова

Місцеві суди мають бути представлені у Вищій раді правосуддя

Аналізуючи рішення ВРП про звільнення суддів місцевих судів, інколи розумієш, що члени ВРП мало обізнані із тим, в яких умовах працюють судді, як не просто їм творити судову практику і що помилки, які вони допускають, не є умисним правопорушенням.

Я представляю низову ланку судової системи – місцеві загальні суди. Саме у цих судах я та мої колеги здійснюємо розгляд найбільшої кількості справ і проваджень, майже всіх категорій.

Хто не працював у місцевих судах, насправді не може реально зрозуміти цей «конвеєр», який щодня видає на «гора» тисячі справ. Озвучене навантаження у 168 справ на рік, це щось недосяжне і малоймовірне. Більшість суддів роблять свою роботу професійно і відповідально. Але в силу різних причин, в тому числі незалежних від самих суддів, професія судді наганяє оскомину майже кожному українцю. В суді стало працювати не престижно і небезпечно.

Тиск на суд, з метою отримання прогнозованого рішення, поширений по всій Україні і набирає найнебезпечніших форм. Навіть Міністр МВС через незгоду із судовим рішенням, заявляє про зняття охорони із суду і дає зрозуміти, що суд не є самостійною гілкою влади.

Сьогодні вже пролунала заява про те, що органи поліції будуть перевіряти судові рішення, на підставі яких громадяни підтверджували своє право проживання в Україні і оформляли громадянство.

Незалежність суду, а також принципова позиція суддів у конкретних справах не сприймається і частиною суспільства, яка штовхає суд до порушення конституційних прав обвинувачених та порушення процесуальних норм.

Мітинги, демонстрації, захоплення суддів, погрози і знищення їх майна набули широкого масштабу і становлять загрозу незалежності суду. І саме судді місцевих судів є найбільш наближені до цих процесів.

Нажаль проблемами місцевих судів не дуже переймаються наші колеги з інших інстанцій. Так, реорганізація (ліквідація) судів і їх укрупнення мало

зачіпає інтереси апеляційних судів, оскільки їх округи не передбачають змін, тому ніхто не став на наш захист, в тому числі і Вища рада правосуддя у кінці 2017 року.

Істотний розрив у грошовому забезпеченні, надмірне навантаження, це проблеми, які слід вирішувати суддям місцевих судів. Я працюю на посаді судді місцевого суду 27 років з часу призначення і ще більше року виконував обов'язки. Як ніхто знаю проблеми судів і розумію, як їх вирішувати.

В Україні зараз залишилося більше трьох тисяч суддів місцевих судів. Однак завжди на з'їзді у члени ВРП обираються судді апеляційних чи Вищих судів.

Я наполягаю на тому, що така армія місцевих суддів має бути представлена у Вищій раді правосуддя і не одним членом. Аналізуючи рішення цього органу про звільнення суддів місцевих судів інколи розумієш, що члени ВРП мало обізнані із тим, в яких умовах працюють судді, як не просто їм творити судову практику і що помилки, які вони допускають, не є умисним правопорушенням.

З 2007 по 2010 рік я переслідувався за прийняте судове рішення, у справі, де відповідачем була Вища Рада юстиції України, пройшов школу виживання і зумів відстояти право здійснювати правосуддя, не злякався тиску і організованої відносно мене розправи, тому готовий захищати своїх колег та боротися за незалежність судової гілки влади.

Я детально обізнаний з діяльністю цього органу і розумію, що незалежність судової влади можливо відновити лише за умови, що цей орган позбудеться політичного впливу. Моє рішення про участь у конкурсі минулого року і цього року є свідомим і обдуманим, я готовий боротися за незалежність судової гілки влади.

Звичайно, судді мають зрозуміти, що на них лягає відповідальність за відновлення авторитету судової влади і самі виборювати незалежність. Ніхто її просто так нам не віддасть. Тому потрібно пам'ятати, що умисне грубе порушення вимог закону, вчинення проступків, не сумісних із статусом судді, будуть перешкодою для відновлення довіри населення до судової влади, а тому будуть присікатися Вищою радою правосуддя.

Разом з тим, вказаний орган не повинен перетворитися на каральний. Основним завданням Вищої ради правосуддя має бути забезпечення відновлення авторитету правосуддя та незалежності суддів. Будь-які напади в пресі чи публічно зі сторони посадових осіб на адресу суддів, пов'язаних із здійсненням правосуддя, тиск на суддів у будь-якій формі, мають отримати не просто реакцію ВРП, а за кожним таким випадком має здійснюватися досудове розслідування і винні особи нести відповідальність. Лише тоді судді відчують себе захищеними.

На даному етапі я бачу основні цілі як кандидат у члени ВРП.

Сформувати потужне «суддівське лобі» у Вищій раді правосуддя і позбутися політичного впливу;

Забезпечити дотримання чітких процедур при переведенні суддів у новостворені суди (всі хто пройшов кваліфікаційне оцінювання мають бути переведені до окружних судів без конкурсу);

Забезпечити виконання ДСА України вимог Закону України «Про

судоустрій і статус суддів» в частині виплати грошового утримання судді, до завершення кваліфікаційного оцінювання, виходячи із мінімальної заробітної плати.

На минулому з'їзді мені для досягнення мети не вистачило кілька голосів. Сподіваюсь, що цього разу мені повірять колеги і з'їзд підтримає мою кандидатуру (<https://sud.ua/ru/news/blog/115410-mistsevi-sudi-mayut-butipredstavleni-u-vischii-radi-pravosuddya>). – 2018. – 24.02).

***

Блог на сайті «Судебно-юридическая газета»

Про автора: Андрій Потапенко, суддя-спікер Ржищевського міського суду Київської області

«Дешево» правосуддя по-українськи та міжнародні стандарти врегулювання оплати праці судді

Питання нерівності оплати праці виникло у зв'язку з різним розміром суддівської винагороди...

Законодавчі колізії врегулювання суддівської винагороди

30 вересня 2016 року набрав чинності Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2.06.2016 №1402-VIII (далі — Закон №1402-VIII).

Частина 1 статті 135 Закону №1402-VIII, кореспондуючись зі статтею 130 Конституції України, передбачає, що суддівська винагорода регулюється цим законом та не може визначатись іншими нормативно-правовими актами.

Положеннями частини 3 статті 135 Закону №1402-VIII встановлено базовий розмір посадового окладу судді: місцевого суду — 30 прожиткових мінімумів для працездатних осіб; апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду — 50 прожиткових мінімумів для працездатних осіб; судді Верховного Суду — 75 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Разом із тим, пунктом 22 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону №1402-VIII встановлено, що право на отримання суддівської винагороди у розмірах, визначених цим Законом, мають судді, які за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердили відповідність займаній посаді (здатність здійснювати правосуддя у відповідному суді) або призначені на посаду за результатами конкурсу, проведеного після набрання чинності цим Законом.

На виконання пункту 23 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону №1402-VIII, до проходження кваліфікаційного оцінювання суддя отримує суддівську винагороду, визначену відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 2453-VI від 07.07.2010.

Так, частини 3, 4 статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» №2453-VI від 07.07.2010, передбачають, що посадовий оклад судді місцевого суду встановлюється в розмірі 10 мінімальних заробітних плат, а суддів апеляційного, вищого спеціалізованого, ВСУ та КСУ — пропорційно до посадового окладу судді місцевого суду з коефіцієнтом 1.1, 1.2. та 1.3., відповідно.

Отже, вказані положення (пункти 22 та 23 розділу XII Закону № 1402-VIII)

у їх сукупності визначили рівень винагороди суддів, що не пройшли кваліфікаційне оцінювання, на істотно меншому рівні, у порівнянні із тими суддями, які його пройшли, а також тими суддями, що призначені на посаду за результатами конкурсу, проведеного після набрання чинності Законом №1402-VIII.

Водночас 1 січня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» №1774-VIII від 6.12.2016, пунктом 3 «Прикінцевих та перехідних положень» якого встановлено, що мінімальна заробітна плата після набрання чинності цим законом не застосовується як розрахункова величина для визначення посадових окладів та заробітної плати працівників та інших виплат. До внесення змін до законів України щодо незастосування мінімальної заробітної плати як розрахункової величини вона застосовується у розмірі 1600 гривень.

Дана норма Закону з 1 січня 2017 року застосовується Державною судовою адміністрацією України при нарахуванні суддівської винагороди суддям, які не пройшли кваліфікаційне оцінювання. У зв'язку із цим, наприклад, посадовий оклад судді місцевого суду складає $10 \times 1600 = 16000$ грн, що еквівалентно (за курсом НБУ) 480 Євро.

Зазначені вище законодавчі колізії вже призвели до численних позовів суддів до адміністративних судів, оскільки низький розмір суддівської винагороди та нерівність в її оплаті, неякісне законодавче врегулювання, соціальна та правова незахищеність у сукупності з іншими викликами, що припали на перехідний період сучасної судової реформи (значне навантаження, кадровий колапс, тиск та втручання в діяльність суддів), створюють значний морально-психологічний тиск на судову систему України загалом, принижують та нівелюють високий статус судді в демократичному суспільстві.

Дія вказаних положень (починаючи з 1.01.2017) вже призвела до того, що абсолютна більшість суддів суддівського корпусу України отримують суддівську винагороду в значно меншому розмірі ніж судді, які пройшли кваліфікаційне оцінювання, хоча, відправляючи правосуддя, вони виконують рівноцінну роботу згідно з посадовими обов'язками. Станом на січень 2018 року різниця в суддівській винагороді між суддями, які пройшли кваліфікаційне оцінювання, та тими, що його не пройшли, становить більш ніж удвічі.

Крім того, сам по собі розмір суддівської винагороди у суддів, які не пройшли кваліфікаційне оцінювання, став значно нижчим у порівнянні з іншими особами, які займають відповідальне положення в державі, та представниками інших юридичних професій. І це при тому, що рівень юридичної відповідальності суддів за прийняття ними рішень та рівень відповідальності перед суспільством є значно більшим ніж у згаданих осіб.

Міжнародні стандарти у сфері судочинства

Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної асамблеї ООН 29 листопада та 13 грудня 1985 року, передбачають, зокрема, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судових органів і дотримуватися її. На кожну державу — члена ООН покладається зобов'язання виділяти відповідні

кошти, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції. Термін повноважень суддів, їх незалежність, відповідна винагорода повинні належним чином гарантуватися законом (пункти 1, 7, 11).

Згідно з пунктом 6.1 Європейської хартії про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.), рівень винагороди, що виплачується суддям за виконання їхніх професійних обов'язків, повинен бути таким, щоб вони відчували себе захищеними від тиску при прийнятті рішення і в роботі загалом, щоб не було впливу на їхню незалежність та неупередженість.

У розвиток зазначеного вище Комітет Міністрів Ради Європи надав наступні рекомендації державам-членам щодо суддів. Оплата праці суддів повинна відповідати їх професії та посадовим обов'язкам, а також бути достатньою, щоб захистити їх від припад, через які можна впливати на їх рішення. Мають бути гарантії збереження належної оплати праці на випадок хвороби, відпустки по догляду за дитиною, а також гарантування виплат у зв'язку з виходом на пенсію, які мають відповідати попередньому рівню оплати їх праці. Для захисту оплати праці суддів від зменшення слід прийняти спеціальні законодавчі положення.

Потрібно уникати впровадження систем, в яких основна оплата праці суддів залежить від їх досягнень, оскільки в такому випадку, можуть виникнути перешкоди для незалежності суддів (пункти 54, 55 додатку до Рекомендація СМ/Rec (2010)12 КМ РЄ).

Консультативна рада Європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади надала такі висновки: «винагорода суддів повинна гарантуватися законом» та «відповідати гідності їх професії та тягареві відповідальності, яка на них покладається». Європейська Хартія містить важливе прагматичне та реалістичне визнання ролі адекватної винагороди суддів у захисті «від тиску з метою впливу на прийняття рішень та в широкому сенсі на їх поведінку...» КРЄС повністю схвалює це положення Європейської Хартії. КРЄС відзначила, що дуже важливо (особливо для нових демократій) передбачити конкретні нормативно-правові положення, які б гарантували захист від зменшення розміру суддівських окладів, а також упровадити положення, які б де-факто передбачали підвищення суддівських окладів відповідно до зростання вартості життя (пункти 61, 62 Висновку №1 (2001) КРЄС до уваги КМ РЄ).

Рівень оплати праці повинен встановлюватися у світлі соціальної ситуації в країні та бути порівнюваним із рівнем окладу для вищих державних посад.

Оплата праці має ґрунтуватися на загальних стандартах та визначатися за об'єктивними та прозорими критеріями, а не на основі оцінки ефективності роботи кожного конкретного судді (пункт 45 Доповіді Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо незалежності судової системи, частина I: незалежність суду (Венеція, 12-13.03.2010)).

27 червня 2014 року між Україною та Європейським Союзом було підписано УГОДУ ПРО АСОЦІАЦІЮ. В рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надавали особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема.

Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією.

Сторони визнали важливість адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна має забезпечувати, щоб існуючі закони та майбутнє законодавство поступово досягли сумісності з *acquis* (добробок спільноти) ЄС.

Отже, зазначені вище законодавчі норми щодо визначення суддівської винагороди, нерівність у праві суддями на її отримання, грубі законодавчі колізії призвели до неякісного врегулювання однієї із складових гарантій суддівської незалежності — відповідної оплати праці, що не відповідає як міжнародним стандартам у сфері судочинства, так і засадам державної антикорупційної політики України у частині відповідності рівня винагороди суддів їх статусу як осіб, що займають особливо відповідальне положення, відповідності гідності їх професії та тягареві відповідальності, яка на них покладається.

Шляхи вирішення питання нерівності оплати праці

23.02.2018 Вищою радою правосуддя було оголошено «Щорічну доповідь Вищої ради правосуддя про стан забезпечення незалежності суддів в Україні».

Одним із основних критеріїв незалежності суддів у вказаній доповіді зазначено суддівську винагороду. ВРП висвітлено проблему, яка виникла у зв'язку з різним розміром суддівської винагороди, в залежності від проходження суддею кваліфікаційного оцінювання.

Серед основних причин виникнення даної проблеми зокрема було зазначено: занадто повільне здійснення процедури кваліфікаційного оцінювання, пов'язане із перевантаженістю Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, грубі помилки, допущені у законодавчих актах, покликаних врегулювати питання оплати праці суддів у зазначений перехідний період.

Задля вирішення даної проблеми ВРП пропонує пришвидшити терміни проведення кваліфікаційного оцінювання суддів та зміни в законодавстві, які дадуть можливість отримання суддівської винагороди в належному розмірі вже після проходження суддею першої частини кваліфікаційного оцінювання, а саме кваліфікаційного іспиту.

На даний час, ВККСУ призначено кваліфікаційне оцінювання та заплановано в 2018 році провести оцінювання орієнтовно 2700 суддів місцевих та апеляційних судів, відповідно до встановленого графіка. Згідно з зазначеними графіками, у 2018 році пріоритет надається проведенню саме стадії кваліфікаційного іспиту.

У цілому зазначені законодавчі пропозиції органів суддівського врядування заслуговують на підтримку, однак терміни ухвалення подібного рішення законодавчим органом наразі не відомі.

Разом із тим, Рада суддів України у своєму Рішенні №4 від 12.01.2018 від 12.01.2018 висловила позицію щодо необхідності скасування пунктів 22-23 розділу XII «Прикінцевих та перехідних положень» Закону №1402-VIII або іншим чином усунути дискримінацію у виплаті суддівської винагороди, у зв'язку із чим звернулася до Ради з питань судової реформи.

Крім того, як повідомляла «Судово-юридична газета», за інформацією

голови Верховного Суду до Верховного Суду надійшли 132 звернення судів різних інстанцій щодо нерівності у виплаті суддівської винагороди та необхідності внесення подання до Конституційного Суду України.

Насамперед, у вказаних вище зверненнях судів йдеться про визнання неконституційними положень пункту 3 «Прикінцевих та перехідних положень» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» №1774-VIII від 6 грудня 2016 року в частині застосування їх до суддів України.

Також слід зазначити, що у КСУ вже перебуває на розгляді питання щодо нерівності виплати суддівської винагороди. Так, з 3.11.2016 року в КСУ перебуває на розгляді конституційне подання ВСУ щодо відповідності (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцевих та перехідних положень» Закону №1402-VIII статті 6, частин першої і другої статті 8, частини другої статті 19, частин першої і другої статті 24, частин першої і другої статті 55, частин першої, п'ятої і шостої статті 126 Конституції України, за якими справа розглядається Судом з 21 листопада 2017 року.

Який із зазначених заходів захисту незалежності суддів призведе до реальних результатів, наразі не відомо, однак вже можна дійти висновку, що державою у законодавчій площині ще не забезпечено досягнення в повному обсязі сумісності з «доробком спільноти» Європейського Союзу, спрямованим на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності(<https://sud.ua/ru/news/blog/115494-desheve-pravosuddya-po-ukrayinski-ta-mizhnarodni-standarti-vregulyuvannya-oplati-pratsi-suddi>). – 2018. – 27.02).

***

Юридический блог компанії Jurimex

Про автора: Марія Степанюк

Розв'язання міжнародних туристичних спорів у судах України

Міжнародно-правове регулювання перевезень пасажирів та багажу закріплює можливість судового розв'язання спорів. При дослідженні судової процедури розв'язання спорів варто звернути увагу на правові складові такої процедури, а саме:

- 1) строки позовної давності;
- 2) юрисдикція;
- 3) межі відповідальності перевізника.

Дослідивши міжнародні конвенції, що регулюють міжнародні перевезення пасажирів та багажу можна дійти висновку, що конвенції досить повно визначають строки позовної давності. Зокрема, дані акти містять положення щодо:

- 1) тривалості строку позовної давності – від 1 р. до 5 р.;
- 2) початку перебігу строку позовної давності;
- 3) зупинення перебігу позовної давності.

Так, найменший строк позовної давності складає 1 р. і застосовується до спорів щодо пошкодження чи втрати багажу. При цьому, важливо слідувати

приписам конвенцій щодо претензійної роботи.

Так, наприклад, відповідно до положень ч. 1 та ч. 4 ст. 31 Монреальської конвенції 1999 р. отримання багажу без подачі перевізнику письмової претензії унеможливує в подальшому судовий розгляд даного спору. Це зумовлено тим, що отримання зареєстрованого багажу або вантажу без пред'явлення претензій передбачає, до доведення протилежного, що багаж або вантаж був доставлений у належному стані й відповідно до перевізного документа або запису, який зберігається іншими засобами.

При цьому, за відсутності претензій у згадані вище строки жодні позови проти перевізника не приймаються, крім випадку обману з боку останнього.

Тут варто відзначити, що у випадку пошкодження чи втрати багажу необхідно звернутись до представника перевізника та оформити такий випадок спеціальним актом про неналежне перевезення багажу – PIR (Property Irregularity Report). В даному акті має бути зазначено:

- 1) прізвище, ім'я пасажирів;
- 2) маршрут перевезення;
- 3) відомості про загублений багаж.

Даний акт є свого роду претензією до перевізника, що в майбутньому дає право на відшкодування завданої шкоди. Таким чином, наявність Property Irregularity Report дозволить пасажирів не лише спробувати врегулювати питання в досудовому порядку, а й звернутися до суду за захистом своїх прав та інтересів.

Варто відзначити, що положення конвенцій щодо юрисдикції містять варіації визначення юрисдикції. З одного боку це добре, так як є досить великий їх вибір, а з іншого, такі положення часто суперечать один одному. Наявність протиріч в конвенціях знаходять своє відображення і в законодавстві України.

Так, одним із джерел, що регулюють правовідносини в даній сфері є Закон України «Про міжнародне приватне право». Даний законодавчий акт регламентує правовідносини ускладнені іноземним елементом. Зокрема, стаття 76 даного закону регламентує підстави визначення підсудності справ судам України. Аналіз змісту статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» дає підстави вважати, що положення даної статті можуть трактуватися двояко, оскільки п. 2 цієї статті передбачає підсудність спору українським судам, якщо на території України знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача, в даному випадку мова йде про перевізника. Водночас у пункті 5 цієї ж статті передбачається підсудність спорів судам України, якщо у спорах про відшкодування шкоди одна зі сторін спору знаходиться на території України. Тоді мова йде про те, що український суд може розглядати справу, незалежно від того чи позивачем, чи відповідачем є сторона якщо:

- 1) фізична особа постійно проживає на території України;
- 2) юридична особа має своє місцезнаходження в Україні.

Таким чином, ця норма створює правові колізії, адже питання чи може постраждала сторона, громадянин України, подати позов проти міжнародного перевізника, який не має філії чи представництва в Україні є не чітко визначеним. В даному випадку навіть якщо постраждала сторона направить

позов в український суд до іноземного перевізника, то позивач не може бути впевнений в притягненні останнього до відповідальності. Саме тому, було б доречно доповнити Закон України «Про міжнародне приватне право» нормою щодо підсудності справ по міжнародним перевезенням судам України, якщо хоча б одна із сторін спору має місце проживання та / або місцезнаходження (для юридичних осіб) в Україні.

Чітке законодавче закріплення такого положення дозволить уникнути правових колізій під час визначення підсудності спору, що в свою чергу надасть можливість українським громадянам захистити свої права та інтереси, що були порушені під час здійснення міжнародних перевезень. За цих умов перевізники будуть намагатися уникати порушень своїх обов'язків, з метою уникнення матеріальної відповідальності за такі порушення.

Наступною складовою судового розгляду спорів щодо міжнародного перевезення є межі відповідальності міжнародного перевізника. Так, лише Конвенція про міжнародні автомобільні перевезення 1997 р. не містить положень щодо меж відповідальності міжнародного перевізника. Інші досліджувані конвенції містять положення щодо меж відповідальності залежно від об'єкта спору:

- 1) смерть або тілесне ушкодження пасажира;
- 2) втрата або пошкодження багажу та (або) вантажу;
- 3) затримка в перевезенні пасажира та (або) багажу.

Варто відзначити, що лише Монреальська конвенція 1999 р. містить прямі норми щодо відповідальності перевізника у випадку затримки перевезення. Проте, Конвенції про залізничні перевезення (КОТІФ) від 3 червня 1999 р. та Афінська конвенція про перевезення морем пасажирів та їх багажу 1974 р. містять окремі положення щодо меж відповідальності міжнародного перевізника у випадку пошкодження або втрати транспортного засобу.

Таким чином, при захисті своїх прав потрібно детально заглиблюватися в положення конвенцій, оскільки окремі з них не містять положень, які б могли врегулювати ті чи інші правовідносини, та різняться за вимогами до претензійної роботи, позовної давності тощо.

Проаналізувавши та порівнявши положення міжнародних конвенцій щодо перевезення пасажирів та багажу різними видами транспорту було вирішено провести аналіз судової практики розгляду спорів у даній сфері.

Варто зазначити, що кількість спорів у 2017 р. значно зменшилась у порівнянні з 2016 р. та 2015 р., і це при тому, що після введення безвізового режиму кількість українських туристів навпаки зросла. Враховуючи той факт, що в Україні відбувається ріст у споживанні туристичних послуг, а кількість судових спорів зменшилась, ми можемо припустити, що частина цих спорів вирішується у досудовому порядку шляхом направлення претензій перевізникам. Адже у цьому році зросла кількість туристів, які зверталися до нас за допомогою. Дані звернення ґрунтувалися на вирішенні спору саме у досудовому порядку шляхом направлення претензій до перевізників, і лише в одному випадку було виявлено бажання судового вирішення спору.

Отримані дані було порівняно у відсотковому співвідношенні за останні 3 роки.

Так, у 2015 р. незадоволені спори склали 11% від усіх спорів, задоволені – 35%, частково задоволені – 54%.

Відповідно до отриманих результатів, стало очевидним, що кількість незадоволених спорів складає 11%. Проте, варто відзначити, що і така значна кількість спорів, і відсоток задоволених спорів напряду залежали від предмету позову. Так, у 2015 р. переважна більшість спорів стосувалася отримання відшкодування за невиконання умов договору на туристичне обслуговування туроператором ТОВ «Ньюз Тревел», який згодом оголосив себе банкрутом.

При цьому, у 2016 р. незадоволені спори склали 35% від усіх спорів, задоволені – 10%, частково задоволені – 55%. Отримані дані показують збільшення кількості незадоволених позовів. Окрім цього, кількість позовів задоволених в повному обсязі не перевищує 10%. Цей показник є відображенням необґрунтованих вимог туристів (а саме завищення розміру моральної шкоди яка подекуди у 40 разів перевищує фактично завдані збитки).

У 2017 р. незадоволені спори склали 46% від усіх спорів, задоволені – 10%, частково задоволені – 44%. Як ми бачимо, відсоток незадоволених спорів виріс, а задоволених в повному обсязі – залишився без змін. Проте, як і за два минулі роки, кількість задоволених спорів (частково задоволених та задоволених в повному обсязі) перевищує кількість незадоволених спорів (хоча за останній рік це перевищення стало меншим).

Систематизувавши отримані дані можна зробити такі висновки:

1) за останні 3 роки кількість судових спорів у туристичній сфері зменшилась у 8 разів, що може свідчити про лояльніше використання туристами досудової процедури врегулювання спорів;

2) задоволених та частково задоволених спорів більше ніж незадоволених (тобто, звертатися до суду за захистом своїх прав та інтересів потрібно і при правильному обґрунтуванні це дасть результат);

3) лише 10% від всіх спорів суди задовольняють у повному обсязі (відповідно до даних 2017-2016 рр.), що в першу чергу зумовлено недостатнім обґрунтуванням заявлених вимог, особливо завищення величини моральної відповідальності;

4) відсоток незадоволених позовів з кожним роком зростає від 11% у 2015 році до 46% у 2017 році (<http://jurblog.com.ua/2018/02/rozvyazannya-mizhnarodnih-turistichnih-sporiv-u-sudah-ukrayini/>). – 2018. – 22.02).

***

Блог на сайті «Блоги: компанії, банківські рахунки, угоди, податки»

Про автора: Ярослав Брич, Ярослава Загоруйко

Повідомляй належно! Проблема визнання іноземних судових рішень у сімейних спорах

В настоящей статье поднимается проблема исполнения иностранных судебных решений. Особое внимание уделяется авторами спорам в области семейного права. Особенно интересной представляется приведенная судебная практика, в том числе, украинская.

У зв'язку зі збільшенням кількості інтернаціональних пар зростає кількість

сімейних спорів (передусім, щодо розірвання шлюбу, вирішення аліментних питань, опіки над дітьми тощо), які вирішуються компетентними судовими органами однієї держави, однак потребують визнання, а в багатьох випадках і примусового виконання в іншій країні. Як наслідок, перед особами, на користь яких винесено рішення, постає необхідність ініціювання ще одного судового процесу вже в іншій країні.

До того ж таким особам потрібно не лише врахувати особливості правової системи та практики правозастосування в цій іноземній країні, а й контролювати, щоб на етапі винесення рішення були дотримані необхідні умови, які уможливають визнання та виконання цього рішення вже в іншій країні.

Однією з найважливіших умов для цього є належне повідомлення іншої сторони про ініційований судовий процес для надання їй можливості бути безпосередньо заслуханою чи подати пояснення. У цій статті ми проаналізуємо два випадки невизнання рішень через неналежне виконання вказаної умови та покажемо, наскільки важливим є її дотримання.

Визнання та примусове виконання: правові підстави

Правова можливість визнання та примусового виконання рішень у сімейних спорах закріплена у ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право». Порядок визнання регулюється Розділом IX Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). Згідно із загальним правилом, підставою для визнання є положення відповідного двостороннього (багатостороннього) міжнародного договору. Подібні двосторонні договори про правову допомогу в цивільних та сімейних справах укладені з порівняно невеликою кількістю країн (зокрема, з Болгарією, Грецією, Грузією, Латвією, Литвою, Естонією, Кіпром, Македонією, Молдовою, Польщею, Румунією, Туреччиною, Угорщиною, Чехією, Китаєм, Кубою та деякими іншими).

Серед універсальних багатосторонніх договорів у сімейній сфері, які містять положення щодо визнання та виконання, можна виділити такі:

- Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973 р., яка набула чинності для України

01.08.2008 р. (наразі її сторонами є 24 держави);

- Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23.11.2007 р. (далі – Конвенція про стягнення аліментів), яка набула чинності для України 01.11.2013 р. (наразі її сторонами є 38 держав, зокрема всі члени ЄС), у відносинах щодо стягнення аліментів на дітей та утримання на інших членів сім'ї;

- Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 р. (далі – Конвенція про батьківську відповідальність), яка набула чинності для України 01.02.2008 р. (наразі її учасниками є 47 держав), про права батьків щодо дітей (визначення місця проживання, участі у спілкуванні та вихованні тощо), опіки та деяких інших правовідносин.

Якщо договірна база стосовно визнання та виконання рішень між країнами відсутня, застосуванню підлягає принцип взаємності, який означає, що суди

України визнають та надають дозвіл на примусове виконання судових рішень іншої держави, якщо не доведено, що суди цієї держави не визнають рішення судів України. Вважається, що взаємність існує, допоки не доведено зворотного. Особливо актуальною взаємність стає при винесенні рішень у таких країнах як США, Канада, Аргентина, Бразилія, які не є учасниками наведених вище конвенцій, або у разі визнання рішень

щодо розірвання шлюбу та визнання його недійсним в усіх країнах, з якими не укладено договору про міжнародну співпрацю в цивільних та сімейних відносинах (зокрема, з Великою Британією, Францією, Федеративною Республікою Німеччиною, Іспанією, Португалією тощо).

Одним з найбільш проблемних моментів у вказаній категорії справ є належне підтвердження заявником факту того, що сторона, яка не брала участь у судовому процесі, була належним чином повідомлена про дату, час і місце розгляду справи. Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 466 Цивільного процесуального кодексу України, таке підтвердження у вигляді відповідного документа має обов'язково додаватися до клопотання про визнання та виконання рішення іноземного суду. Невиконання цієї вимоги є підставою для відмови у задоволенні клопотання (п. 2 ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України). Подібні положення містяться також у зазначених вище конвенціях:

- у визнанні може бути відмовлено на прохання будь-якої особи, яка стверджує, що захід порушує її батьківську відповідальність, якщо такий захід було вжито (за винятком невідкладних випадків) без надання такій особі можливості бути заслуханою (пп. «с» п. 2 ст. 23 Конвенції про батьківську відповідальність);

- у визнанні та виконанні рішення може бути відмовлено, якщо у справі, в якій відповідач або не з'явився або не був представлений у провадженні в державі походження, коли закон держави походження передбачає повідомлення про провадження, відповідач не був належним чином повідомлений про провадження та не мав можливості бути заслуханим (п. «е» ст. 22 Конвенції про стягнення аліментів).

В аспекті аналізу варто навести два конкретні приклади невизнання судових рішень внаслідок неналежного повідомлення сторони про судовий розгляд та винесене рішення.

Перший стосується спроби визнання рішення швейцарського суду в Україні, а другий – українського судового рішення у Великій Британії.

Забезпечення реальної можливості бути заслуханим у справі

У квітні 2011 р. суд м. Бругг кантону Ааргау виніс дві постанови (від 07.04.2011 р. та 21.04.2011 р.), в яких було визначено право опіки батька щодо малолітнього сина, визначено місце проживання дитини з ним та зобов'язано матір повернути дитину до Швейцарії. Справа про визнання цих постанов слухалася судами України в період з березня 2012 р. до кінця 2015 р. За цей час справа двічі пройшла всі три інстанції, а остаточне рішення було ухвалено лише на третьому колі Апеляційним судом Харківської області 05.10.2015 р. №639/3285/13-ц.

За вказівками суду касаційної інстанції, для визначення дотримання належного порядку повідомлення про судовий розгляд у Швейцарії апеляційний

суд застосував іноземне законодавство, а саме ст. 138 Цивільного процесуального кодексу Швейцарії. Відповідно до цієї статті повістки, постанови та рішення вручаються поштою рекомендованим листом або за допомогою інших засобів з підтвердженням про отримання. Вручення вважається належним, якщо документ був отриманий адресатом або його співробітником, або особою, віком не молодшою 16-ти років, яка проживає за місцем проживання адресата, якщо суд не визначив, що документ повинен бути вручений адресату особисто. Вручення також вважається здійсненим

у разі надсилання рекомендованим листом, який адресат не отримав: на 7-й день після того, як його неможливо було вручити, за умови, що особа повинна очікувати таке вручення; у разі особистого вручення, якщо адресат відмовляється прийняти документ та якщо така відмова зафіксована поштарем у цей день.

До матеріалів справи був долучений лист секретаря Управління юстиції Верховного суду кантону Ааргау від 29.08.2011 р., за змістом якого постановою від 07.04.2011 р. була надіслана матері на адресу її проживання з чоловіком (громадянином Швейцарії), а повістка про слухання справи 21.04.2011 р. була надіслана 18.04.2011 р. на адресу роботодавця матері у Швейцарії, оскільки чоловік повідомив суд, що його дружина не повернулася до помешкання подружжя. У той же день голова суду телефонувала як до роботодавця, так і на особистий номер дружини. Роботодавець повідомив, що остання хвора і вже протягом тижня з нею неможливо зв'язатися, а зателефонувати особисто дружині не вдалося. Вручення повістки не відбулося, оскільки дружина її не забирала з поштового відділення.

Також постановою від 21.04.2011 р. було надіслано дружині на адресу її місця роботи. Вручення не було можливим, оскільки вона не забирала пошту. На протипагу зазначеним доказам, дружина надала заяву на адресу Посольства України у Швейцарії про те, що з 29.03.2011 р. вона не проживала в цій країні за адресою подружжя. До того ж, за інформацією з виписки з історії хвороби, з 16.04.2011 р. до 10.05.2011 р. відповідачка перебувала на стаціонарному лікуванні у м. Харкові, при цьому судові засідання у м. Брутт кантону Ааргау відбулося 21.04.2011 р. З усього зазначеного вище український апеляційний суд зробив висновок, що дружина не була повідомлена про слухання справи 07.04.2011 р., а слухання справи від 21.04.2011 р.

відбулося з порушенням п. «с» ст. 23 Конвенції про батьківську відповідальність, оскільки їй не надали можливість бути заслуханою в цій справі. Як наслідок, після майже 3-х років міграції справи про визнання швейцарських рішень по українських судових інстанціях суд врешті-решт відмовив у визнанні цих рішень через неповідомлення відповідачки про розгляд справи. При цьому протягом усього періоду вирішення питання про визнання рішень дитина проживала в Україні разом з бабусею та дідусем за материнською лінією, а її батько не мав можливості повною мірою реалізувати свої батьківські права.

«З усією повагою до суду України»

Не менш цікавою є справа Івлевої проти Ятса (Ivleva v Yates [2014] EWHC 554 (Fam)), яка розглядалася у Високому Суді Правосуддя (суддя Пітер

Джексон). У цій справі англійський суд відмовив у визнанні заочного рішення Керченського міського суду Автономної Республіки Крим від 09.10.2013 р. у справі №107/7740/13-ц про розірвання шлюбу.

Відповідно до фактичних обставин, громадянка України та громадянин Великої Британії одружилися у 2000 р. у Великій Британії, де спільно проживали до 2012 р. У 2013 році в англійському суді (County Court) було ініційовано два паралельні процеси: щодо недійсності шлюбу (на підставі заяви дружини) та про розірвання шлюбу (на підставі заяви чоловіка). 07.08.2013 р. суд відхилив заяву дружини стосовно визнання шлюбу недійсним, а чоловік подав заяву щодо вирішення фінансових питань подружжя та розкриття відповідної фінансової інформації. 23.08.2013 р. дружина заповнила Форму І (Form E) – деталізований документ, в якому розкриваються факти особистого життя та відомості про фінансовий стан кожного з подружжя (нерухоме та рухоме майно, бізнес, банківські рахунки, борги, незалежно від того, в якій країні світу вони знаходяться).

У Формі І (Form E) дружина зазначила, що в суді України слухається справа про розірвання шлюбу, але жодних деталей у відповідях на опитувальник чоловіка (financial questionnaire) щодо цієї справи не надала. Лише 16.12.2013 р. дружина надіслала чоловікові електронне повідомлення з копіями документів щодо справи в Україні, а вже 18.12.2013 р. подала до англійського суду заяву про визнання зазначеного рішення.

Згодом виявилось, що 25.07.2013 р. під час перебування в Україні дружина залучила адвоката для подання позову про розірвання шлюбу в Україні та повідомила свого представника про відсутність у неї відомостей щодо точного місця проживання чоловіка.

Український суд розглянув справу на двох засіданнях (06.09.2013 р. та 09.10.2013 р.), про друге з яких відповідач був сповіщений через оголошення у пресі. 09.10.2013 р. заочним рішенням шлюб між сторонами було розірвано. Рішення набуло чинності 22.10.2013 р.

Насамперед, варто зазначити, що в законодавстві Великої Британії містяться спеціальні норми, які стосуються визнання рішень про розірвання шлюбу, ухвалених в інших країнах (overseas divorce). Так, рішення про розірвання шлюбу в іноземній країні може бути визнаним у Великій Британії, якщо розірвання шлюбу чинне за законодавством країни, в якій рішення було ухвалене, а також якщо на момент подання позову хтось з подружжя мав звичне місце проживання чи доміцилій в цій країні або був громадянином цієї країни (п. 46 (1) Акту про сімейне право (Family Law Act 1986)). Описані вимоги у справі Івлєвої проти Ятса були дотримані, оскільки дружина мала громадянство України. Водночас однією з підстав для невизнання іноземного рішення є те, що воно було отримане без вчинення заходів, які мали бути розумно здійснені щодо повідомлення про справу іншого з подружжя, враховуючи особливості провадження та всі інші обставини справи (п. 51 (3) (a) Акту про сімейне право (Family Law Act 1986)).

Суддя Пітер Джексон проаналізував положення чинного на момент розгляду справи ЦПК України та вказав, що відповідач міг бути повідомлений про засідання факсом чи за допомогою інших засобів зв'язку.

Крім того, в нашому законодавстві встановлена спеціальна процедура повідомлення про процес в Україні осіб, які проживають за кордоном. Однак, ймовірно, саме адвокат дружини обрав та запропонував суду повідомити відповідача про засідання через публікацію в урядовій газеті українською мовою (якою чоловік взагалі не володів), яку він навряд чи мав можливість знайти.

При цьому протягом слухання справи в Україні (липень-грудень 2013 р.) дружина могла використати низку інших способів донесення інформації та документів до свого чоловіка (електронною поштою, телефоном, надсиланням за місцем роботи чоловіка, за допомогою спільних друзів, через англійських адвокатів чоловіка та через англійський суд). Натомість дружина надала українському суду недостовірну інформацію про те, що місце проживання чоловіка для вручення повісток було невідоме ні їй, ні її адвокату.

Зважаючи на вказані факти та «з усією повагою до суду України» (with full respect to the Ukrainian court), суддя встановив, що дружина не вчинила розумних кроків для повідомлення чоловіка про слухання справи в Україні, а тому відмовив у визнанні рішення українського суду. Як бачимо, якщо в першій справі, незважаючи на всі способи встановлення зв'язку з відповідачем, вимоги законодавства Швейцарії стосовно повідомлення про справу дотримувалися, у зв'язку з чим сторона була позбавлена можливості висловити свою думку. У другій справі формальні вимоги законодавства України дотримувалися, однак фактично відповідач так і не був повідомлений про справу. В цій ситуації англійський суд детально проаналізував всі обставини та справедливо зазначив, що фактично недобросовісна поведінка позивача призвела до того, що проти відповідача в Україні було ухвалено рішення, про яке останній дізнався вже після набуття ним законної сили. Подібна практика засвідчує, що у справах про визнання та виконання рішення іноземного суду потрібно мати переконливі докази підтвердження повідомлення про час та місце судового розгляду відповідача або вчинити всі розумні та необхідні дії для такого повідомлення і для забезпечення права іншої сторони взяти участь у розгляді відповідної справи (<http://corporate.interlegal.com.ua/?p=2647>). – 2018. – 18.02)..

***

Блог на сайті «Блог: Компанії, банковские счета, сделки, налоги»

Про автора: М. Ліхачов, О. Піголь

Ескроу рахунки: міжнародна практика та її імплементація НБУ

В статтю піднімається тема, которая весьма широко обсуждается в последнее время, — счет условного хранения денежных средств (эскроу) в Украине. Авторы рассматривают договор банковского счета условного хранения, причем особое внимание уделяется зарубежной практике эскроу, в частности и особенности, в корпоративных сделках и процедурах, в том числе, так называемых «squeeze out».

У грудні 2017 р. стрічку юридичних новин сколихнула звістка про те, що в Україні вперше було запроваджено новий вид рахунків – рахунки умовного зберігання (більш відомі за кордоном як ескроу). Насправді, в українському законодавстві цей механізм з'явився ще влітку минулого року, разом зі змінами,

які були внесені до низки нормативно-правових актів, що стосувалися підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах.

Проте лише «під ялинку» Національний банк України своєю постановою врегулював окремі питання функціонування таких рахунків, визначив перелік необхідних документів для їх відкриття та операції, які можна здійснювати за рахунком умовного зберігання.

Що ж являє собою рахунок ескроу? Насамперед, клієнт, який буде власником рахунку, звертається до ескроу-агента для відкриття такого рахунку. На відміну від інших країн, в Україні ескроу-агентом може виступати лише банківська установа. Після подання пакета необхідних документів та проходження обов'язкових банківських процедур, клієнт зараховує на рахунок кошти, які зберігаються на ньому до настання підстав, передбачених договором про відкриття рахунку. Після настання таких підстав (наприклад, надання банку документів, що підтверджують настання певної події, виконання основного зобов'язання) ескроу-агент переказує ці кошти бенефіціару (вигодонабувачу), який визначається власником рахунку в договорі.

Норми Цивільного кодексу надають сторонам достатньо диспозитивності для врегулювання питань, пов'язаних з використанням такого виду рахунку.

Зокрема, гроші можуть бути зараховані на рахунок від третьої особи, переказані на користь третіх осіб або повернуті клієнту. Договір банківського рахунку умовного зберігання може передбачати перевірку ескроу-агентом лише зовнішніх ознак відповідності документів або зобов'язати ескроу-агента фактично перевірити настання підстав для переказу коштів на рахунок вигодонабувача – це його основна відмінність від вже відомого всім акредитива. Порядок зарахування коштів також визначається умовами договору. Це може бути одноразове зарахування або періодичні платежі. Винагорода агента може бути утримана з коштів, які знаходяться на рахунку, або оплачуватися окремо.

Загалом, можна зробити висновок, що законодавство надає сторонам угоди достатньо свободи для використання зазначеного механізму в тому вигляді, який найбільше підходить їхнім вимогам. Звичайно, для відкриття таких рахунків банки пропонуватимуть шаблони договорів про відкриття рахунку. Проте, на нашу думку, договір має бути проаналізований та адаптований під кожну конкретну ситуацію юристами обох сторін угоди. В договорі мають бути детально врегульовані всі ситуації, які теоретично можуть трапитися за період дії договору, тобто від моменту його укладення до отримання коштів бенефіціаром. Таким чином банк і контрагенти матимуть конкретний план дій та уникнуть ситуацій дедлок. Варто зазначити, що положення, які регулюють статус рахунку умовного зберігання, є спрощеною версією тієї угоди, яка набула поширення в іноземних юрисдикціях. Світова практика свідчить, що рахунки ескроу знайшли своє місце у процесі укладення угод та здійснення розрахунків, пов'язаних з купівлею-продажем нерухомості, корпоративних прав, сплатою страхових внесків і податків з нерухомості. Основними відмінностями ескроу рахунків за кордоном і в Україні є наступні. Насамперед, обмежене коло ескроу-агентів. За кордоном у ролі ескроу-агентів можуть виступати банки та інші особи (наприклад, нотаріус, адвокат або юридична фірма). В більшості країн механізм розрахунків з використанням ескроу не є жорстко регламентованим

банківським або фінансовим законодавством і надає сторонам угоди свободу у встановленні прав та обов'язків агента і сторін, при цьому не звільняючи агента від відповідальності (адже він, окрім іншого, несе репутаційні ризики). В Україні така роль надається виключно банкам. Можливо, це дозволить забезпечити протидію легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, саме завдяки специфіці та жорсткій зарегульованості банківської сфери. Іншою відмінною рисою є перелік майна, яке може передаватися на зберігання ескроу-агенту. За кордоном ескроу-агенту може бути передано будь-яке майно. В Україні поки що планують довіряти їм лише грошові кошти. Слід звернути увагу, що особливістю такого рахунку є те, що законодавством не допускається звернення стягнення та/або накладення арешту на грошові кошти, які знаходяться на рахунку умовного зберігання (ескроу), за зобов'язаннями банку, власника рахунку або бенефіціара (в тому числі у разі їх ліквідації). При цьому допускається звернення стягнення та/або накладення арешту на право вимоги володільця рахунку або бенефіціара до банку на підставі договору рахунку умовного зберігання (ескроу), в тому числі на право вимоги виплати грошових коштів (або їх частини), що знаходяться на рахунку умовного зберігання (ескроу), за настання підстав, встановлених договором рахунку умовного зберігання (ескроу). Постає питання про те, чи не буде використано це положення для зловживання з боку недобросовісних осіб з метою здійснення необмеженої за часом «заморозки» коштів на таких рахунках. Загалом, ми вважаємо, що такий інструмент є прогресивним кроком до імплементації європейського законодавства в Україні. Однак на практиці не все так безхмарно, як здається на перший погляд. Під час дослідження можливостей відкриття рахунку ескроу ми звернулися до кількох найпопулярніших українських банків.

Виявилось, що лише деякі з них наразі можуть запропонувати клієнтам відкриття ескроу рахунку та лише в межах процедури примусового викупу акцій у міноритарних акціонерів особою, яка володіє домінуючим контрольним пакетом акцій.

За кордоном така процедура більш відома як «squeeze out». Її суть полягає в тому, що особа (особи, що діють спільно), яка внаслідок придбання акцій товариства стала (прямо або опосередковано) власником 95% і більше акцій компанії (враховуючи кількість акцій, які належать їй та її афілійованим особам), має право надіслати до товариства публічну безвідкличну вимогу про придбання акцій в усіх інших власників акцій товариства.

Такий мажоритарій самостійно відкриває рахунок умовного зберігання та зараховує на нього кошти за акції. Міноритарії зобов'язані продати належні їм акції цього товариства заявнику вимоги. Фактично міноритарії є бенефіціарами ескроу рахунку. Після отримання відповідного повідомлення вони звертаються до ескроу-агента, щоб отримати свої кошти. В Україні вже є компанії, які почали процедуру примусового викупу акцій, зарахували кошти на такі рахунки та чекають звернення акціонерів. Для банків ця процедура є зрозумілою завдяки покроковим інструкціям, які чітко прописані в корпоративному законодавстві. Проте як окрема послуга відкриття рахунків ескроу поки ще не пропонується клієнтам. Ми підтримуємо ініціативу законодавця щодо запозичення світового досвіду та запровадження нових механізмів розрахунків. Сподіваємося, що

найближчим часом українські банки впровадять нову послугу з відкриття та обслуговування ескроу рахунків, а український бізнес стане її активним користувачем(<http://corporate.interlegal.com.ua/?p=2657>).– 2018. – 24.02).

***

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Тимофій Бадіков, громадський діяч

eHealth: як вирішити проблеми електронної системи охорони здоров'я України

2017 рік виявився чи не найскладнішим для вітчизняної медицини. Була проведена лівова частина роботи з підготовки по реалізації медичної реформи. Є безліч позицій, по яких можна критикувати як законодавчу, так і виконавчу владу, зокрема, закони з медичної реформи прийняті з численними поправками, які у багатьох питаннях просто нівелюють суть медичної реформи. Та загалом, варто зробити акцент і на тому, що "наш потяг рушив", і 2018 рік має стати роком запровадження змін.

Діджиталізація як провідний компонент сучасного життя

Мабуть, найвидатнішим досягненням людства стало можливість швидкого обміну інформацією. Діджиталізація (або переведення інформації у цифровий формат) є невід'ємною складовою сьогодення, і медична галузь у цьому не є виключенням.

Електронна система охорони здоров'я – eHealth є незамінним і обов'язковим компонентом медичної реформи України. Основна задача цієї системи – облік укладених договорів між лікарями та пацієнтами, а також доступ до інформації, що стосується здоров'я кожного пацієнта. Перше обговорення концепції електронного здоров'я відбулося восени 2016 року. У той час у експертів виникало чимало питань стосовно доцільності введення такої системи. Один з аргументів проти eHealth зводиться до того, що вводити цю систему немає сенсу, адже ми поки що не знаємо, яка модель охорони здоров'я у нас буде. Чи є справедливим таке твердження? На мою думку – ні, адже система обліку взаємовідносин між пацієнтом та медичним закладом та лікарем не має жодного стосунку до загальної моделі охорони здоров'я. Дані, які ми зможемо отримувати завдяки системі eHealth, дозволять нам підвищувати якість надання медичних послуг та проводити моніторинг, що є вкрай важливим.

Сьогодні запровадження та розвиток електронної системи охорони здоров'я варто розглядати у площині трьох основних аспектів:

- * нормативна база;
- * запровадження медичних інформаційних систем (МІС);
- * запровадження сервісів на місцевому рівні.

Нормативно-правовий аспект eHealth

В основі роботи електронної системи охорони здоров'я eHealth лежить низка ухвалених документів, а саме:

* Розпорядження Кабінету міністрів України від 30.11.2016 N1013-р, що фактично дало старт підготовці закону про реформу фінансування охорони здоров'я України.

* Меморандум про намір співпраці для створення в Україні ефективної системи охорони здоров'я від 25.11.2016.

* Меморандум про затвердження технічних вимог із створення в країні Пілотного Мінімального Життєздатного Продукту у рамках електронної системи охорони здоров'я від 22.12.2016.

* Меморандум про створення ефективної та прозорої системи охорони здоров'я України, що був підписаний між Міністерством охорони здоров'я, Державним агентством з питань електронного урядування та Громадською Організацією "Transparency International Ukraine" і Благодійною Організацією "Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД" від 16.03.2017. Згідно положень цього меморандуму, був визначений початок роботи Проектного офісу eHealth, а також розподіл обов'язків і відповідальності між різними сторонами.

* Наказ міністерства охорони здоров'я від 07.09.2017 N1060 "Про тестування компонентів електронної системи обміну медичною інформацією, необхідних для запуску нової моделі фінансування на первинному рівні надання медичної допомоги". Саме цей наказ від МОЗ створює правову основу для запуску компонентів електронної системи охорони здоров'я у тестовому режимі як для лікарень, так і лікарів та пацієнтів.

У 2018 році мають бути узгоджені усі нормативні та організаційні питання що пов'язані із впровадженням електронної системи eHealth, зокрема це початок роботи Національної служби здоров'я та оператора центрального компоненту – державного підприємства, що займатиметься обслуговуванням реєстрів лікарів, медичних закладів та пацієнтів. Наказом міністерства охорони здоров'я N1597 від 14.12.2017 було створене Державне підприємство "Електронне здоров'я", яке буде адмініструвати усю роботу eHealth. ДП "Електронне здоров'я" зареєстроване 03.01.2018, і на сьогодні МОЗ оголосило конкурс на посаду керівника цього підприємства.

Наразі стоїть проблема наповнення новостворених структур кваліфікованими кадрами, а також забезпечення нормативно-організаційної бази із зрозумілими механізмами того, як гроші будуть надходити лікарю. Саме цей аспект є одним із найбільш ризикованих, адже якщо більшість лікарів буде невдоволена новими правилами нарахування, кредит довіри до новоствореної системи буде втрачений.

Лікарні мають співпрацювати з ІТ-компаніями

Медична інформаційна система – це складова електронної системи охорони здоров'я, яка працює у клініках та пов'язана із центральним компонентом eHealth.

Саме МІС є ахіллесовою п'ятою електронної системи охорони здоров'я України. Відповідальність за їх впровадження МОЗ покладає на медичні установи та місцеву владу. Тобто керівництво лікарні, або ж місцеві чиновники мають залучити до роботи ІТ-компанії, аби ті створили для того чи іншого медичного закладу (чи мережі закладів) продукт, через який лікарня може підключитися до центрального компоненту eHealth та обмінюватися із ними інформацією.

На сьогодні існує декілька класів медичних інформаційних систем, які

відрізняються між собою за рівнем складності оперування. Є МІС, які забезпечують лише мінімальний функціонал задля взаємодії із центральним компонентом eHealth. Більш складно організованою є МІС, яка також надає і окремі сервіси для лікарів та пацієнтів, наприклад, електронна реєстрація, система управління потоком пацієнтів тощо. Найбільш складною та комплексною є МІС, що дозволяє автоматизувати роботу усього медичного закладу.

У цьому році ми маємо створити електронну систему з мінімальним функціональним набором, який би дозволив нам вести реєстр пацієнтів, лікарів та медичних закладів. Як будуть створені реєстри, запрацює і принцип "гроші йдуть за пацієнтом", адже для її реалізації необхідна система обліку, без якої говорити про реформування медичної галузі в Україні просто немає сенсу.

Перспективи для ІТ-бізнесу

Реалізація принципів діджіталізація на державному рівні дає неабиякий імпульс розвитку ІТ-бізнесу. Всі ми пишаємося українськими фахівцями у галузі цифрових технологій, які, на жаль, в основному працюють на іноземні компанії та держави. eHealth – прекрасна нагода для вітчизняного ІТ долучитися до реформування системи охорони здоров'я, та, безумовно, отримати з цього гарний прибуток.

Власне, третім аспектом розвитку системи eHealth є конкретні ІТ-рішення, які дозволять реалізувати усі ті вимоги, які ставить перед нами медична реформа, зокрема – підпис декларації між лікарем та пацієнтом. Але перелік сервісів не обмежується лише цим.

Варто зазначити, що на сьогодні в Україні створюється досить успішна модель для розвитку електронної системи охорони здоров'я, і той факт, що держава вирішила обмежити своє втручання лише центральним компонентом eHealth, є позитивним моментом. Тобто наразі ми маємо унікальний шанс інклюзивного розвитку системи охорони здоров'я, до якої мають долучитися ІТ-компанії. Варто наголосити, що МОЗ не буде регулювати окремі ІТ-рішення, які приймаються для запровадження тої чи іншої медичної інформаційної системи. Це означає, що кожен медичний заклад може запропонувати свої унікальні послуги.

Громадська організація "Платформа Здоров'я" закликає ІТ-бізнес долучитися до розробки електронної системи охорони здоров'я. Це унікальний шанс, аби продемонструвати усьому світу, що Україна здатна створити якісний продукт світового рівня. Враховуючи досвід інших держав, та маючи на руках усі сучасні досягнення у сфері цифрових технологій, ми просто зобов'язані створити для громадян України найкращу електронну систему охорони здоров'я(<http://blogs.pravda.com.ua/authors/badikov/5a953ee774160/>). – 2018. – 27.02).

Блог на сайті «Lv.ua»**Про автора:** Андрей Вадатурский, народный депутат, фракция БПП***На низькому старті реформи водних шляхів: контраргументи***

Верховна Рада буде визначатись з майбутнім судноплавства на річках України і нашого суднобудування. Мова йде про розгляд законопроектів «Про внутрішній водний транспорт» (далі – ВВТ). Дійсно, сумнівів, що закон країні потрібен – немає ні в кого. А от, який шлях розвитку галузі він має містити в собі – питання, відповідь на яке, на жаль, далеко не всі бажають і взагалі спроможні прийняти.

Як відомо, наразі в парламенті зареєстровано два принципово різні проекти-варіанти цього закону – №2475а і №2475а-3. І під час голосування за той чи інший проект насправді кожен депутат постане перед історичним вибором для держави: або ми продовжимо плестися позаду передових країн світу, як сліпі кошенята, або нам вистачить сміливості, і ми разом зробимо великий крок вперед. Серед авторів та шанувальників проекту №2475а – заступник голови Комітету з питань транспорту ВР Борис Козир та керівник Міністерства інфраструктури Володимир Омелян. Після декількох років спроб донести фахові аргументи проти положень проекту складається враження, що для них чим гірша буде модель реформи – тим краще.

Так, вони оперують правильними гаслами, по типу: «Нам потрібен закон, який зможе якісно змінити не лише річкову і морську галузі, але і всю Україну»; «Останні дослідження показують, що логістика в Україні на 40% дорожча ніж в країнах ЄС». Але ви можете здивуватися, як просто побачити, що за цими гаслами – нічого, хіба що заробіток для тих, хто звик дурити країну, працюючи в офшорі.

На початку лютого Міжфракційне депутатське об'єднання «За розвиток річок України» ініціювало і провело круглий стіл на тему: «Відновлення суднобудування і судноплавства в Україні». Насправді це стало чи не єдиним фаховим обговоренням шляхів реформи ВВТ за декілька років, коли висловитися мали можливість всі сторони. Навіть якщо для цього довелося фактично вмовляти вислухати аргументи альтернативної точки зору міністра, який хотів хутко втекти з засідання:

Тому я хочу ознайомити вас із висновками, до яких дійшли учасники дискусії з приводу трьох головних розбіжностей між законопроектами.

Введення річкового збору

Омелян з Козирем наполягають на тому, щоб річковий збір був. Протягом двох років зі свого боку ми питаємо: навіщо обтяжувати галузь новим податком, якщо вона в Україні і без того не працює? І чуємо різні відповіді. Навіть смішно передивлятися всю «еволюцію» річкового збору:

- спочатку вони казали, що потрібно збирати гроші з підприємців повністю на утримання всієї занедбаної річкової інфраструктури, називаючи цифри в 400-500 мільйонів;

- потім погодились, що це занадто, і зменшили до 10 мільйонів, перейшли до відвертостей по типу: «Було б добре, щоб вистачило хоча б на зарплатні для

штату нової державної адміністрації»;

- далі ж вони почали запевняти, що збір потрібен, аби адмініструвати вантажообіг на річках...

Важко собі уявити, це ж скільки для цього потрібно людей? В кожному порту свій штат? Приміщення, комп'ютерне обладнання і все таке інше... Чи не дешевше українському підприємцю буде закрити бізнес і дотувати державу, а не створювати робочі місця та намагатися при цьому хоч трохи заробити?

За весь цей час ми так і не отримали конкретної та обґрунтованої розрахунками відповіді, скільки їм потрібно чиновників, щоб адмініструвати річковий збір, і чи можливо це робити в одному басейні. Наприклад, як збирати кошти з пасажирських човнів (яких зараз немає), але можуть почати перевозити киян з одного берега на інший? Як бути з водними таксі?

Врешті решт, у прихильників законопроекту №2475а вичерпалися аргументи за введення річкового збору, залишилися останні три:

1. Перевізник внутрішніми водними шляхами звільняється від сплати одразу декількох портових зборів – канального, корабельного, маякового, санітарного, якірного та адміністративного.

2. Він потрібен задля того, щоб повертати 50 мільйонів євро кредитів від європейських банків, які вони планують залучати.

3. Україні край необхідно ремонтувати шлюзи на Дніпрі.

Але, по-перше, подання ініціативи введення річкового збору, як «спасіння» від цілої низки портових зборів, – це маніпуляція. Іншими словами, вони пропонують ЗАМІНИТИ портові збори річковим. І взагалі незрозуміло, а в чому тоді сенс такої «реформи». До того ж, Світовий банк каже, що портові збори потрібно знизити на 63%. Тобто, не створювати їм на заміну новий податок, розмір якого, до речі, залишається невизначеним, а максимально звільнити річкові перевезення від податкового навантаження. Це необхідно для того, щоб українські виробники могли конкурувати на світовому ринку.

Запропоноване ж не тільки не зробить річку привабливою для інвестицій, але ще може навпаки призвести до здорожчання річкових перевезень в одному басейні.

По-друге, незрозуміло, як вони збираються обслуговувати кредити за рахунок тих 15 мільйонів гривень, що має надійти від бізнесу у вигляді сплати річкового збору. Навіть якщо порахувати 5% річних, виходить близько 65-70 мільйонів. А при цьому потрібно ще й утримувати штат чиновників. Якась вища математика...

І, по-третє, ремонт аварійних шлюзів – це обов'язок держави, особливо враховуючи те, що заробляють на них гідроелектростанції. І перекладати цей обов'язок на плечі перевізників – верх цинізму. Плюс сам законопроект забороняє використовувати річковий збір на ці цілі!

Ще цікавіше те, як Омелян подає за власну перемогу направлення 300 мільйонів гривень на днопоглиблення річок за рахунок грошей Адміністрації морських портів:

- Не чекаючи прийняття закону, ми прийняли рішення, знайшли в рамках бюджету АМПУ 300 мільйонів, і вони вже цього року будуть використані на днопоглиблення річки Дніпро, Прип'яті, а також інших річок для забезпечення

повноцінного судноплавства. Але знов ж таки, це одноразовий захід, це старт.

Хоча керівник АМПУ Райвіс Вецкаганс сам заявив, що не можна відокремлювати розвиток річкових портів від морських. Лише у його управлінні третина портів – річкові. І, мабуть, збираючи з усіх по 7-8 мільярдів кожного року, витратити 300 мільйонів на річкову інфраструктуру – це навіть замало. Чи не так? То, може, і на ремонт шлюзів знайшлося б, якщо добре пошукати? Адже ціна питання – всього 250-400 мільйонів. Тим паче, механізм перерозподілу коштів в рамках підвідомчих підприємств нарешті міністром засвоєний.

Більш того, законопроектом №2475а-3 запропоновано надійне джерело фінансування: направляти на розвиток річкової інфраструктури мінімум 10% канального збору, який сьогодні бізнес ВЖЕ сплачує, користуючись саме річкою. Вийде приблизно 200 мільйонів гривень в рік, чого більш ніж достатньо.

Створення нової адміністрації – на річках

Законопроектом №2475а пропонується створення нового державного підприємства по типу АМПУ, але для обслуговування річкових водних шляхів. При чому так само з відокремленими структурними підрозділами одразу на декількох ділянках. Поки навіть невідомо, скільки їх буде, і яку за кількістю армію нових чиновників доведеться утримувати.

Аргумент за створення чергового ДП у прихильників законопроекту №2475а лише один: воно повинно замінити всі інші структури, які сьогодні займаються річковим комплексом, а саме ДП «Укрводшлях», ДУ «Держгідрографія», Державну службу з безпеки на транспорті, Річкову інформаційну службу в Україні, «Укрзалізницю» і АМПУ.

Під час засідання круглого столу Омелян взагалі заявив, що при створенні нового ДП всі вище перелічені він ліквідує. Але ж ви розумієте, що це фантастика.

І перш ніж радіти таким «новаціям», варто розуміти, що підприємство, яке так хочуть створити:

- централізує владні повноваження;
- не тільки буде збирати податки у вигляді річкового збору, а і само буде вирішувати його розмір;
- забере у місцевих органів влади прибережні смуги, й будувати інфраструктурні об'єкти на річці зможуть лише обрані. Такі питання будуть вирішуватися в ручному режимі з усіма корупційними наслідками.

Простіше кажучи, повноваження органів місцевого самоврядування у сфері ВВТ повністю нівелюються. Міністерство інфраструктури буде особисто надавати погодження, наприклад, на проекти будівництва причалів, його операційних акваторій та підхідних каналів. Не розумію, про яку тоді децентралізацію в країні ми говоримо і мріємо, агітуючи за створення нового монополіста?

Вільний допуск суден під іноземними прапорами на українські річки

Варто зазначити, що обидва законопроекти не забороняють іноземцям користуватися внутрішніми водними шляхами України, що є світовою практикою. Але у проекті №2475а дозволяється також займатись комерційною діяльністю, що якраз і суперечить угоді України з ЄС. Ми вже бачили наслідки на річці Дунай: однозначно це закінчиться заповненням річок офшорним

металобрухтом, і під українським прапором ніхто ходити не буде.

Аргумент Омеляна – такий підхід «сприятиме здоровій конкуренції на ринку перевезень». Але, вибачте, здорова конкуренція може бути тільки тоді, коли українські перевізники отримують такий же «вільний доступ» до річок інших країн. Хіба такий доступ сьогодні забезпечений? Ні. Хоча ніхто міністру не забороняв вести перемовини і укласти двосторонні угоди.

Ні в ЄС, ні в США такого собі не дозволили б. І в Штатах, до речі, не просто ЗАБОРОНЕНО заходити під іноземним прапором, доступ до річок там відкритий лише суднам, що були побудовані на американських підприємствах.

Для довідки:

- закон США про торговий флот (закон Джонса), що не дозволяє іноземним судам перевозити вантажі всередині країни, в тому числі на заморські території Штатів, існує з 1920 року;

- незважаючи на це, у 2011 році морським і внутрішнім водним транспортом в США було перевезено 2,1 мільярди метричних тонн вантажів, загальний оборот галузі в грошовому обчисленні склав \$39,9 мільярдів;

- згідно з інформацією американського інституту транспорту, закон про торговий флот забезпечує в Штатах понад 82 тисяч робочих місць, включаючи екіпажі, а також будівництво, судноремонт та обслуговування суден і військових кораблів, портову адміністрацію і торгових менеджерів; ще понад 380 тисяч робочих місць створено в суміжних областях;

- загальна виручка компаній, безпосередньо пов'язаних із законом Джонса, в 2011 році склала близько \$35 мільярдів, сума сплачених податків всіх рівнів – \$2,6 мільярди; якщо ж додати суміжні галузі, то оборот зросте до \$93 мільярдів, а податки майже до \$10 мільярдів.

Українські ж «реформатори» вирішили зіграти на користь інших держав. І потрібно називати речі своїми іменами, мова йде про цинічну зраду національним інтересам.

Хто після такого буде працювати під українським прапором? Сплачувати податки, піднімати економіку держави? Ніхто. Перейдуть під офшорний прапор, почнуть ще торгувати паливом без акцизу і нестимуть витрати на 40% менші. От і все пояснення. В цьому – прихована схема.

Не кажучи вже про загрозу для національної безпеки під час подій на Сході. У нас шість шлюзів. Можете собі уявити, якщо одне з офшорних суден навмисно або ненавмисно вибухне поблизу верхнього шлюзу? Решта складуться, як доміно. Хто буде нести відповідальність за безперешкодний захід в українські річки без дозволу будь-кого? Під час бойових дій в країні! Ось він справжній патріотизм... Декому просто кортить мати легальні офшори в середині країни!

Тому я не бачу необхідності для послаблення дозвільної системи для входження іноземного прапору. В тому числі й через те, що цей крок остаточно доб'є вітчизняне суднобудування та надію на створення вітчизняного флоту, яким колись пишалась Україна.

Законопроект №2475а-3 обґрунтовано надає перевагу національного перевізнику, тим самим створюючи попит на будівництво суден в середині країни. Я цілком поділяю позицію суднобудівників, що потужностей

українських заводів вистачить, аби покрити існуючий дефіцит флоту. Тим паче, згідно з дослідженням Центру транспортних стратегій, Україні вигідно будувати власний флот, який може окупитися лише за 8 років. Додатково ми отримуємо близько 10 тисяч нових робочих місць, сотні мільйонів доларів бюджетних відрахувань, ріст ВВП і примноження інвестицій в суміжні галузі.

Наостанок, я хотів би звернутися до колег депутатів із закликом зробити правильний вибір.

Ви знаєте, що ми завжди готові шукати компроміси, але, на жаль, тим, хто прагне прощтовхнути схеми, передовий досвід не потрібен. Саме тому вони і відмовляються чути фахові аргументи.

Я прошу, поки у нас ще є можливість запустити дієву реформу внутрішніх водних шляхів, давайте скористаємося нею! (https://blog/andrey_vadaturskiy/391157_nizkomu_starti_reformi_vodnih.html). -- 2018. – 26.02).

***

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Елена Хитрова, юридический советник реформы системы здравоохранения в составе рабочей группы при Министерстве здравоохранения Украины

Отпустить нельзя удержать: кто и почему подает иски на автономизированные медучреждения

Не успели украинцы понять, что такое “автономизация медучреждений”, и чем она сделает их работу более эффективной, как в разных регионах появились судебные иски, цель которых — признать недействительной автономизацию той или иной больницы. Суды первой инстанции остаются на стороне “автономизированных”, но противники изменений не успокаиваются.

К примеру, в конце декабря прошлого года профкомы двух львовских стоматологий, проиграв в суде первой инстанции и получив отказ в апелляционном суде, подали жалобу в Верховный суд. Сейчас дело готовится к рассмотрению в Верховном суде коллегией Кассационного административного суда.

Подобное развитие событий ожидаемо: автономизированные больницы выходят из-под ручного управления чиновников и деньги, которые выделяет на медучреждения государство, попадают к больницам напрямую, минуя “промежуточные карманы”.

Все, либо никто

Попытки “откатить автономизацию назад” в области первичной медицины могут объясняться еще одной любопытной деталью. Новая система финансирования “деньги идут за пациентом” вступает в силу в конкретном городе/районе (или объединенной территориальной громаде) только тогда,

когда все центры первичной медико-санитарной помощи (ЦПМСД) города/района (или ОТГ) автономизированы. Медсубвенцию можно пересчитать для всей территориальной единицы, но не для отдельных бюджетов — предупреждает МОЗ.

Стоит одному ЦПМСД остаться в старом статусе — и всё, финансирование всей первичной медицины района будет происходить по-старому: государственная субвенция будет попадать в медучреждения не напрямую от НСЗУ, а распределяться через традиционное “чиновничье сито”. И ни о каком повышении зарплат врачам и создании здоровой конкуренции за пациента речь уже не пойдет.

Манипуляции Конституцией

Во Львове уже больше года не могут завершить автономизацию двух учреждений, упомянутых мной в начале (коммунальные 3-я и 5-я стоматологические клиники).

Только Львовский городской совет принял решение о преобразовании этих учреждений в коммунальные предприятия (читай — о возможности учреждениям эффективно распоряжаться средствами и платить приличные зарплаты сотрудникам), как получил иск в суд.

Свой иск профком обосновывает якобы нарушением 49-й статьи Конституции Украины (право на бесплатную медицинскую помощь) и тем, что городской совет вообще не имел права принимать такое решение.

И хотя суд первой инстанции отказал в удовлетворении иска по причине отсутствия правонарушения, профком тут же подал апелляционную жалобу. Апелляционный суд тоже не увидел ничего незаконного в изменении статуса этих больниц, поэтому профкомы подали ещё и кассационную жалобу.

Для тех, кто не знаком с юридическими тонкостями, уточним.

Во-первых, ни о каком нарушении 49-й статьи здесь речь не идет: если медучреждение предоставляет услуги, гарантированные государством как бесплатные — оно и дальше будет предоставлять их бесплатно для пациента.

Уточним, что экстренные стоматологические услуги входят в пакет бесплатной помощи.

Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення (стаття 4)

Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я (розділ “Завдання реформи)

Правила виклику бригад швидкої медичної допомоги (10 пункт 3 абзац)

И, к слову, в решении суда говорится о городской программе финансирования стоматологической помощи, благодаря которой в соотношении платные/бесплатные услуги после автономизации ничего не изменится.

Что касается прав горсовета, то именно местные советы, в ведении которых

находятся медучреждения, и имеют право принимать решение об автономизации. В случае с городскими клиниками — именно горсовет.

Полноценной статистики таких судебных исков пока что нет, но подобные случаи есть в Винницкой, Черниговской, Ровенской, Полтавской и других областях. Иски касаются как учреждений первичного уровня (поликлиники, центры первичной медико-санитарной помощи), так и “вторички” (специализированных учреждений). Основой для исков, как правило, становятся нарушения регламента во время принятия решения о реорганизации медучреждения. Пока что по всем известным мне искам суды первой инстанции принимают решение в пользу ответчика — то есть, городским/районным советам пока удается отстоять свое решение о расширении автономии для больниц. Но судебный процесс — это в любом случае трата денег громады и времени специалистов, которые могли использоваться и более продуктивно.

Даже если противники реформирования через суд не отменяют реорганизацию, они могут приостановить этот процесс на долгие месяцы, что также может быть их целью.

Кто против автономизации больницы?

Обжаловать в суде решение об автономизации больницы могут профсоюзы, главврачи, депутаты местных советов, общественные организации. На такой шаг решаются, как правило, те, кто не хочет терять свой материальный и социальный капитал, полученный благодаря нынешнему состоянию украинской медицины.

1. Чиновники и депутаты. Деньги

Именно они в случае успешной реорганизации больниц теряют контроль над государственной медицинской субвенцией. Сейчас она рассчитывается на весь город/район, а уже местные власти распределяют деньги по медучреждениям. После реформы средства будут перечисляться на счета больниц, и те уже сами решат, как ими распоряжаться.

Повторюсь: перейти на новые условия финансирования могут только все медучреждения города или района одновременно. Стоит одному медучреждению населенного пункта не пройти или не завершить процесс реорганизации, все остальные будут финансироваться по старому принципу. А чиновники продолжают распределять бюджетные деньги в ручном режиме.

Контроль

Чиновников часто беспокоит, что главврач якобы получит неограниченные полномочия, а они контроль потеряют. Сейчас “через Иван Иваныча из горздрава” вполне можно устроиться на работу врачом или получить другое “теплое местечко” в любом медучреждении города. После автономизации главврач будет подотчетен не чиновникам, а громаде, следить за его действиями будет Наблюдательный совет.

Популизм

Скоро местные выборы. И многие депутаты не стесняются зарабатывать электоральный капитал на противостоянии медреформе. Они играют роль таких себе суперменов, спасающих избирателей от мифических “ужасных последствий” медреформы, в частности — автономизации.

2. Главные врачи многих больниц привыкли быть “вечными”. Они занимают свои “хлебные” должности не то что годами — десятилетиями. Как руководители бюджетных учреждений они привыкли, что их содержат, а результаты их работы никто не оценивает. Но когда больница станет коммунальным предприятием, к ним будут другие требования, несоблюдение которых — основание для расторжения трудовых отношений. Для “вечных” это — большие риски.

К примеру, в Полтаве решение облсовета об автономизации Полтавского областного центра МСЭК (медико-социальной экспертной комиссии — ред) обжаловала в суде именно его главврач. Она занимает свою должность уже более двадцати лет. А в ходе борьбы за неё вскрывается всё больше подтверждений “прибыльности” рабочего места главврача областной МСЭК. В суде главврач жаловалась на нарушение Регламента облсовета, нарушение её трудовых прав и даже ущемление в правах людей с инвалидностью — авось что-то, да сработает. Суд признал все эти жалобы необоснованными. Но время сотрудников и деньги, потраченные на судебные разбирательства, могли быть использованы более продуктивно.

Главврачи иногда саботируют процесс автономизации, ограничивая и искажая информацию о нововведениях и для персонала, и для пациентов.

3. Профсоюзные комитеты также часто выступают против изменений в медсфере. Иногда работники медучреждений действительно не понимают, как именно изменится их работа и жизнь после медреформы. Иногда ими просто манипулируют и заставляют сыграть свою роль.

Врачи, неуверенные в своем профессионализме, переживают, что будет, если пациенты их не выберут. А административная команда — бухгалтеры, юристы, работники отдела кадров — боится сокращений.

Страхи последних иногда обоснованы. Опыт других стран показывает: немедицинские услуги выгоднее закупать у внешних поставщиков, а не содержать в больнице штат поваров, прачек, сантехников, да ещё и оплачивать оборудование для их работы.

В Черновицкой области профсоюз медработников Герцаевского района подал иск, указывая на нарушение норм Закона “О местном самоуправлении в Украине”. Они жаловались на то, что не были проведены общественные слушания и не учитывалось мнение громады при принятии депутатами решения о судьбе больницы.

Слушания на самом деле были, хотя и с некоторыми нарушениями регламента. Требования профсоюза суд в июле прошлого года признал необоснованным.

4. Иногда в роли противников автономизации больницы выступают местные жители, сама громада — после манипуляций со стороны чиновников или других противников медреформы. Люди часто не знают, какие изменения планируются и к какому результату они должны привести — им не хватает информации, они начинают додумывать и рождать новые страшилки о медреформе

Что делать, если реформа в твоей громаде не идет?

Если хотите узнать, реорганизуются ли больницы вашего города/района, вы можете написать информационный запрос об этом вашему депутату и в местную администрацию. Все они обязаны дать официальный ответ на указанный вами адрес. Можно занести такой же запрос и в приемную главврача.

Если процессы реорганизации не начаты и не планируются — задавайте вопросы о том, почему, депутатам и чиновникам — в письменном виде. Чем больше таких запросов, тем понятнее им будет, что просто “прикинуться ветошью” и ничего не делать в направлении медреформы уже не получится.

Если же в вашем городе/районе процессы автономизации уже начались или только готовятся к старту, тем, кто входит в рабочую группу по этим вопросам пригодятся следующие советы.

1. В первую очередь определите:

- кого лично затронут перемены в способе финансирования больниц,
- реальные потребности жителей,
- возможности медицинского персонала.

Стройте дальнейшую работу, основываясь на этих данных.

2. Регулярно проводите встречи с людьми, рассказывайте честно о возможностях и рисках, которые несет реформа.

3. Изучите регламент местного совета, чтобы у противников медреформы не было повода обжаловать решение о реорганизации больницы в суде. Особое внимание уделите общественным слушаниям и обнародованию проектов решений, если это предусмотрено регламентом вашего местного совета.

4. Готовясь к изменению статуса больницы, детально продумывайте каждый шаг и возможные риски (можно ориентироваться на алгоритм, разработанный нашей командой).

5. Пропишите устав автономизированного учреждения так, чтобы как можно меньше факторов ограничивали развитие больницы. Закрепите уставом роль персонала больницы и общественности в управлении и контроле её деятельности.

Тогда у противников реформы будет гораздо меньше причин и поводов

обжаловать в суде автономизацию медучреждений, которая так нужна вашему району или городу (https://lb.ua/blog/elena_khitrova/391350_otpustit_nelzya_uderzhat.html). – 2018. – 27.02).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Павел Гречковский, адвокат, член Высшего совета правосудия

Реформа адвокатуры: завершённый проект «для галочки»

Работа над проектом изменений в закон «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» завершилась. Законопроект прожил один месяц в публичных форматах рабочей группы, заседаний при участии маленького актива из членов РСР и декоративного круглого стола в АП с представителями адвокатур регионов. 16 февраля Совет по судебной реформе в смешанном (расширенном) составе провел финальное заседание. В дискуссии с представителями адвокатского сообщества официально поставлена точка. Это не хорошая новость. Это четкий посыл, что игры в демократию с 40 тысячами адвокатов закончились. Что дальше?

Самое первое впечатление – после года бездействия с началом 2018-го инициаторы законопроекта спешили так, как будто уже завтра Верховная Рада эвакуируется из страны. Суэта была вызвана не то давлением международных партнеров, а реформу адвокатуры курирует Совет Европы по Плану на 2015-2017, не то неуверенностью в своих силах в переменчивых политических раскладах. Возможно, темп диктовала пиар-стратегия самих реформаторов, вынужденных реабилитироваться после неудобной репутационной истории с законопроектом об Антикоррупционном суде. Из-за жестких временных рамок дискуссия не могла быть полноценной. То, что у адвокатов могут быть разные мнения о перспективах профессии, это нормально.

Что представляет собой итоговый документ после 16 февраля, сказать сложно. Вполне допустимо, что он будет меняться в дальнейшем, но без созыва РСР, без ведома внешних экспертов и адвокатов, вообще без публичности. Высока вероятность, что в президентской папке окажется совершенно другой вариант реформы. Не исключено, что в парламенте появятся и депутатские законопроекты. Условия для теневой подмены уже созданы. Ведь из-за процедурной нечеткости, неустановленного порядка голосований, не оговоренного регламента заседаний, неопределенного круга участников с правом голоса неясно, с нами просто консультировались или мы все-таки на что-то влияли. И к чему мы в результате пришли? Судя по постам в фейсбуке, которые члены рабочей группы публиковали по итогам каждой встречи, одна и

те же идея кому-то казалась достигнутой победой, а кому-то – изъятим положением законопроекта.

Происходило это не только из-за информвойны между отдельными участниками процесса, но и из-за терминологической и логической запутанности самого законопроекта, не оглашенного регламента самих дискуссий. Когда в одной комнате собираются 4 члена РСР из 42, это считается заседанием Совета или они просто привлеченные наблюдатели? Именем кого принимается решение в их присутствии? Показательно, что министр Петренко как член РСР вообще не проявил интереса к реформе адвокатуры, а действующий директор Центра правовой помощи при Минюсте даже не включен в состав профильной Рабочей группы — его место занимает прежний руководитель, даже не адвокат. Видимо, славу реформаторов Минюст решил уступить другому государственному ведомству.

Но проблема не в том, что состав Совета судебной реформы не обновлялся. Проблема —использование его бренда для продвижения законодательных инициатив в интересах отдельных групп, а не институтов правосудия.

Выписанный в полном отрыве от украинских реалий, наспех одобренный двумя экспертами Совета Европы, навязанный адвокатскому сообществу как базовый, законопроект содержит столько неработающих механизмов, что адвокатура не реформируется, а развалится при первой же попытке реализовать его на практике. Умысел или недосмотр?

С этим главным мессаджем о ликвидации независимой адвокатуры последовательно выступала Национальная ассоциация адвокатов Украины. Но ее компетенция, законные полномочия представителя адвокатуры в отношениях с органами власти, пятилетний опыт руководителей национальных и региональных органов адвокатского самоуправления оказались проигнорированным в гонке за быстрым результатом.

За что мы боролись? За большой объем прав адвокатов и механизмы их защиты в новом процессуальном законодательстве. За адекватные налоги для адвокатов, которые занимаются индивидуальной деятельностью. За равный доступ к профессии, с учетом роста желающих из-за адвокатской монополии в судах. За обеспеченное право каждого адвоката на участие в самоуправлении. За возможность усилить единый голос профессии, необходимость которого очевидна в условиях прессинга на адвокатуру как институт и отдельных адвокатов, особенно в резонансных делах. Видя качество предложенного для обсуждения документа, НААУ предоставила альтернативный законопроект об адвокатуре, пакет изменений в УПК и Налоговый кодекс. Это были реальные конструктивные предложения, но им была отведена роль бюрократической формальности.

Очевидно, от того, что цели реформаторов и НААУ изначально

расходились. Главное для наших визави — принять новый закон. Не важно какой. Просто другой. Реформа готова, можно поставить галочку «сделано»! Хотя этот законопроект не оговорен в условиях сотрудничества с МВФ, а для Евросоюза эта реформа считается выполненной еще в 2012 с принятием действующего закона об адвокатуре.

Концептуально, законопроект не даст никаких ощутимых улучшений для адвокатуры, очень опосредованно коснется обычных граждан. Если коротко, на это и направлены усилия авторского коллектива и ключевой блок законопроекта. Можно было назвать честно — «Закон об упразднении независимости адвокатуры».

Нас упрекали в том, что НААУ блокирует реформу, поскольку борется за сохранение себя, а настоящая реформа — это то, что нужно всем людям. И законопроект — для них. Спорный тезис, если посмотреть на результат. Главная новелла — 27 региональных палат адвокатов, которые переберут значительную часть полномочий единой национальной ассоциации. Этому предшествует ликвидация всех органов, созданных адвокатами за 5 лет по всей стране. В ходе ликвидации юрищ будут выплачены миллионные издержки, естественно, за счет самих же адвокатов. Именно они назначены кредиторами реформы адвокатуры. Демократичность этого процесса сомнительна, так как выбрать новую адвокатскую власть в областях будут от имени 5-10% адвокатов каждого региона.

Это порог легитимности конференций, и на большее количество участников авторы законопроекта не рассчитывают. Сомнительно, что кто-то будет стараться обеспечить полную явку всех и искать помещение, чтобы разместить несколько тысяч человек. Нет сомнений лишь в том, что таких 5%-конференций будет по нескольку в каждой области, с дальнейшей войной за легитимность. Будет выбор — два-три параллельных совета адвокатов в регионе или вообще ни одного.

Как этот узаконенный переворот адвокатского самоуправления усиливает защиту прав граждан, содействует верховенству права? Это помогает адвокатам, повышает профессионализм и независимость? Если адвокат не только член национальной ассоциации, но и региональной палаты, как «двойное членство» делает его работу менее рискованной или более эффективной? Адвокаты имеют право на практику по всей стране. Если у киевского адвоката — суд в Луганской области, нужно ли ему вступать еще и в Луганскую региональную палату, чтобы получать там помощь и не восприниматься, как чужаку?

Для создания видимости европейских стандартов новая система сложена из разных частей польской и германской моделей. Но в чем практическая полезность слепого заимствования самоуправления в других странах, если за день в Киевской области может быть больше обысков у адвокатов, чем во всей

Франції за год? Наверное, это происходит не из-за несправедливого распределения полномочий между советами адвокатов и квалификационно-дисциплинарными комиссиями адвокатуры. Но у реформы другие приоритеты — усложнить систему адвокатского самоуправления.

И еще бонус. Упрощенный доступ в адвокатуру для судей и прокуроров. Получается, реформа адвокатуры как финальный компонент судебной реформы должна покрыть издержки реформы прокуратуры и судов. Ведь там галочки уже давно проставлены. Осталось разобраться с последствиями и пристроить уволенных, люстрированных и профнепригодных сотруников в адвокатуру на льготных условиях.

P.S. Если бы авторы реформы были внимательны не только к желаниям прокуроров и судей получить адвокатское свидетельство легким путем, а и к желаниям некоторых адвокатов перейти в судейский корпус, то предложили бы единый квалификационный экзамен для всех профессий, а дальше пусть стажировку каждый проходит там, где планирует себя реализовать — в адвокатуре, прокуратуре или суде(https://lb.ua/blog/pavel_grechkovskiy/391549_reforma_advokaturi_zavershen_niy.html). – 2018. – 01.03).

***

Блог на сайті «pravotoday.in.ua»

Про автора: Ігор Попадюк, адвокат, керуючий партнер Norton law firm

Звільнення від сплати боргів: підстави та наслідки

Сьогодні Інтернет рясніє оголошеннями, на кшталт: «спишемо всі борги», «звільнимо від кредитів», «заморозимо кредит на 20 років» і т.п.

За спостереженнями, такі пропозиції користуються найбільшим попитом у складні економічні часи в країні. Чим більша криза – тим більше клієнтів.

Враховуючи економічний стан в Україні та показники курсу долару США по відношенню до гривні, то попит на такі послуги не спадає вже тривалий час.

Відразу хочу підкреслити, що такі послуги, на мою думку, є сумнівними, а фірми, які їх пропонують, м'яко кажучи, не добросовісними. Однак, зараз не про це.

Такі пропозиції, в більшості випадків, розуміють під собою затягування процесу стягнення боргу.

Здавалось би, що тут поганого? Це ж, начебто, можливість відстрочити сплату боргів.

Погане тут в тому, що за цей час банк продовжуватиме нараховувати відсотки і штрафні санкції. Сума боргу буде збільшуватись.

Звісно, є і виключення, коли дійсно існують вагомі підстави для розірвання

договору. Проте, розірвавши договір, ви не вирішуєте проблему. Вам потрібно буде повернути все отримане за договором.

Так все ж таки, чи існує законна підстава звільнитись від сплати боргів? Відповідь – так, є.

Підстави для звільнення від сплати боргів передбачені у Законі про банкрутство

На сьогодні лише Законом про банкрутство (Закон України «Про відновлення платоспроможності або визнання його банкрутом») передбачає підстави звільнення боржника від сплати боргів.

Дія цього закону розповсюджується на підприємства різних форм власності та на фізичних осіб-підприємців. Звичайні споживачі в Україні не можуть визнаватись банкрутом, на відмінну від країн ЄС, США, Англії, Росії.

Однак, варто зазначити, що 26.02.2018 групою народних депутатів було подано на розгляд законопроект №8060 «Проект Кодексу України з процедур банкрутства», який запроваджує інститут банкрутства фізичних осіб. Більш детально про це згодом.

Чинне законодавство передбачається, що боржник, який не в змозі виконати свої грошові зобов'язання, може бути визнаний банкрутом. Розмір основного боргу (без штрафів) такого боржника має становити не менше 300 мінімальних заробітних плат. Станом на 01.01.2018 триста мінімальних заробітних плат – це 1 116 900 грн.

У разі визнання боржника банкрутом та введення ліквідаційної процедури все майно, яке за ним обліковується, підлягає реалізації. Отримані від реалізації кошти розподіляються між кредиторами. Вимоги кредиторів, які не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними.

Отже, після реалізації майна та розподілу отриманих коштів між кредиторами, банкрут звільняється від сплати боргів. Навіть тих боргів, які не були погашені. Виключення з цього правила встановлені для фізичних осіб-підприємців.

Наслідки банкрутства

Для підприємств-банкрутів

Якщо після задоволення вимог кредиторів не залишилося майна, то підприємство банкрут ліквідується. Так, суд направляє державному реєстратору відповідну ухвалу для проведення державної реєстрації припинення такого підприємства.

Для фізичних осіб-підприємців, визнаних банкрутами

Як вже зазначалось вище, після завершення розрахунків з кредиторами фізична особа, визнана банкрутом (як фізична особа-підприємець), звільняється від подальшого виконання грошових вимог кредиторів. Однак, передбачені винятки для наступних зобов'язань:

відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян;
стягнення аліментів;

інші вимоги особистого характеру, тобто не як фізичної особи підприємця, а як громадянина.

Такі вимоги можуть бути заявлені після банкрутства в порядку, встановленому цивільним законодавством.

Боржник не звільняється від зобов'язань, якщо він:

вчинив у справі про банкрутство неправомірні дії, умисне або фіктивне банкрутство та був притягнутий за це до кримінальної або адміністративної відповідальності;

ухилявся від виконання зобов'язань щодо погашення боргів;

вчинив дії щодо приховування майна;

не надавав необхідну інформацію або надавав недостовірну інформацію господарському суду, який розглядає справу про банкрутство.

Протягом 5 років після визнання банкрутом такий підприємець не може знову ініціювати своє банкрутство.

Протягом 3 років після банкрутства не може бути зареєстрований як фізична особа-підприємець та придбавати майно або грошові кошти у кредит, укладати договір поруки, передавати майно у заставу.

Підсумовуючи, хотілось би зазначити, що банкрутство – це не завжди кінець. В деяких випадках – це лише можливість розпочати все з початку(<http://pravotoday.in.ua/ru/blogs/3917/1991/>). – 2018. – 28.02).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрій Андреев

Недоліки української системи трансплантології

Українське законодавство дозволяє проводити трансплантації органів і кісткового мозку (стовбурових клітин), як від живого донора, так і донора-трупа. Жоден закон в нашій країні не забороняє трансплантацій. Найголовніший закон, який регулює цю сферу прийнятий в 1999 році, під номером 1007 – Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини».

Крім цього, є ряд Постанов Кабміну, Наказів МОЗ, які визначають перелік державних і комунальних медустанов, дослідницьких інститутів, які можуть проводити забір органів і робити саму пересадку. Ось перелік цих документів з точною назвою:

Перелік державних та комунальних закладів охорони здоров'я і державних наукових установ, які мають право провадити діяльність, пов'язану з трансплантацією органів та інших анатомічних матеріалів людини (Постанова N 695)

Порядок перевезення анатомічних матеріалів людини в межах України та

вивезення їх за межі України

Порядок узяття, зберігання и використання кісткового мозоку

Положення про Координаційний центр трансплантації органів, тканин і клітин

Отже, в Україні є законодавча база, нехай і не досконала, яка дозволяє робити трансплантації. Звичайно, виникає логічне запитання, чому ж ми відправляємо за кордон українських громадян. Вся справа у тому, що діючі закони дають лише загальне поняття про трансплантацію.

Давайте уявимо, як виглядає процес трансплантації в інших країнах, і зрозуміємо, чого не вистачає Україні. Наприклад, візьмемо Індію.

В одну з лікарень привозять людину після аварії. Її намагаються врятувати, але, на жаль – лікарі констатували смерть мозку, а це значить, що тіло «дихає» тільки за допомогою апарату штучної вентиляції легень. Оскільки в Індії, як і в Україні, презумпція незгоди, у родича померлої людини беруть згоду на донорство. Родичі підписують документи. Потім проводяться аналізи донора, щоб в подальшому можна знайти сумісного реципієнта. Після огляду органів і отримання всіх аналізів, стає зрозуміло, що для пересадки підійде серце, печінка і нирки (ці органи повинні бути в ідеальному стані). Трансплантат-координатор, який є в лікарні, вносить в базу на комп'ютері всі дані донора. Потім відкриває базу з реципієнтами, яким потрібна печінка, нирки чи серце. Комп'ютер вибирає з бази тих, хто сумісний з донором по алелям ДНК. Координатор бачить, в якій лікарні перебувають реципієнти і ім'я лікаря. Він прораховує логістику, адже серце поза тілом донора живе максимум 4 години, тому серце не може бути пересаджено реципієнту, який знаходиться за 1000 кілометрів від донора. У лікарні, де перебувають реципієнти, надходить дзвінок про донорському органі. З цих лікарень до донора виїжджають бригади лікарів. По черзі вони проводять забір необхідного органу, і максимально швидко везуть його до реципієнта. Іноді для цього задіють санавіацію, по 3-4 швидких допомоги (на випадок поломки), супровід поліції ...

А тепер що стосується України. Є ряд недоліків:

1. Немає реєстру реципієнтів. Тобто людей, яким потрібен новий орган – серце, печінка, легені, нирка. Держава не знає, скільки пацієнтів потребує «нових органів». Наприклад, нещодавно Годуров озвучив, що у нього на обліку 52 пацієнта, яким потрібна трансплантація серця. В Інституті Амосова, в лікарнях інших міст фахівці ведуть свій облік таких пацієнтів. Але єдиної бази немає.

2. Немає трансплантат-координаторів. Це співробітник лікарні, який має доступ до бази реципієнтів і може вибрати з неї пацієнтів, яким підійде донорський орган. МОЗ обіцяє, що незабаром почне навчання, проте зараз таких фахівців у лікарень немає (виняток – Запоріжжя, де в обласній лікарні є трансплантат-координатор).

3. Немає розуміння, як орган швидко довести до реципієнта. Адже складно уявити, щоб для транспортування органу були задіяні 500 поліцейських і 4 машини швидкої допомоги (саме так відбувається в Індії). Точно також важко уявити, що для транспортування використовуватимуть вертоліт, санавіацію. Це дуже дорого.

4. Через постійні історії про «чорну трансплантологію», лікарі не охоче запитують родичів померлого про посмертне донорство. Адже в будь-який момент на лікарів можуть подати в суд, обмовити, звинуватити в тому, що померлого не врятували спеціально. Хоча у всіх країнах світу, де нормально розвинена трансплантація, ні у кого немає підозр про нечесність лікарів. Та й саме донорство є почесною місією. Багато сімей говорять одну і ту ж фразу «Мій син (дочка, мати, батько, брат, сестра) живий, поки б'ється його серце».

Це 4 головні чинники, які не дають трансплантації розвиватися. Як бачите, все залежить не тільки від закону. Але і від налагодження самої системи. Тому сьогодні в Україні трансплантації від нерідного донора (померлого) – рідкість. Нещодавно в Запоріжжі провели операцію з пересадки нирки від донора-трупа. Ще одну донорську нирку відправили до Кривого Рогу. Тому що місцеві лікарі знають пацієнтів, які стоять у них на обліку і потребують нової нирки. Крім нирок, у донора більше нічого не брали. Бо не знали, кому з тяжкохворих ці органи потрібні ...

Зараз на розгляді парламенту знаходиться проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони здоров'я та трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини №2386а-1

І його однозначно треба приймати. Але...

Але ще раз наголошую, що без бажання держави, без належного фінансування, без чітко прописаних кроків – закон не працюватиме. Як не працює і нині діючий. Адже закон – це лише папірець. І кожен його може трактувати по-своєму. Але якщо не буде чітко встановлених «правил гри» – жоден закон не буде дієвим. Якщо ми не забезпечимо лікарні необхідним обладнанням, якщо не навчимо трансплант-координаторів, якщо не створимо реєстру пацієнтів та врешті-решт не почнемо наповнювати базу донорів – будь-який закон про трансплантацію залишиться лише набором чорних літер на білому папері.

В медичній сфері нічого не буде працювати на належному рівні, поки в Міністерстві охорони здоров'я та в парламентському комітеті з питань охорони здоров'я працюватимуть популісти замість професіоналів(https://censor.net.ua/blogs/3052523/nedolki_ukransko_sistemi_tranplantolog). – 2018. – 26.02).